

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

Földtudományok Doktori Iskola
Földtudományok Doktori Program

Békés megye foglalkoztatási képességének változása a rendszerváltástól napjainkig

PhD értekezés

Papp János

Témavezető:
Prof. Dr. Tóth József DSc.
Rector emeritus

PÉCS, 2010

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	5
1. 1. A foglalkoztatással kapcsolatos kutatások jelentősebb hazai megállapításai	7
1. 2. A témaválasztás indokoltsága	9
2. A földrajzról alkotott nézetek.....	11
2. 1. A földrajztudomány feladata.....	12
2. 2. A földrajztudomány belső szerkezete	13
2. 3. A kutatási terület elhelyezés a földtudományok rendszerében	14
2. 4. A kutatási téma helye a földrajztudomány rendszerében	14
2. 5. A kutatási terület lehatárolása és fogalmi rendszere.....	16
3. A Dél-Alföld régió bemutatása	18
3. 1. A régió népesség számának változása	22
3. 2. A népesedési folyamatok összegzése.....	27
4. Békés megye	28
4.1. Népesedési folyamatok	29
4.2. A népesség korösszetétele.....	29
4.3. A megye vonalás infrastruktúrája	37
4.4. Vasúthálózat.....	37
4.5. Úthálózat	37
4.6. Az infrastruktúra: befolyásoló tényező	38
4.7. A gazdasági aktivitás alakulása Békés megyében	39
4.8. A kistérségek jellemzői.....	43
4.9. Gazdasági szervezetek	49
4.10. A nemzetgazdasági ágazatok foglalkoztatási képessége	51
4.11. A megye mezőgazdaságának foglalkoztatási képessége	54
4.12. Az ágazat jellemző ismérvei	60
4.13. A megye iparának foglalkoztatási képessége	60
4.14. Az ágazat jellemző ismérvei	66
4.15. A megye idegenforgalmi, turisztikai ágazatának foglalkoztatási képessége	67
4.16. Az ágazat jellemző ismérvei	71
4.17. A Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Központ.....	72
<u> </u> Békéscsabai Kirendeltség és Szolgáltató Központ irányító és szervező szerepe	72

4.18. A Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamara szervező szerepe	75
4.19. A megye teljesítőképessége és a teljesítőképesség trendje a demográfiai adatok tükrében	77
5. A foglalkoztatást meghatározó hazai folyamatok a rendszerváltás idején.....	83
5.1. A rendszerváltás hatása.....	84
5.2. A foglalkoztatás helyzete a XXI. század első évtizedében.....	89
5.3. A gazdasági válság foglalkoztatásra gyakorolt hatása	90
5.4. A hazai gazdasági-foglalkoztatási folyamatok összegzése	91
5.5. A foglalkoztatás alakulása Békés megyében 2004 óta.....	93
5.6. Békés megyei változások	97
6. Célkitűzések	101
6.1. A kutatás célja.....	102
6.2. A kutatás fajtája, területe	103
6.3. Megválaszolandó kérdések	104
7. Kutatási módszerei	104
7.1. Kvantitatív módszerek.....	104
7.2. Kvalitatív módszerek.....	105
7.3. Források.....	106
7.4. Mintavétel.....	106
7.5. A kérdőív felépítése.....	107
7.6. A kettősség elve.....	107
8. Az empirikus kutatás eredménye – A gazdaságilag aktív népesség strukturális és területi jellemzői	108
8.1. A munkanélküliség strukturális jellemzői	109
8.2. A munkanélküliség területi jellemzői.....	111
8.3. A jelenleg megfigyelhető tendenciák várható jövőbeni alakulása (trendelemzés)	118
8.4. Következtetések	123
9. Innováció-kitörési pontok Békés megye foglalkoztatási lehetőségei körében	125
9.1. Biomassza-program	125
9.2. A BIO-MA részvénytársaság.....	126
9.3. Az energiafű, mint közvetett munkahelyteremtő	128
9.4. Szalmaerőmű- 133 új munkahely	130
9.5. Egészségturizmus, rendezvényturizmus.....	133

9.6. Nagyrendezvények	136
10. A kutatás összefoglalása.....	138
10.1. Javaslatok a foglalkoztatás növelésére:	145
_____ kormányzati, megyei és helyi erőforrások	145
10.2. A kutatás perspektívái.....	146
11. A kutatás további irányai.....	149
12. Köszönetnyilvánítás	150
13. Irodalomjegyzék	151
14. Függelék	170
14.1. Táblázatok jegyzéke.....	170
14.2. Ábrák jegyzéke	172
14.3. Munkaadói kérdőív.....	174
14.4. Interjú kérdései.....	176

1. Bevezetés

A világ államaiban mindig is kiemelt jelentőséggel bír(t) a foglalkoztatás szintjének emelése, a munkanélküliek számának csökkentése. A világgazdasági válság napjainkban megtapasztalt negatív hatásai azonban még inkább előtérbe helyezik a gazdaságilag aktív népességgel foglalkozó kutatásokat. A gazdasági recesszió, a nemzetgazdaságok foglalkoztatási képességének visszaesése társadalmi feszültségeket szül: többen elveszítik a munkahelyüket, nő a munkanélküliség és a szegénység. A szociális védőháló és a társadalmi szolidaritás nem ér el minden rászorulóhoz. A válságból való kilábalás próbára teszi a tudomány és a politika képviselőit. A kiútkeresés ma is tart, melynek egyik fő kérdése: hogyan lehet új munkahelyeket teremteni? Tehát a foglalkoztatásnak, mint kutatási témának az időszerűsége, napi aktualitása nagyon régen volt annyira a tudomány reflektorfényében, mint a XXI. század első évtizedében.

A globális gazdasági válság következményeit már érzékeljük. A munkanélküliség az USA-ban is és Európában is tartósan magas és emelkedő tendenciájú. Az Államokban az elmúlt huszonöt év legmagasabb, 8,5%-os munkanélküliségi rátáját mérték 2008-ban. Az EU-ban sem jobb a helyzet (7,5%), *nincs elegendő munkahely*. A nyugat-európai országok fejlettebb régióiban csökkentett munkahéttel, részfoglalkoztatással, valamint a fiatalok minél hosszabb ideig történő iskolában tartásával keresik a megoldást, kevés sikerrel. Nyugaton a jól képzett, „magas társadalmi presztízű” hazai munkaerő nem vállal akármilyen munkát. A „ranton aluli” feladatok elvégzésére vendégmunkásokat alkalmaznak. *A hagyományos iparágak háttérbe szorultak*, felváltotta őket a luxusipar („márkás” fogyasztási- és piperecikkek) és a turizmus. Részarányuk a nemzetgazdaságok bevételeiben jobban nőtt, mint az anyagi ágazatoké. A foglalkoztatottak jelentős része is a tömegfogyasztásban közvetítőként megjelent kereskedelemben és szolgáltatóiparban, valamint a tömegturizmusban helyezkedett el. Minden állam érdeke a fogyasztás serkentése, mert a munkahelyeket csak úgy tudja megőrizni, ha újabb fogyasztási cikkek előállítását rendeli meg. A fogyasztói társadalom eszményképe a jómódú, költekező polgár. Ezen eszménykép elérése a sajáterővel nem rendelkező vásárlót hitelfelvételre kényszerítette, melynek következménye az eladósodás. Ebből mind a gazdaság szereplői, mind pedig az állampolgárok kivették a részüket.

Napjaink világméretű válsága megmutatta, hogy paradigmaváltásra van szükség. A világ a XXI. század elején egy újabb technikai forradalom elején, közepén, végén van, országoként eltérően ki-ki gazdasági fejlettségének megfelelően. *A termelőerők fejlődése új korszakot*

hozott. A munkát végző ember tudása, felkészültsége, szakmai ismeretei másfajta gazdaságszervezést igényelnek. Hiszen a kőkorszaknak sem azért lett vége, mert elfogyott a kő, hanem, mert a termelőerők, a termelési eszközök és a termelési mód megváltozott, magasabb fejlettségi szintre lépett. De vajon legújabb korunkban a fogyasztói társadalom általános válságának nem az e, az oka, hogy elfogyott a munka? A világgazdaság mai fejlődésének alapja az elektronikai ipar térnyerése, a kommunikáció forradalma. A kifinomult számítógép-vezérlésű gépek felmentették a kevésbé hatékony embert a munkavégzés alól, s ezzel a hagyományos munkahelyek sokaságát szüntették meg. Ennek okán ***másféle tudású munkaerőre van szüksége a piacnak.***

Külföldi példák sora jelzi, hogy a fejlett technológia másfajta munkaerőt igényel. Új szaktudást, új ismereteket vár el az élenjáró technika az embertől, így több helyen a régi tudás elavul, a korábbi szakismeret már nem elég a munkakörök betöltéséhez. A munkaerő minőségi oldala mellett a mennyiségi oldalt is érinti az innováció: kevesebb embert kell foglalkoztatni (BALOGHNÉ SÁNDOR H. 2004).

A változás azonban nem jelent mindenáron munkaerő-kereslet csökkenést. Arra is találunk példát, hogy az új technika elterjedése olyan új fogyasztói igényeket bontakoztat ki, amelyek kielégítésére felduzzad a szolgáltató szféra és az új típusú tevékenységek fokozatosan lekötik a tradicionális szektorokban feleslegessé váló munkaerőt (KLEINHEINCZ F. 1999). Emelkedik a kutatást és fejlesztést végző, magasan kvalifikált munkaerő iránti kereslet is, és ahol a kutatás eredményeként egy fejlettebb ipari berendezés vagy technikai eszköz jön létre, ott az ezt előállító iparban is nagyszámú munkaerőt foglalkoztatnak (BÁNFALVY Cs. 1997A).

Egyet érthetünk BÁNFALVY Cs. (1997A) megállapításával, miszerint a technikai fejlődés hosszú távon eddig még mindig sokkal több munkahelyet teremtett, mint amennyit megszüntetett, de közben mindig nagy feszültségek alakultak ki főleg a struktúraváltás hatására. A 80-as és a 90-es évek is azt bizonyították, hogy a fejlett országokban a technikai átalakulás nettó munkahelyteremtő hatású volt.

Úgy tűnik, ***Magyarországon az új technológia meggyökerezése azt eredményezte, hogy bizonyos fajta munka tényleg elfogyott.*** Nincs szükség sokféle szak- és betanított munkásra (bányászat, kohászat, üveggyártás, útépítés, stb.). Keletkeztek helyettük új típusú, főleg betanított munkást igénylő munkahelyek, például Békéscsabán a Hirschman (német) összeszerelő üzem, Orosházán a Linemar (kanadai) autóalkatrész-gyártó üzem (a volt

Mezőgép). Az előbbi kizárólag szalag mellé betanított munkaerőt alkalmaz, az utóbbi inkább forgácsoló szakmunkásokat foglalkoztat.

Tapasztalhatjuk, hogy külföldi vállalatok fokozódó jelenléte a magyar gazdaságban ez idáig nem jár együtt a csúcs technológia hazai kifejlesztésével és elterjesztésével. Leggyakrabban a munkaigényes termelés és a második vonalbeli technológia kombinációja jellemzi a mai helyzetet. Kívánatos lenne e tekintetben is a változás. Fejlődést jelentene, ha ezek a vállalatok fejlesztési központokat is létrehoznak Magyarországon. Erre már ma is van kezdeményezés például a gyógyszeriparban, ahol az állam is jelentősebb szerepet vállal a kutatások szervezésében és finanszírozásában (BÁNFALVY CS. 1997B).

1. 1. A foglalkoztatással kapcsolatos kutatások jelentősebb hazai megállapításai

A rendszerváltás előtti Magyarországon a teljes foglalkoztatás volt a gazdaság és a politika célja. A munkanélküliség nem jelent (nem jelenhetett) meg, ezt politikailag sem tolerálta volna a hatalom. Ugyanakkor ismert volt a „gyárkapun belüli munkanélküliség”, mint megtűrt jelenség (BAKSI B. 2003, BALOGHNÉ SÁNDOR H. 2004).

Ma már többféleképpen értékeljük ezt az időszakot. A kutatók jó része a „túlfoglalkoztatás” tényét az alacsony hatékonyság és a gyenge minőség, valamint az életszínvonalbeli lemaradás egyenes következményeként írják le (FAZEKAS K. 1998, FREY M. 1999, HALMOS CS. 1999, BÓDI F. – OBÁDOVICS CS. 2000, DEMKÓ E. 2003, MÁTYÁS K. 2002). A későbbiekben – a rendszerváltás után – kialakult nagyarányú társadalmi feszültségek okait a kutatók egy része innen vezeti le (BÓDI F. – OBÁDOVICS CS. 2000, CSOBA J. 2000, BAKSI B. 2003). Sőt, mások a cigány kisebbség mai számkivetettségének az okait is ezektől az időktől eredeztetik (VAJDA I. 1997, APRÓ A. Z. 2002, DIÓSI Á. 2002, HUNYADY GYÖRGYNÉ – KERESZTY ZS. 2002). A munkaerő-piac szereplői a rendszerváltástól, az állami tulajdon felosztásától várták a megoldást (BALOGHNÉ SÁNDOR H. 2004).

Hazánk hosszú utat tett meg a szocialista piacgazdaságtól a rendszerváltáson keresztül az Európai Unióba vezető útig. *Ma még vitatott kérdés, hogy ki tudjuk-e aknázni az integráció előnyeit*, vagy nettó befizetői leszünk a Közösségnek, mint Németország vagy Svédország. Hazánk az uniós tagsággal járó kötelezettségeket már ismeri. Az Európai Unió társadalmi, gazdasági követelményrendszerét, jogrendjét átvettük, a közös valuta, az euró bevezetése felé

lassan haladunk. A társadalom érzékeli a terheket, de nem látja a létbiztonságának a forrását, a jövedelmet. Nem tapasztalja a gazdasági előnyöket. ***A lakosság nem él jobban, mint mielőtt csatlakoztunk volna.*** Messze nem él úgy, ahogy osztrák szomszédja pedig ezt ígérték neki. Munkaereje nem biztosítja számára a jobb létet.

Az uniós csatlakozás ellenére nálunk továbbra is alacsony a foglalkoztatás. A magyar foglalkoztatási ráta elmarad az EU-tagországok átlagától. Nemzetközi összehasonlításban is magas az álláskereső és az inaktív aránya. Nem találkozik a szociális partnerek érdeke: a munkaadók speciális képzettségű munkaerőt keresnek, míg a piacon túlnyomó részt alacsony képzettségű munkavállalók vannak. A képzés/átképzés lassú folyamat és nem mindig éri el a célját. Az erősre sikeredett szociális háló pedig nem ösztönzi az alacsony iskolázottságú, alacsonyabb munkaerő-piaci értékű réteget a munkavállalásra.

Magyarország a különböző kormányok által meghirdetett ***reformok késnek.*** Nem akadt eddig kormány, amelyik a hosszú távú reformokat felvállalta volna, félve saját szavazóbázisának elvesztésétől. Ígéretük már nincsenek, csak megszorítások vannak.

„A felülről jövő reformok kiagyalói sohasem vonták be a változásokba azok végrehajtóit. Ezért bukott meg minden változtatási kísérlet azon a csendes ellenálláson, amit a jobb esetben közönyös dolgozók kifejtettek” (KÖTELES L. 2004).

A társadalom most kezdi erőteljesen érzékelni a világgazdasági folyamatok hatásait. ***A hazai társadalom- és gazdaság-szervezés átgondolása szorító kényszerűség.*** A lakosság és a politikával hivatásszerűen foglalkozók is bizonytalanok abban, hogy mi lesz a megújulási folyamatok eredménye. Nem látszik az alagút vége, de még talán az eleje sem. Azt mondják: fájni fog. Sokaknak máris nagyon fáj.

Tény, hogy ***házánkban a teljes népesség száma folyamatosan csökken,*** összetétele kedvezőtlen, a társadalom elöregszik (BARTA B. – HOÓS J. 1990, BECSEI J. 2004B, HABLICSEK L. – PÁKOZDI I. 2004, KÖHLER J. 2007). Kevesebb a munkaerő, a munkaképes korúak nehezen, vagy egyáltalán nem kapnak munkát. A nemzetgazdaság foglalkoztatási képességének csökkenése – a kevesebb munkahely – miatt folyamatosan ***csökkent a népességén belül a foglalkoztatottak száma.*** Következésképpen egyre kevesebb ember tart el egyre többet (SÁRFALVI B. 1991A, NAGY I. 2003, HABLICSEK L. – PÁKOZDI I. 2004).

Az álláskereső (a munkanélküliek) táborának zömét az alacsony iskolai végzettségűek, a szakképzetlenek alkotják (FAZEKAS K. 1998, TÉSITS R. 2000, 2001, TÉSITS R. – PAPP J. 2007, LŐCSI H. – SZALKAI G. 2008). Máshol viszont tartósan magas a nem hasznosítható szakmunkás végzettségűek száma és aránya. Jellemző a tartósan munka nélkül lévők

rendkívül magas aránya. A harmadik jellegzetesség, hogy *nagyok a munkanélküliség területi különbségei* (BÓDI F. – OBÁDOVICS CS. 2000, BOZSIKNÉ VAJDA A. – SZÜCS A. – TAKÁCS B-NÉ. 2007, HORVÁTH CS. 2007, KOVÁCS A. – KRUCSAI E. – PÁLFALFI ZS-NÉ 2007).

1. 2. A témaválasztás indokoltsága

A *Dél-Alföld* – Bács-Kiskun, *Békés*, Csongrád *megye* – *statikus versenyképessége tartósan az európai átlag alatt van, dinamikus versenyképessége pedig folyamatosan csökken, leszakadása folyamatos* (LENGYEL I. 1996, 2000, 2001, 2003, KONCZ G. 2003, SZAKÁCS A. 2003, ABAYNÉ HAMAR E. – MARSELEK S. 2002, KOVÁCS A. – KRUCSAI E. – PÁLFALFI ZS-NÉ 2007, LŐCSI H. – SZALKAI G. 2008).

Az elmúlt több mint 30 évben a versenyképesség demográfiai, munkaerő-kínálati, gazdasági és infrastrukturális oldalát elemző tanulmányok sora jelent meg **Békés megyéről**, bemutatva a folyamatok irányát, és megoldást is kínálva a térségnek (DÖVÉNYI Z. 1974, TÓTH J. 1977, 1980AB, 1981AB, TÓTH J. 1982, 1984, 1985, 1988, BECSEI J. – TÓTH J. 1981, BÉKÉSI J. 1985, ARADSZKI J. 1986, DÖVÉNYI Z. – TOLNAI GY. 1991, TIMÁR J. 1995, 1996, LENGYEL I. 1996, RAKONCZAI J. 1997, ABONYINÉ PALOTÁS J. 1999, KÖVÁRY E. P. 1999, CSATÁRI B. 2004, KÖTELES L. 2004, GURZÓ I. – SIMON I. 2005, SAMUNÉ MIHALIK A. 2006, PAPP J. 2007AC, 2008B). Kivétel nélkül mindegyik kutató a *népesség fogyását* rögzítette. Hasonló egybeesés tapasztalható *a szociális partnerek egymásra találásának ellentmondásaiban*: – van munka, de nincs az elvégzésre megfelelő képzettségű munkavállaló, – van szabadkapacitású munkaerő, de nincs alacsony képzettséget igénylő munkafeladat, munkakör; – van munka, van képzett munkaerő, de nincs mobilizálható munkavállaló (MICHELLER M. 2005, MOTYOVSZKI I. 2006, LŐCSI H. – SZALKAI G. 2008, PAPP J. 2006BC).

A munkaerő képzettsége a fentebb említett munkaerő-piaci versenyképesség összehasonlító elemzése volt a célja számos tudományos kutatásnak (TÁNCZOS-SZABÓ L. 1981, TIMÁR J. 1996, 1997, SZAKÁCS A. 2003, SZTANKÓ J 2003, MICHELLER M. 2005, TÉSITS R. – PAPP J. 2007). Mindegyik megállapította, hogy *az alacsony iskolázottságú rétegek munkaerő-piaci elhelyezkedése a legnehezebb*. Számos helyen gondot jelent a pályakezdők munkába állása. A nemek között számbeli eltérés tapasztalható: általában több a férfi, mint a női munkanélküli.

Általánosságban elmondható, hogy a globalizáció világában, a régiók versenyében és a mai reformfolyamatok tükrében a munkahelyteremtés, a **foglalkoztatás** gazdasági és társadalmi aspektusai különös jelentőséggel bírnak (TATAI Z. 1980, SIMON S. 2001, SZAKÁCS A. 2003, SZTANKÓ J 2003, PAPP J. 2008A, SIMON I. 2008).

LENGYEL I. (2000) írja a regionális versenyképességről: „...*a regionális versenyképesség nyitott gazdaságokban a régiók képessége relatív magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatási szint létrehozására*”. ***Békés megye a Dél-Alföld régióban elmarad a versenytársaitól az egy főre eső bruttó kereseteket tekintetében épp úgy, mint a foglalkoztatási ráta vonatkozásában.***

A politikai-, társadalmi-, gazdasági változások a témával foglalkozó szakembereket újra és újra másfajta kihívások elé állították. A fentebb felidézett kutatói megállapítások, javaslatok gyakorlati hasznosítása területenként eltérő eredményeket hozott. Békés megyében is maradt bőven tennivaló a foglalkoztatás bővítés területén.

A rendszerváltás óta mintegy húsz év telt el. A társadalomkutatók és a politikusok is mérleget készítenek, mit vártunk a demokratikus átalakulástól, a szabadságtól, és mit kaptunk tőle. A visszatekintés a foglalkoztatás szempontjából ma is időszerű. ***A gazdaságilag aktív népesség munkaerő-piaci megjelenése nemcsak gazdasági szempontok miatt jelentős, hanem a társadalmi hatásait tekintve is.*** Az emberek megélhetésének, a családok létbiztonságának, az állam bevételeinek alapja: mindenekelőtt a munkajövedelem. ***Tehát a foglalkoztatás létkérdés, az egyén és a társadalom szempontjából egyaránt.*** Ha van elegendő munkahely, jut munka annak, aki tud és akar dolgozni. Ha van munka, akkor van egészség, jó szociálpolitika, biztonságos nyugdíjrendszer, optimista társadalom.

Jelen tanulmány Békés megyére fókuszál, itt járja körbe a foglalkoztatás kérdését, kiemelve a foglalkoztatás szerkezetét, ennek területi jellemzőit, feltárva a munkanélküliség okait, sajátosságait. ***A felvállalt hiányossága, hogy csak a gazdaságilag aktív népességgel foglalkozom, azokkal, akik képesek és akarnak is dolgozni.*** A kutatás összegzése során új munkahelyek létrehozását segítő javaslatokat próbálok megfogalmazni.

A **tér:** Békés megye; bemutatásra kerül honnan indult és hová jutott az eltelt tizenhét év során a munkaerő megtartása és a munkahelymegőrzés, valamint a munkahelyteremtés terén. ***A foglalkoztatás növelésén keresztül keresem a felemelkedéshez vezető utat.***

Az **idő:** a vizsgálódás kezdete 1990, a kutatás befejezése 2008 vége, 2009 eleje. Megvizsgálom a rendszerváltás után kialakult tulajdonviszonyokat, kiemelem az aktív népesség területi és ágazati jellemzőit. Bemutatom az Európai Unió előtti és hazánk uniós

csatlakozása utáni foglalkoztatási helyzetét. Érintem a napjainkban megélt gazdasági válságot. Nem térek ki a globális folyamatok elemzésére.

2. A földrajzról alkotott nézetek

Ha egy tudományt meg szeretnénk ismerni érdemes előtte felidézni, hogyan vélekedik róla a hétköznapi ember, s mit tart felőle a tudományos közvélemény.

A földrajz megítélése változatos képet mutat. A laikus közvélemény első sorban tantárgyat gondol alatta. A leegyszerűsítés oka, hogy csak iskolai tanulmányai alkalmával találkozik vele, mint a jelenséget helyét és leírását megjelenítő tantárggyal (TÓTH J. 1995). Mások a médián keresztül alkotnak véleményt a földrajzról (BECSEI J. 2003). A szakmai közvélemény álláspontja is sokszínű a földrajztudományról. Ennek oka vélhetően a földrajznak, mint tudománynak az a kettőssége, amely egyszerre természettudományi és társadalomtudományi egységet mutat (TÓTH J. 2002c, BECSEI J. 2003). Szélsőséges vélemények szerint a földrajz nem is tudomány, mert nincsenek saját törvényszerűségei, diszciplínái más tudományterületen születtek (TRÓCSÁNYI A. 2002).

TRÓCSÁNYI A. (2002) úgy látja, hogy a földrajz szépsége éppen ebben rejlik, azaz a szintetizáló tulajdonságában, az emberiséget körül ölelő térbeli jellemzők tanulmányozásában. A szakmai állásfoglalásokat jól tükrözi az egyetemeken történő kari besorolás is. Hazánkban a természettudományi megközelítés az uralkodó nézet. Vannak, akik a két diszciplína szerves egységét vallják, míg mások egy diszciplína két aspektusát hangsúlyozzák.

A földrajzi szemlélet TÓTH J. (2002c) értelmezése szerint:

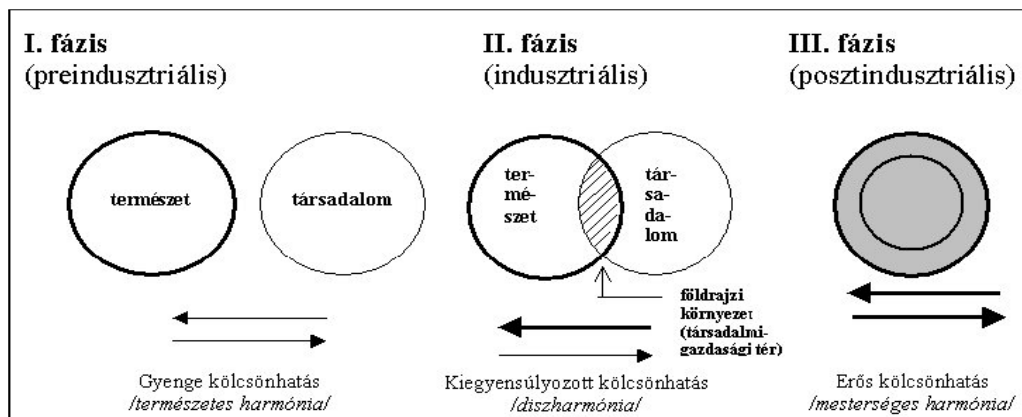
- *jelenségeket tág kölcsönhatásban élő összefüggés rendszerben értelmezi;*
- *gondolatkörében egyaránt helyet ad a társadalmi-gazdasági-infrastrukturális-természeti térnek, a földrajzi környezetnek;*
- *a jelenségeket egyidejűleg értelmezi ágazati és területi aspektusból;*
- *úgy lát mindent térben, hogy az időt soha nem téveszti szem elől*

2. 1. A földrajztudomány feladata

Az ember élete elválaszthatatlan a természettől. Az ember és a természeti környezet közötti kapcsolat a termelőerők fejlődése során társadalom és a természet közötti viszonyná alakul (1. ábra). A folyamat három lépésben történik:

1. Preindusztriális fázisban a természet és a kis létszámú emberiséget magában foglaló társadalom kölcsönhatása gyenge, kiegyensúlyozott.
2. Az indusztriális szakaszban a termelőerők gyors fejlődése következtében a két egymásra hatásából új tértípus keletkezik, amely már mindkét szféra része. Ebben a térben mindkét szféra törvényei hatnak. „Ez az új tértípus a földrajztudomány terrénuma; szerkezetének, mozgásfolyamatainak feltárása a földrajztudomány feladata.” TÓTH J. (2002c).
3. A posztindusztriális fázisban a természet-társadalom kölcsönhatás erősödése és kiegyensúlyozódása az új térben teljessé válik. A természeti környezet földrajzi környezetté alakul át.

A földrajz egyidejűleg természeti és társadalomtudomány. *Egyszerre vagyunk a térnek részei és az idő komponensei.*

1. ábra. A földrajzi környezet kialakulásának folyamata

Forrás: TÓTH J. ex verb. (2005).

„A teret olyan társadalmi-gazdasági és környezeti képződménynek tartjuk, amelyben a természet és a társadalom egymásra hatnak, mindkét szféra törvényszerűségei érvényesülnek. Új minőség, új szféra jön létre, és ez az, amit mi társadalmi-gazdasági térnek nevezünk.” – TÓTH J. (2004).

2. 2. A földrajztudomány belső szerkezete

A földrajztudomány belső tagolódásával összefüggésben többféle felfogás ismeretes. A séma melyet bemutatok TÓTH J. (2002c) egységes geográfiai szemléletét tükrözi, melyben a szerző három súlypont szerint osztályoz, nevezetesen:

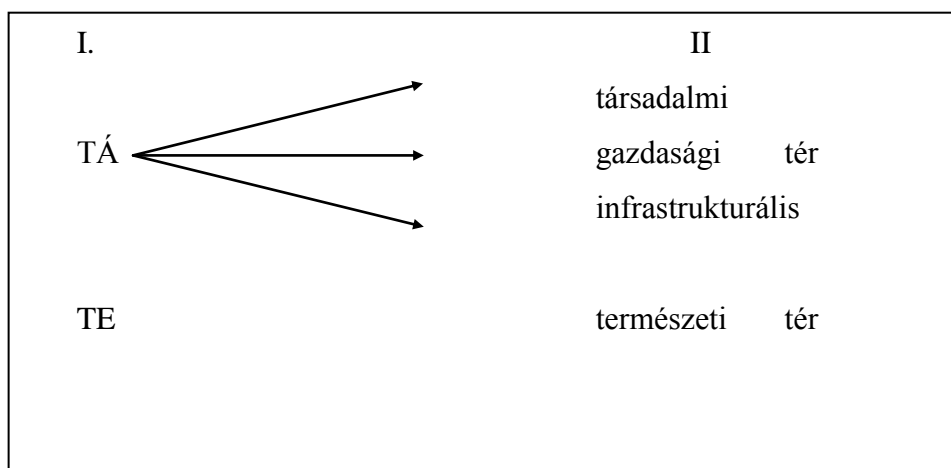
- „*Társadalomföldrajz: a földrajz tárgyával a társadalom oldaláról közelítve foglalkozik.*
- *Természeti földrajz: a földrajz tárgyával a természet oldaláról közelítve foglalkozik.*
- *Regionális földrajz: a földrajz tárgyával a társadalmi-gazdasági-infrastrukturális-természeti tér (földrajzi környezet) fejlődés során elkülönült egységei (régiók, tájak, térségek) oldaláról közelítve foglalkozik.*”

A három aspektus mindegyikéhez segédtudományok halmaza szállítja a beépítésre és szintetizálásra váró anyagokat.

A tér felosztásakor jól látszik, hogy az összefüggések mely szintjeivel kell számolnunk (2. ábra).

I. bontásban lehet a teret társadalomra és természetre bontani

II. bontásban a társadalom tovább bontható **társadalmi, gazdasági és infrastrukturális térre**. Ha ezt a kettőt (gazdasági és infrastrukturális) kivesszem, a maradék egy szűkebb társadalmi tér. Kettes felosztástól eljutottunk egy négyeshez. A **természeti szféra** a másik hárommal egyenrangúvá válik.

2. ábra. A tér felosztása

Forrás: Előadás anyaga, TÓTH J. (2005).

2. 3. A kutatási terület elhelyezés a földtudományok rendszerében

A disszertáció vizsgálati területe: **a foglalkoztatás**. Az értekezés Békés megye és ezen belül a kistérségek foglalkoztatási helyzetéről szól. Érdemes áttekinteni a földrajzról vallott hétköznapi és tudományos szemléleteket mielőtt a konkrét téma földtudományban történő elhelyezése kerülne sorra.

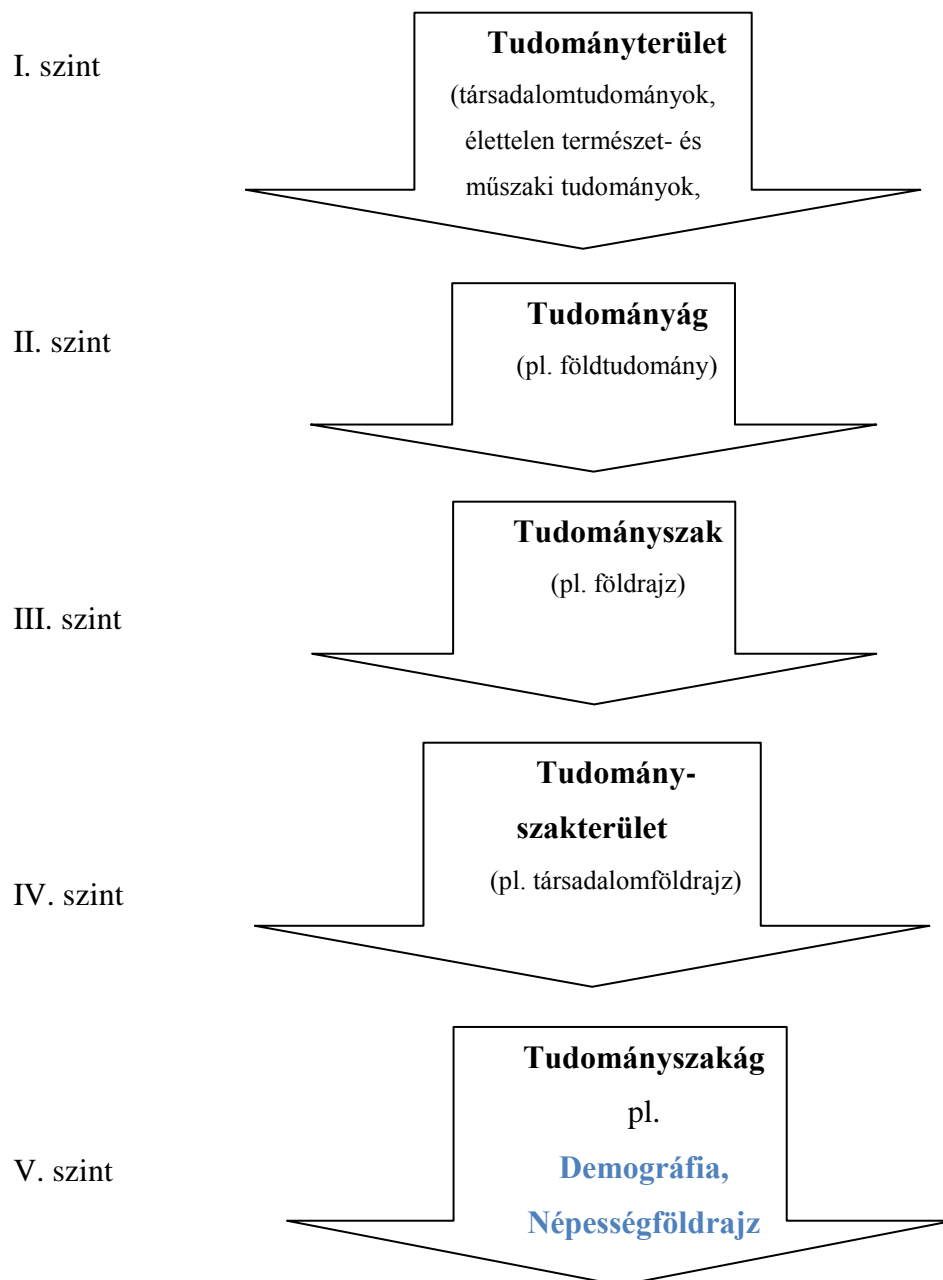
2. 4. A kutatási téma helye a földrajztudomány rendszerében

Békés megye foglalkoztatási képességének változása a rendszerváltástól napjainkig című kutatás helye a vizsgálati súlypont alapján a **regionális földrajz** tartományában van. Tanulmányozása komplex szemléletet igényel. A kölcsönhatásban lévő struktúrák együttes rendszerét a **tetraéder-modell** TÓTH J. (1999a) felhasználásával lehet leírni.

Ha az MTA nomenklatura rendszerét nézem, akkor a *foglalkoztatás*, mint kutatási terület a természettudomány nagy egységébe sorolható, tudományág szerint földtudomány, tudományszakon belül földrajz szak, a tudomány szakterülete: társadalomföldrajz, tudományszakágon belül pedig demográfia (3. ábra).

További felosztás alapján a demográfián belül népesség, ezen belül az aktív népesség, amelyet a foglalkoztatottak és a munkanélküliek alkotják.

A MTA Földrajz I. Bizottság 1999-ben alakította ki a „tudományok nomenklatura rendszerét”, és ezen belül a földrajz helyét a tudományok rendszerében (BECSEI J.2003).

3. ábra. A tudományok nomenklatúra rendszere

Forrás: BECSEI J. (2003)

2. 5. A kutatási terület lehatárolása és fogalmi rendszere

„**A népesség** fogalmán – írja RUDL JÓZSEF (2007) – az emberek olyan együttesét értjük, amelyek egy időben, egy meghatározott területen élnek. A fogalom tehát az egy adott területen, egy adott városban, közigazgatási egységben, országban, ország csoportban, vagy világrészen, stb. élő embereket jelenti. A demográfia annyiban különbözik a többi népességgel foglalkozó tudománytól, hogy alapvetően a mennyiségi összetevőket vizsgálja. A változások elemzésénél a minőségi oldal, a törvények feltárása sem maradhat el”.

A népesség szerkezete: a népesség kor, nemek, iskolai végzettség szerinti, foglalkozási, nemzetiségi, vallási, stb. összetételével foglalkozó területe a demográfiának.

Ha **a népesség korösszetétele** egy adott időpontban, vagy hosszabb időintervallumon keresztül vizsgáljuk, akkor olyan ismereteket kapunk, amelyek tájékoztatást adhatnak a további népesedési folyamatokról: *a születések, halálozások alakulásáról, tájékoztatnak a térség munkaerőhelyzetéről*, a gazdasági fejlődésről, a társadalom által megoldandó fontos kérdésekről, mint például a nyugdíjasok, iskolások leendő száma, stb. A korösszetétel a demográfiai vizsgálatok egyik legfontosabb tényezője (RUDL J. 2007).

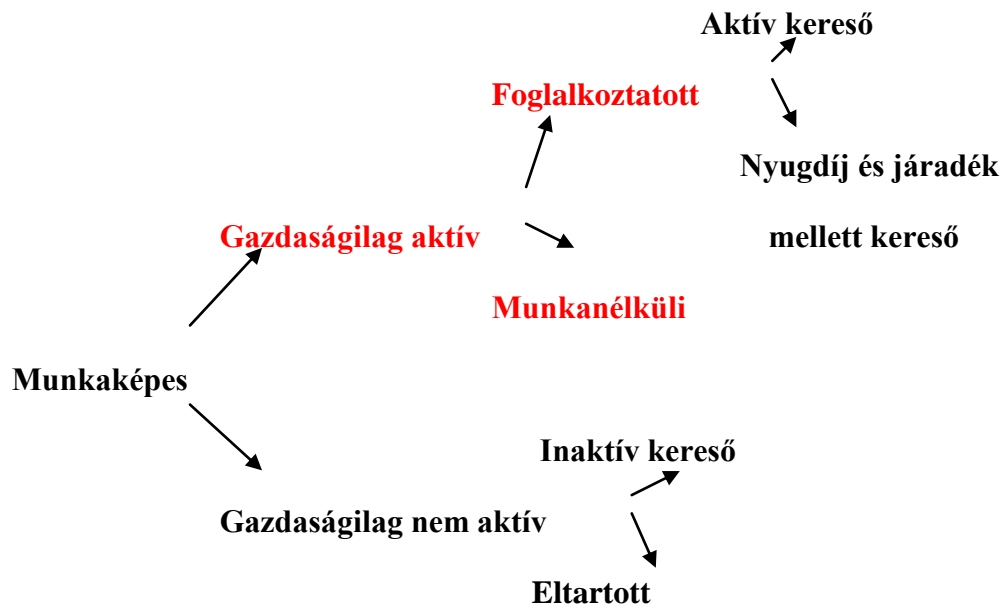
Ha a **munkavégző képesség alapján** osztályozunk, akkor a négy korcsoportokat különíthetünk el. Statisztikai összefoglalókban leggyakrabban ebben a csoportosításban jelennek meg a korösszetétel adatai.

- 0 – 14 éves *gyermekkorúak*
- 15 – 39 évesek *a fiatal munkaképes korúak*
- 40-59 évesek *az idősebb munkaképes korúak*
- 60-x évesek *az időskorúak*

A munkaképes korosztályok megadása nem mindig egyértelmű. Az alsó korhatárt általában az iskolakötelezettség végétől számítják, ami nálunk jelenleg 16 év. A felső határát a nyugállományba vonulás évétől számítják, ami hazánkban jelenleg 62 év. A fenti formában megadott adatok *a nemzetközi összehasonlítást* segítik.

A **munkaképes**, vagy munkavállalási korú népesség meghatározása viszonylag egyszerű, alsó és felső határát a modern társadalmakban általában jogszabály definiálja. Általában egy korhoz kötött, térben és időben is változó kategória. A magyarországihoz hasonlóan jellemző a nemzetközi gyakorlatban is az, hogy **15 éves kortól, a férfiaknál 59, a nőknél 54 éves**

korrig munkaképes a népesség (4. ábra). A munkaképesség definíciója a munkát végzők elméleti keretét adja meg. Összehasonlítási alapul szolgálhat a munkát ténylegesen végzőkkel.

4. ábra. A munkaképes népesség gazdasági aktivitás szerint

Forrás: RUDL J. (2007).

A gazdasági aktivitást vizsgálhatjuk a számlálás kitűzött időpontját megelőző héten végzett tevékenység alapján, azaz akik **egy megfigyelési időszak alatt munkát végeznek**, azokat **gazdaságilag aktív** népességnek, vagy **munkaerőnek** is nevezzük. A munka mérhető úgy is, hogy hosszabb távon vizsgáljuk például az egy esztendő alatti munkavégzést. Ezek alapján **gazdaságilag aktív az, aki legalább az év egyharmada folyamán munkát végzett.**

A gazdaságilag aktív népesség foglalkoztatottakból és munkanélküliekből áll.

Foglalkoztatott az a 15 éves vagy idősebb személy, aki a vizsgálat időpontja előtti héten legalább egy órányi jövedelmet biztosító munkát végzett. Ide tartoznak azok is, akik a vizsgált időpontban táppénzen, vagy szabadságon voltak. Ide sorolhatók tehát azok, akik munkaviszonyban állnak, vagy segítő családtagok valamilyen vállalkozásban, közhasznú munkában dolgoznak, sorkatonák, vagy tartalékosok, vagy büntetés végrehajtási intézetben vannak, de ide tartoznak azok is, akik a nyugdíj, a gyes, a gyed mellett dolgoznak. Ide számítják azokat a 15 évnél idősebb tanulókat is, akik a népszámlálást megelőző héten legalább egy órát dolgoztak.

Munkanélküli az aktív népességből, aki a népszámlálás előtti héten **nem dolgozott**, de a megelőző 4 hétben **aktívan munkát keresett**, és úgy nyilatkozott, hogy két héten belül munkába tudna állni.

Aktív keresők azok a foglalkoztatottak, akik nem nyugdíj, vagy járadékszerű ellátás mellett folytatnak kereső tevékenységet.

A gazdaságilag nem aktív népesség inaktív keresőkből és eltartottakból áll.

Inaktív kereső az a személy, aki a népszámlálás időpontjában **munkát nem végzett, de keresettel, jövedelemmel rendelkezett**. Például a nyugdíjas, a nyugdíjszerű ellátásban részesülő, a járadékos, a gyermekgondozás címén jövedelemhez jutó, a munkanélküli ellátásban részesülő, vagy akik vagyonukból, ingatlanukból, albérlő tartásából élnek.

Eltartottak azok a személyek, akik **keresettel nem rendelkeznek, megélhetésükről magánszemély vagy az állam gondoskodik**. Ilyenek: a nappali tagozaton tanulók, függetlenül az ösztöndíjtól, a háztartásbeliek, stb. (Forrás: Népszámlálás 2001 alapján)

A *gazdasági aktivitás (g_a) arányát* megadhatjuk akkor, ha az aktív népesség számát (P_a) elosztjuk az összes népességgel ($g_a = P_a/P$). Az így kapott nyers mutatót pontosíthatjuk, ha az összes népesség helyett a férfiaknál a 15-59 (P^f_{15-59}), a nőknél a 15-54 (P^n_{15-54}) éves munkaképes korcsoportokat vesszük figyelembe: ($g_a = P_a / (P^f_{15-59} + P^n_{15-54})$).

A kutatás a demográfiai folyamatok elemzése során a népesség számbeli változásaira, különös tekintettel a gazdaságilag aktív népesség számának alakulására fókuszál; kiemelt figyelmet szentelve a foglalkoztatottak és a munkanélküliek strukturális és területi jellemzőire.

3. A Dél-Alföld régió bemutatása

A kutatás a feltett kérdésekre úgy keresi a választ, hogy a nagyobb térbeli egységtől a kisebb felé haladva mutatja be a gazdaságilag aktív népességre ható demográfiai folyamatokat, számba veszi a foglalkoztatásra ható gazdasági viszonyokat, a nemzetgazdasági ágak foglalkoztatási erejét. Bemutatja a munkanélküliség strukturális és területi jellemzőit, majd a következtetések összegzése után a kutatási cél elérését segítő javaslatok megfogalmazására kerül sor.

5. ábra. Dél-Alföld régió

Forrás: saját szerkesztés

A dél-alföldi régió három dél és dél-kelet magyarországi megyét foglal magában; Bács-Kiskun-, Csongrád- és Békés megyét (5. ábra). A régió a Duna, a keleti és a déli országhatár közti területen fekszik, és egyes vélemények szerint Magyarország legstabilabb, alig vitatott térbeli keretek között szerveződő régiója (PERCZEL GY. 2005). Természetföldrajzi szempontból kevésbé változatos képet mutat, hiszen területének szinte teljes egészét az Alföld foglalja el. A folyók (Tisza, Maros, Körösök) és ártereik, illetve a korábban mocsarasnak számító térszín miatt a népesség – főleg a régió keleti részén – ehhez a természeti adottsághoz igazodva telepedett le (MENDÖL T. 1963, HAÁN L. 1968, BECSEI J. – TÓTH J. 1981). Az igazsághoz tartozik, hogy a népességszámra és a településszerkezetre a történelem viharai – elsősorban a török hódoltság időszaka – nyomták rá a bélyegüket (MENDÖL T. 2000). A középkorban szinte teljes egészében magyarlakta területre a XVIII. századtól – török pusztítás okozta vákuum miatt- nemzetiségi lakosság érkezett, és az utána következő betelepülés nyomai még napjainkban is fellelhetők a lakosság térszerkezetében és identitásában (KOVALOVSKI J. 1965, HAÁN L. 1968, ZALAI GY. 2000, BELUSZKY P. 2001).

1. táblázat. Népeségszám a régióban, 2001

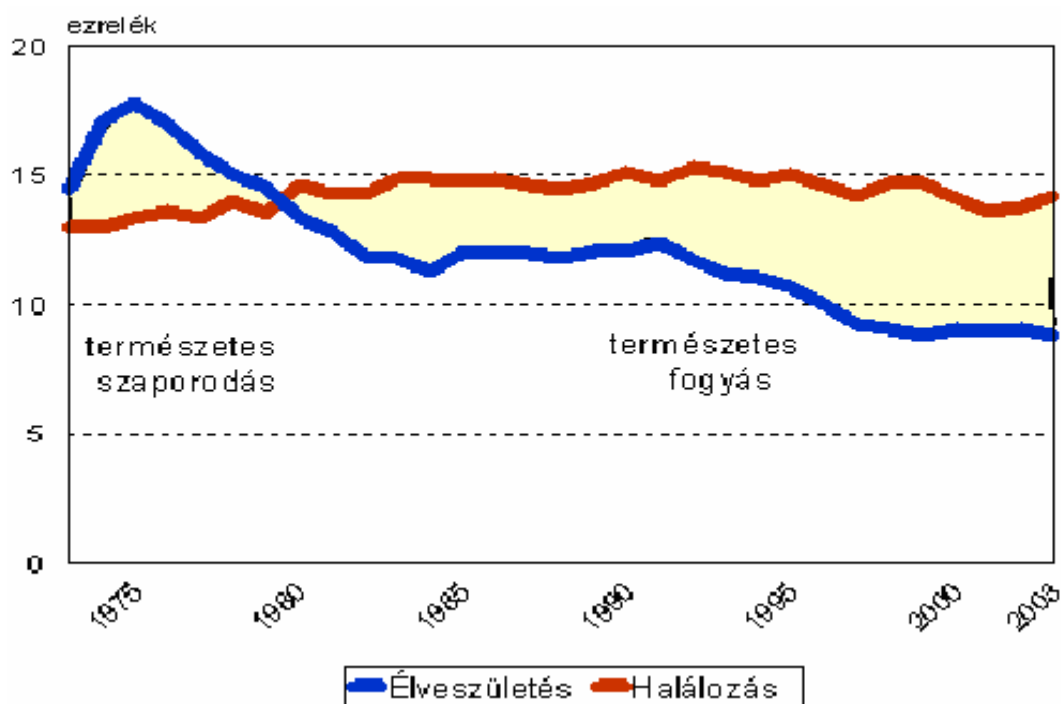
	Terület (km²)	Népeség (fő, 2001)	Népsűrűség (fő/km²)
<i>Bács-Kiskun</i>	8445	546 500	64,7
<i>Békés</i>	5631	397 800	70,6
<i>Csongrád</i>	4262	433 300	101,7
Dél-Alföld	18338	1 377 600	75,1

Forrás: KSH

A dél-alföldi régiót alkotó három megye területe közül Bács-Kiskuné a legnagyobb, míg Csongrád megye a legkisebb, fele Bács-Kiskun megye területének (1. táblázat). Népeségszámukat tekintve hiába a legnépesebb megye Bács-Kiskun, de az 1km²-re jutó lakosok száma alapján az utolsó a három megye közül. Ezt követi Békés megye, majd a régióközponttal (Szeged 170 ezer fő) is rendelkező Csongrád megyében a legmagasabb a népsűrűség (de országos átlag alatti még így is).

A régió az ország területének 19,3%-át adja, népeségszáma pedig 13,8%-a Magyarország lakosságának, viszont a népsűrűségi adatok messze elmaradnak az országos átlagtól (109 fő/km²). Ez arra enged következtetni, hogy a térségek településszerkezete sem sűrű, és a lakosság nagy része városokban él. A régiók közül a Dél-Alföld a legnagyobb területű, de csak a 4. legnagyobb népességgel rendelkezik.

Természetes népmozgalom a Dél-Alföldön

6. ábra. Születés és halálozás 1875-2003 között

Forrás: Dél-alföldi Operatív Program

A természetes népmozgalmi mutatókat vizsgálva az országos tendenciákhoz hasonló képet láthatunk (6. ábra). *A születések csökkenése a '70-es évek végétől indult meg*, amivel párhuzamosan a halálozási mutató is romlott, majd 15 ezrelék körül stabilizálódott. 1980 óta természetes fogyás következett be (alacsonyabb a születésszám, mint a halálozások szám). Az olló az elmúlt 25 évben tovább tágult, amit *a természetes fogyás 5 ezrelék körüli* értéke is jelez napjainkban, amivel a régió a legrosszabb helyzetű területek közé került.

A három megye és az ország népességének negatív változása a népszámlálások közti (30 éves) időszakban a Dél-Alföldön közel húszezres népességfogyást eredményezett (2. táblázat). Az adatok annyiban torzítják a tényleges természetes állapotot, hogy nincsenek külön feltüntetve a születés-halálozás, és a bevándorlás-kivándorlás (migráció) okozta tényleges számok.

2. táblázat. A természetes szaporodás/fogyás
megyei és régiós mutatói

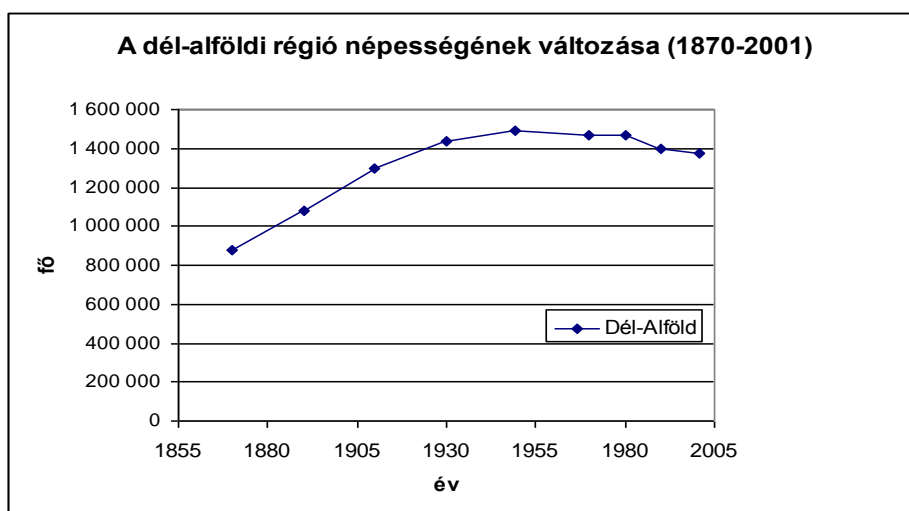
	1970–1979	1980–1989	1990–2001
Bács-Kiskun	1 384	-24 550	-381
Békés	-2 061	-25 023	-14 096
Csongrád	11 080	-17 458	-5 498
Dél-Alföld	10 403	-67 031	-19 975
Magyarország	408 467	-334 640	-176 508

Forrás: KSH

A Dél-Alföld tekintetében külön kiemelendő, hogy a születések alacsony számának és a halálozások magas szinten maradásának különbségét valamelyest enyhíti a régióba történő népesség beáramlás, aminek a forrása elsősorban a határokon túli magyarok területéről származik. Országos viszonylatban a fogyás mértéke alacsonyabb (különösen 1990-2001 között), hiszen például amíg 1990 után az országos népességcsökkenés „egy szegednyi” volt, addig a régióban „mindössze” kb. 20 ezer emberrel élt kevesebb, mint az előző népszámlálás idején (www.del-alfold.hu).

3. 1. A régió népesség számának változása

A régió népességszáma a vizsgált 130 éves időszak alatt jelentősen változott (7 ábra). A XIX. század végi, XX. század eleji magyarországi népességrobbanás a dél-alföldi területeken is kifejtette hatását, és ekkor 60 év alatt (1870-1930) a lakosság száma több mint 550 ezer fővel gyarapodott, elérve az 1436 ezer főt. **A régió legmagasabb lakosság száma 1949-ben volt, amikor mindössze néhány ezerrel maradt el a 1,5 milliótól.** Jelentékenyebb csökkenés 1980 után indult meg a, amelynek értéke 1980 és 1990 között majdnem elérte a 70 ezer főt (BECSEI J. 2004B, MARSELEK S.– VAJSZ T. – PUMMER L. 2006).

7. ábra. A régió népessége, 1870-2001

Forrás: KSH

A legintenzívebb mértékben a Bács-Kiskun megye népessége növekedett 1870 és 1949 között, (amikor a legmagasabb volt a népesség száma) több mint 1,8 szeresére. Békés megyében 1,65; míg Csongrádban 1,59 szeres volt a növekmény. 1949 után a csökkenés évtizedei következtek, kivéve Csongrád megyét, ahol a népességszám csak 1980 után váltott irányt. A folyamat nem lehet véletlen, hiszen manapság is Csongrád megye a Dél-Alföld szíve és gazdasági motorja, ugyanakkor a régióközpont, Szeged népességszívó hatása is megnyilvánul ebben.

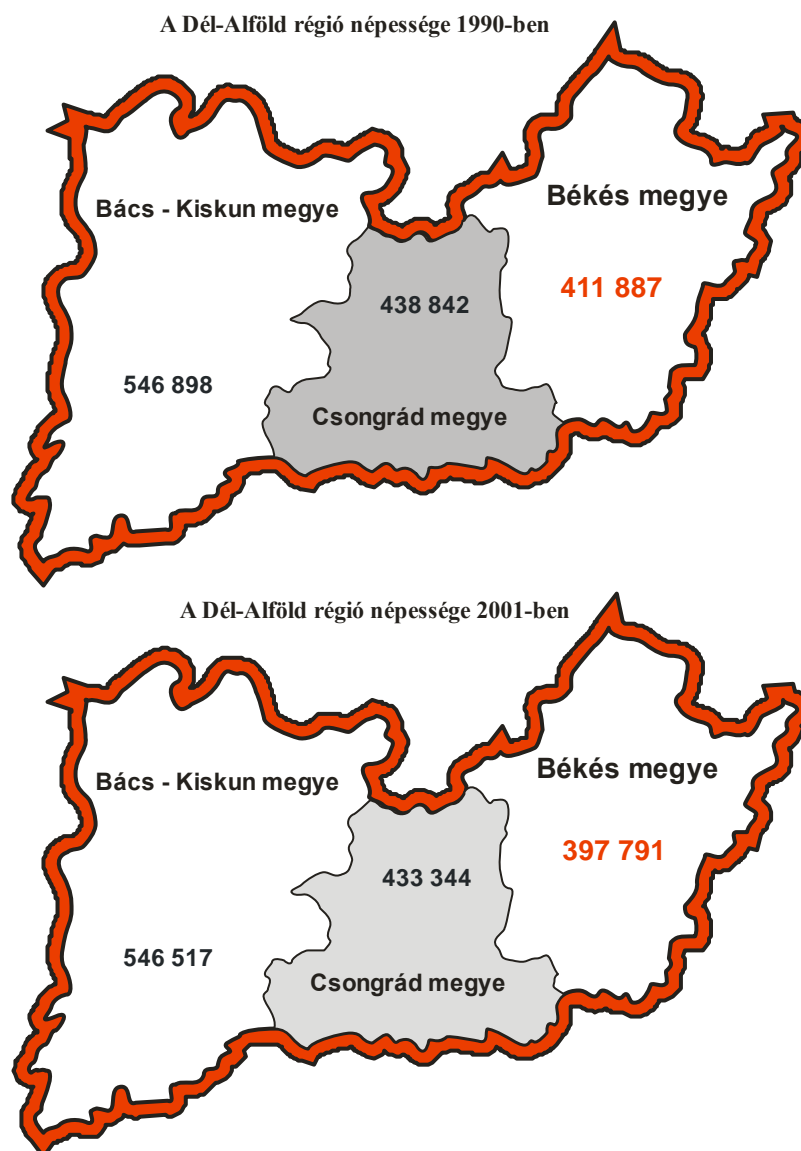
Békés megyében 1870-től egészen 1980-ig többen éltek, mint Csongrád megyében. Ettől kezdve azonban a számok már mást mutattak, 10 év alatt tízezerrel csökkent Békés lélekszáma, miközben Csongrádé tízenötezerrel nőtt (3. táblázat).

3. táblázat. A népszámláláskori népesség megyei adatai

	1870	1890	1910	1930	1949	1970	1980
Bács-Kiskun	324 625	393 205	485 919	544 201	591 482	577 191	571 448
Békés	284 589	356 665	417 127	465 557	471 561	446 405	436 910
Csongrád	269 803	327 273	395 361	426 374	429 083	441 399	456 300

Forrás: KSH

A Dél-Alföldet alkotó megyék népessége a két legutóbbi népszámláláskor is csökkenő tendenciát mutat (8. ábra). Csongrád megye népességnövekedése megállt, míg Békés megyében továbbra is megmaradt a csökkenő tendencia.

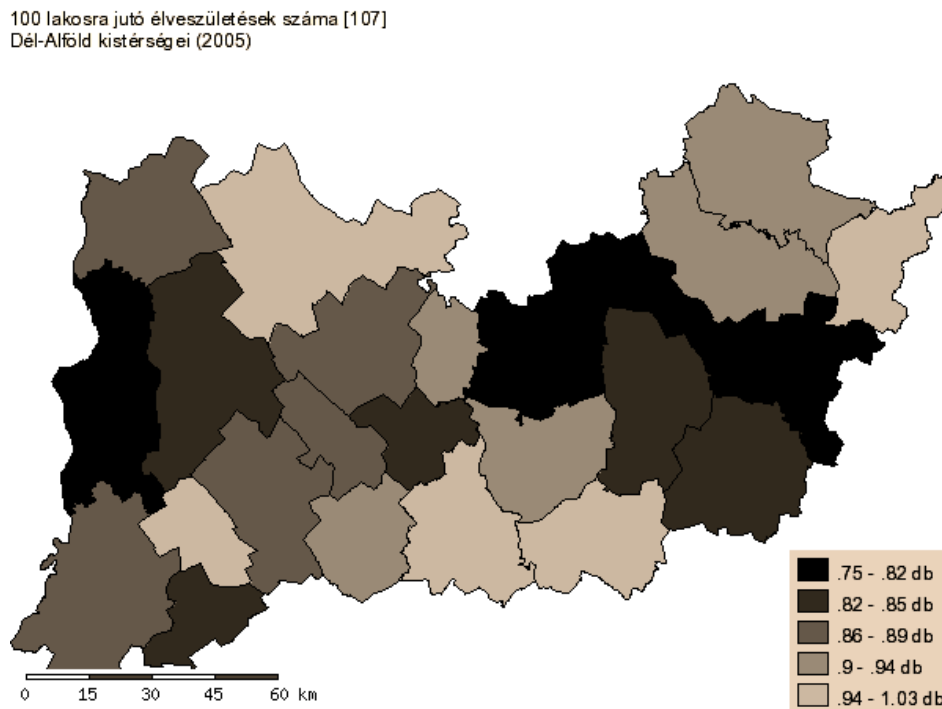

8. ábra. A régió megyéinek népessége, 1990, 2001

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

A népesség száma az uniós csatlakozás óta Csongrád megye kivételével állandó csökkenést mutat. ***Békés megyében 2008 januárjában 18 ezerrel éltek kevesebben mint 2004-ben, ami a természetes szaporodás visszaesésének a következménye.*** Az ***élveszületések aránya*** igen alacsony a régióban, nem éri el a ***9 %-***-et, viszont a ***halálozások aránya*** megközelíti a ***14% -***-et. ***Az éves szinten 5%-nyi fogyás a legmagasabb arányú a magyarországi régiókat tekintve.*** A tényleges népességfogyás ugyanakkor ennél valamivel kisebb a nemzetközi vándorlás pozitív egyenlege miatt.

Az élveszületések száma csak Békés megyében esett vissza: a csatlakozáskori állapothoz képest (5%-os a csökkenés). Ez a régióban a legalacsonyabb. Csongrád megyében az élveszületés 2004 és 2007 között 4%-al nőtt. Bács-Kiskunban a két időponti érték alig változott (9. ábra).

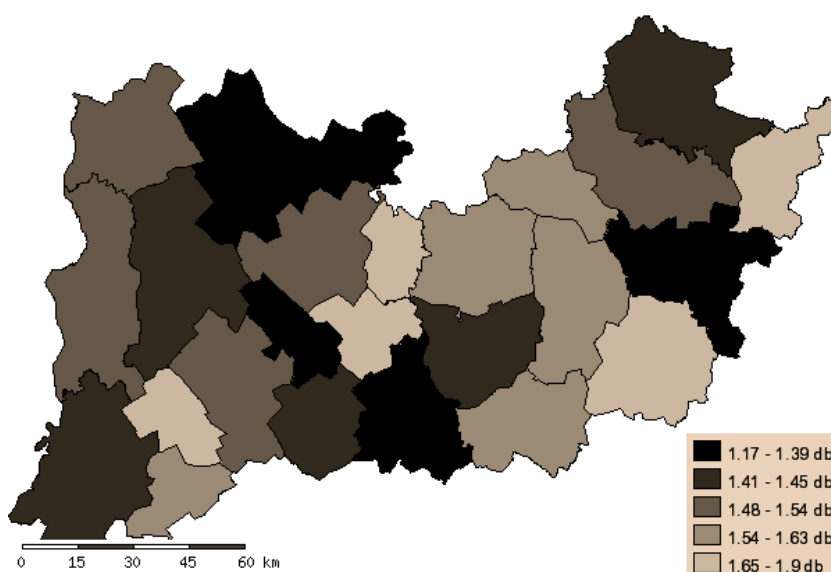

9. ábra. Az élveszületések aránya a régió kistérségeiben, 2005

Forrás: KÖHLER J. 2007

Az élveszületések aránya még hazai összevetésben is alacsony, nem éri el a 9‰-et, miközben a halálozások aránya valamelyest magasabb az országos szintnél (közel 14‰). Az éves szintre vetített 5‰-nyi fogyás a legmagasabb a régiók között (10. ábra). A születéskor várható élettartam mind a férfiak, mind a nők körében emelkedő tendenciát mutat, de a nők több mint 10 évvel hosszabb életre számíthatnak. ***Sem a férfiak, sem a nők várható élettartama nem éri el az országos átlagot.*** A keringési rendszer betegségei okozzák a Dél-Alföldön is a legtöbb halálesetet, az összes eset 54%-át. Második helyen a daganatos betegségek következnek, a halálozás 22%-ával, majd 6-8%-os részesedéssel következnek az emésztőrendszer betegségei és a balesetek, sérülések (KOCZISZKY GY. 2007).

100 lakosra jutó halálozások száma [108]
Dél-Alföld kistérségei (2005)

10. ábra. A halálozások aránya a régió kistérségeiben, 2005

Forrás: KÖHLER J. 2007

A régióban 2007 első felében *az aktivitási arány 51,7%*; 47,5%-os foglalkoztatási ráta és 8,2%-os munkanélküliségi ráta mellett (4. táblázat). *Békés megyében az aktivitási arány 49,5%-kal* a régión belül a legkisebb, ugyanígy a foglalkoztatási ráta is, mely 45,7%-os; a munkanélküliségi ráta (11%) ugyanakkor a legalacsonyabb szintű a régión belül.

A nyilvántartott álláskeresők – az előző év január 1-i gazdaságilag aktív népesség százalékához mért – *aránya 2007 májusában, a régióban 11,3% volt, amely Békés megyében 14,5%-os* értéket mutatott. *A munkanélküliek túlnyomó többsége* – 75 százaléka – *a 25 és 54 éves korosztályból került*, azaz az úgynevezett legjobb munkavállalási korúak közül.

4. táblázat. Régiós foglalkoztatási adatok, 2007

Megyék	Foglalkoztatottak	Munkanélküliek	Gazd. aktívak	Gazd. nem aktívak	Aktivitási arány	Munkanélk. ráta	Foglalk. arány
	1000 fő				%		
Bács-Kiskun	191,5	22,5	214,0	194,6	52,4	10,5	46,9
Békés	133,5	11,1	144,6	147,3	49,5	7,7	45,7
Csongrád	161,9	9,7	171,7	152,7	52,9	5,7	49,9
Dél-Alföld	486,9	43,3	530,2	494,5	51,7	8,2	47,5
ÖSSZESEN	3905,5	316,3	4221,8	3499,1	54,7	7,5	50,6

Forrás: <http://www.csongrad-megye.hu/onkorm/kozgyul/20070628/k02.pdf>

Békés megyében az alkalmazásban állók átlagkeresete megyei szinten havi 144 208 Ft/hó, ami *a régióban a legalacsonyabb*; Csongrádban 153 121Ft/hó, Bács-Kiskunban 157 722 Ft/hó.

3. 2. A népesedési folyamatok összegzése

A régió népességváltozása követi az országos tendenciákat. A XIX. század végétől a XX. század közepéig nőtt a régió népessége. Bács-Kiskun megyében a legjobban, a másik két megyében kevésbé. A természetes fogyás 1970-től kezdődött és a mai napig tart. Békés megye lakosság száma 1870 és 1980 között magasabb volt, mint Csongrádé; innentől a trend megfordult, Békésben csökkent a lakosság száma, míg Csongrád megyében nőtt. Ennek oka: Csongrád megyei életkörülmények javulása, valamint a régióközpont, Szeged nagyarányú infrastrukturális fejlődése. A régió belül Békés megyében az élveszületések száma a legalacsonyabb, a halálozási mutató a legmagasabb. A nők és a férfiak várható élettartama nem éri el az országos átlagot. Az időskorúak aránya nőtt, a fiatalokhoz tartozók száma csökkent.

A Dél-Alföld régióban a foglalkoztatási ráta átlaga nem éri el az ötven százalékot (47,5%), Békés megyében ettől 2%-ponttal kevesebb; a munkanélküliségi ráta a régió átlagától 0,5%-ponttal jobb, ugyanakkor a munkanélküliek zöme a legtermelékenyebb korcsoportból (25-54 év közöttiek) kerül ki. A nők helyzete valamivel kedvezőbb, a férfiaké rosszabb. A foglalkoztatottak havi átlagkeresete a régió átlagától messze elmarad, nem éri el a 150 ezer forintot.

4. Békés megye

11. ábra. Békés megye

Forrás: <http://lazarus.elte.hu/hun/hunkarta/varme/bek/bek.gif>

Békés megye az ország dél-keleti sarkában, a Körös és a régi Maros folyók hordalékán helyezkedik el. Dél-keleti határa a mintegy 140 km hosszú magyar-román országhatár, északon Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok, nyugaton pedig Csongrád megyével határos (11. ábra). A megye területe 5631 km². Népsűrűsége alacsony, az egy km² -re jutó 68,5 lakos alapján az országos átlagnál majd 40 fővel kevesebb.

A községek átlagos népessége (2031 fő 2005-ben) közel kétszerese az országos átlagnak, míg a városok átlagos népessége 15769 fő; amely alacsonyabb az országos adatnál (24322 fő).

A Békés megyei népesség 70 százaléka városokban él. A megye legnagyobb népességű és legrégebbi városai: Békéscsaba, (amely a megye székhelye és megyei jogú városi rangot visel), Orosháza, Gyula, Békés és Szarvas. Települések száma: 75. Városok száma: 19, a községeké: 56.

4.1. Népesedési folyamatok

Békés megye népessége 62 314 fővel csökkent az elmúlt 37 év alatt, ami közel annyi, mint az Orosházai kistérség teljes lakossága (5. táblázat). Megfigyelhető, hogy 2004-től három év alatt 17 343 fő, egy kisvárosnyi lakos hiányzik a megyéből. Felgyorsult a negatív tendencia, erősödött a lélekszámcsökkenés, ami az idős népesség magasabb arányának és a születésszám mérséklődésének tulajdonítható.

5. táblázat. A megye népessége 1970 és 2007 között

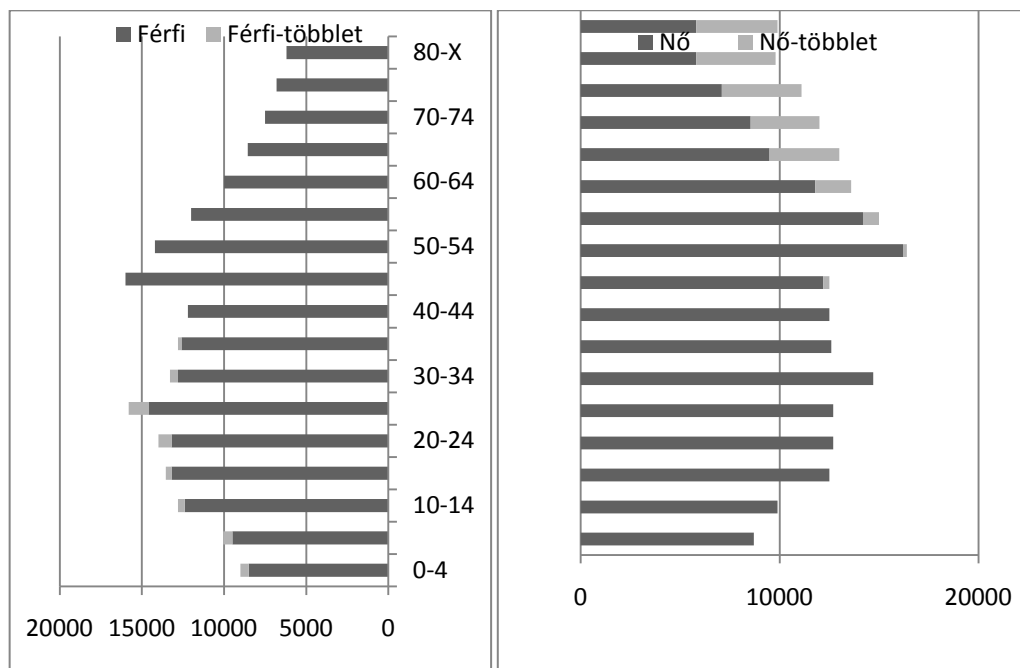
Békés megye népessége 1970 – 2007 között	
év	népesség (fő)
1970	438 971
1980	436 910
1990	411 887
2000	399 800
2001	397 791
2003	396 131
2004	394 000
2006	382 190
2007	376 657

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

4.2. A népesség korösszetétele

A Békés megye területén élő népességnek 15,7%-a gyermekkorú (0-14 éves), a fiatal felnőttek (15-39 éves) aránya 33,6%, az idősebb (40-64 éves) felnőtteké 33,6% és az időskorúaké (65 éves és idősebb) 17,1% volt 2000-ben. A megye népességének kormegoszlása az országos átlaghoz képest kismértékű eltérést mutat: a gyermekkorúak aránya 0,2, a fiatal felnőtteké 1,9 százalékponttal alacsonyabb, a többi korcsoporté pedig együttesen ugyanennyivel magasabb az országosnál. Ebből viszont az következik, hogy a gyermekkorúak kisebb, az

időskorúak nagyobb hányada miatt a *Békés megye területén élő népesség korösszetétele és ebből adódóan az átlagéletkora is valamivel kedvezőtlenebb az országos átlagnál (12. ábra).*

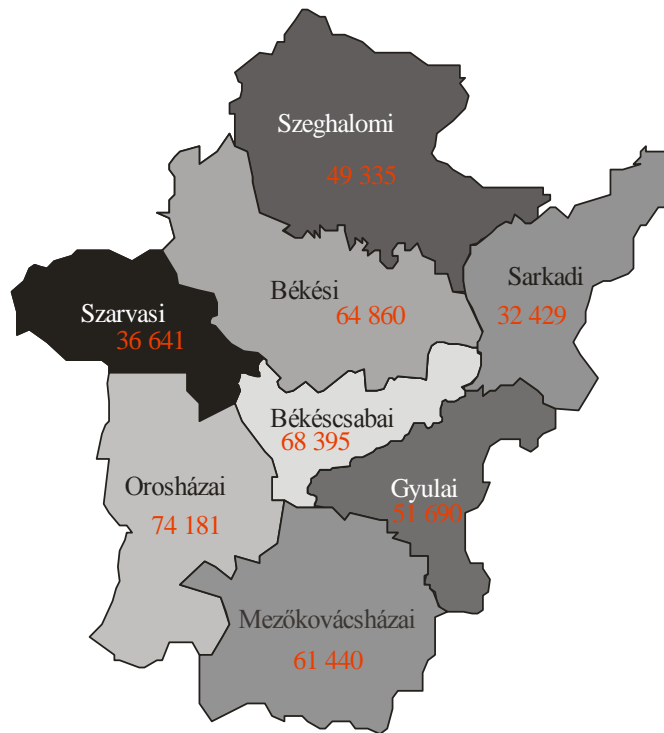

12. ábra. A népesség nem- és kor szerinti összetétele (fő), 2000. január 1.

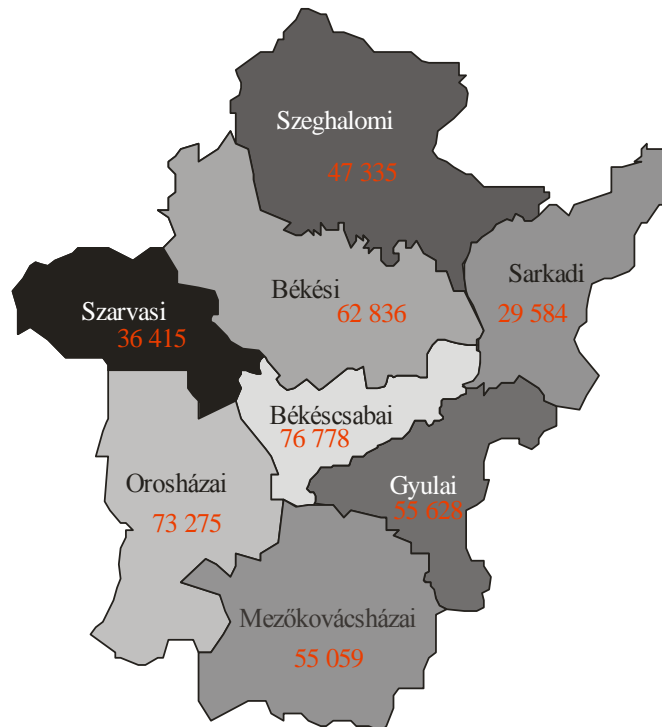
Forrás: KSH adatbázis alapján saját szerkesztés

Ha kistérségi szinten nézzük a népességszám változását 1970 és 2001 között, akkor még pontosabb képet kaphatunk az egyes kistérségek népességének növekedéséről vagy fogyásáról. Kistérségi szinten jobban kirajzolódnak a különbségek a vonzóbb migrációs központok, a (szociálisan) hátrányos helyzetű térségek között. 1970 és 1980 között a legnagyobb népesség növekménnyel Békés megyében a Békéscsabai (+8383 fő) és a Gyulai (+3938 fő) kistérségeket érintette. Ez a folyamat nem folytatódott a további években, hanem népesség csökkenés következett be mindkét térségben (13. ábra).

Békés megye kistérségeinek népessége 1970-ben

Békés megye kistérségeinek népessége 1980-ban

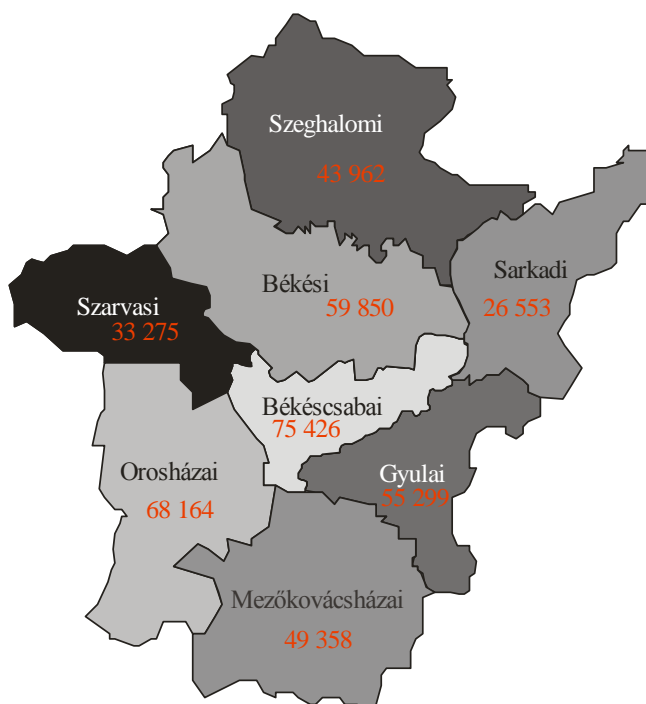

13. ábra. A megye kistérségeinek népességváltozása 1970, 1980

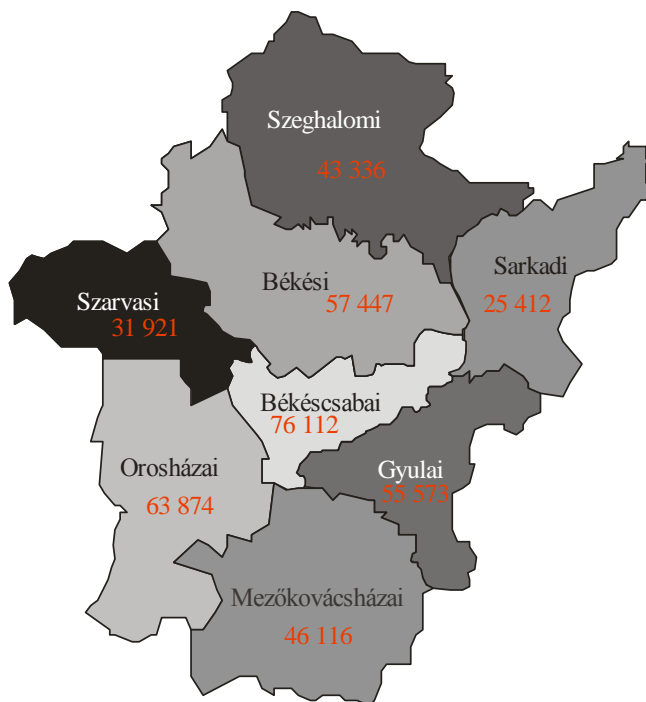
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Állandó a népességcsökkenés a mezőkovácsházi térségben, ahol harminc év elteltével 18 324 fővel élnek kevesebben. Számottevő a lakosság számának változása az Orosházai (-10 307), a Sarkadi (-7 017), a Szarvasi (-4 720) és a Szeghalomi (-5 999) kistérségekben. Oka a munkanélküliség, a fiatalok elvándorlása, és a helyben lakó, kevésbé mobil idős korúak magas aránya, valamint a magas halálozási mutató. A fenti tendencia nem változott 1990 és 2001 között sem (*14. ábra*).

Békés megye kistérségeinek népessége 1990-ben

Békés megye kistérségeinek népessége 2001-ben

14. ábra. A megye kistérségeinek népességváltozása 1990, 2001

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A mezőgazdasági nagyüzemek felszámolása, valamint a mezőgazdaságban végbement tulajdonviszony átrendeződés sok munkahelyet megszüntetett. *Az állás nélkül maradt*

fiatalabb népesség elhagyta a térséget. Tovább apadt az Orosházai és a Szarvasi kistérségek lakossága is, amit az elöregedés okozott. **Megfigyelhető a Békéscsabai kistérség további gyarapodása, amely a vándorlásnak tulajdonítható. Itt több a munkahely, jobbak az életkörülmények.**

Település szinten nézve a demográfiai eseményeket, Mezőgyán és Geszt lakossága növekedett a leginkább, amit elsősorban a nagyszámú roma népesség jelenléte magyaráz. Körükben kultúrájuknál fogva a gyermekvállalási kedv az átlagosnál magasabb. Várható, hogy e tendencia a jövőben is erősödni fog.

Békés megye városaiban a népesség fogyása 0,5% alatt van. A nagyobb városok népességcsökkenése 0,5% és 1% között ingadozik: Orosháza (-0,39%), Gyomaendrőd (-0,48%), Gyula (-0,69%), Szarvas (-0,85%), Mezőkovácsháza (-0,89%). Sokkal súlyosabb a népességcsökkenés a több szempontból is hátrányos helyzetű Mezőkovácsházai kistérség falvaiban, ahol Dombegyház (-1,35%), Magyardombegyház (-1,64 %) és Medgyesbodzás (-1,95%) népességcsökkenése jóval az 1% fölött van. A városok kisebb arányú népességfogyása a jobb élet- és munka körülményekre vezethető vissza (KOCZISZKY GY. 2007).

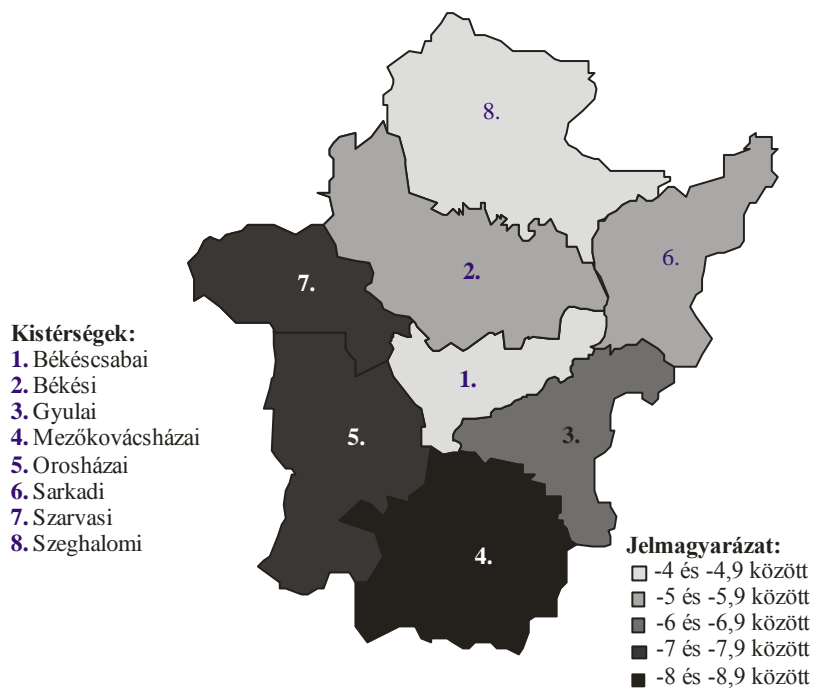
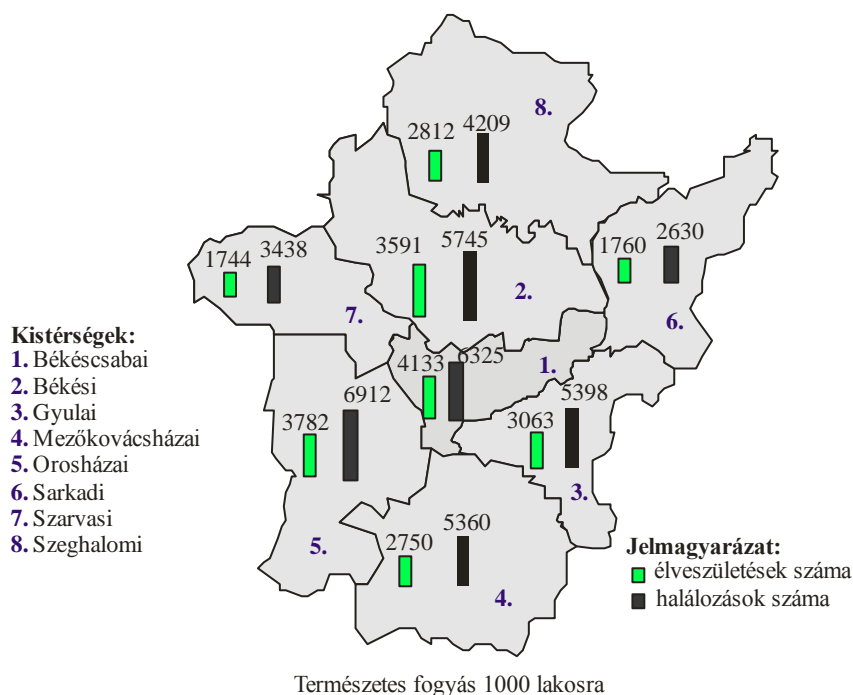
Az elöregedés az egész megyében jelentős. Átlagosan 134 öregkorú jut 100 gyerekkorúra, míg ez a szám országos viszonylatban csak 123. **Mindössze öt településen van több gyerekkorú, mint öreg:** Tarhoson (72 fő), Körösújfalun (75 fő), Szeghalmon (93 fő), Kertészszigeten (94 fő) és Geszten (98 fő). Magas az elöregedés (181–230 fő) kilenc településen: Nagyszénáson, Dombiratoson, Nagybánhegyesen, Körösnagyharsányban, Kamuton, Kardoson, Biharugrán, Nagykamaráson és Gerendáson. Két településen több mint háromszor annyi az öregek száma, mint a fiataloké, Hunyán 303, Újszalontán 319 öregkorúra jut száz gyerekkorú. Érdekes jelenség, hogy az elöregedés a megye északi részét kevésbé érinti, míg a peremterületektől befelé nagyobb a mértéke. Ennek oka etnikai jellegű, korábban a határ melletti olcsóbb házakhoz a cigány lakosság és a városokból kitelepült alacsony jövedelmű réteg könnyebben hozzájutott.

A kedvezőtlen demográfiai folyamatok az ezredfordulót és az uniós csatlakozást követően is folytatódtak. **2000 és 2006 között a kistérségek természetes szaporodása a negatív tartományban maradt (15. ábra).** Romlott a helyzete mindegyik kistérségnek. A halálozások száma a vizsgált időszak alatt minden egyes évben nőtt, míg az élveszületések száma csökkent. **A népességfogyás leginkább a Mezőkovácsházai kistérséget érintette, ahol az ezer lakosra jutó népességcsökkenés -8,3 fő.** A korábbi saját kistérségi átlagai alatti számokat

láthatunk az Orosházai és a Szarvasi kistérségekben, ahol a halálozások száma majdnem duplája az elveszületések számának. Ennek oka az idősek magas aránya. Kedvezőbb a helyzete a Békéscsabai és a Gyulai kistérségeknek. Itt sem beszélhetünk természetes szaporodásról, ám a fogyás mértéke a megyei és a kistérségi átlagok alatt van.

A vándorlási egyenleg csak a központi szerepet betöltő kistérségekben eredményezett népesség növekményt, ahol a fejlettebb centrumok szívó hatása érvényesülni tudott, Békéscsabán és Gyulán.

Az élveszületések és halálozások száma Békés megye kistérségeiben
2000 és 2006 között

15. ábra. A kistérségek természetes szaporodása/fogyása, 2004-2006 között

Forrás: <http://portal.ksh.hu/pls/portal/docs/> alapján saját szerkesztés

4.3. A megye vonalas infrastruktúrája

Békés megye közlekedés-földrajzi helyzete viszonylag kedvezőtlen. Az úthálózatának, un. logisztikai infrastruktúrájának a fejlesztése gyakorlatilag 1945-1989 között (részben politikai, másrészt forrás hiány miatt) alig fejlődött. Így érthető módon a hazai viszonyok között is *a térség erősen elmaradott helyzetben van, különösen a közúthálózati fejlesztések vonatkozásában az országos átlaghoz képest* (KOCZISZKY GY. 2007., SIMON I. 2008).

Nem vezet a megyéhez autópálya, de gyorsforgalmú közlekedési út sem.

4.4. Vasúthálózat

A Budapest–Szolnok–Békéscsaba–Lökösháza vasúti fővonal fejlesztése komoly előrelépést hozhat a megyeközpont elérhetősége vonatkozásban, miközben a vasúti szárnyvonalak visszafejlesztése, a forgalom közútra történő terelése rendkívül hátrányosan érinti az adott települések lakosságát.

4.5. Úthálózat

A Békés megyei Országos közúthálózatból 238 km a főút. A főúton a burkolat állapot 29%-a, a teherbírás 17,2%-a, az egyenetlenség 9,6% -a, vagyis ezen állapotjellemzők tekintetében összesen 55,8%-ban nem megfelelő ill. rossz osztályzatú minősítést kapott az elmúlt évben.

A közel 23.000 km-es mellékúthálózaton még rosszabb a helyzet. A megyékben működő közútkezelő Kht-knál a gépjármű tulajdonosok által jelzett káresemények folyamatosan növekednek, több mint 3.000 km útszakasz – burkolathibából adódóan – veszélyt jelző táblákkal van ellátva, 800 km-en súlykorlátozást kellett bevezetni.

A Békés megyei mellékutak vonatkozásában a burkolat állapot 49,0%, a teherbírás 53,1%, az egyenetlenség 47,3% -ában nem megfelelő ill. rossz állapotú (GURZÓ I. – VANTRA GY. 2005).

Amíg a fentiek szerint országosan 13%-ban van úthibák miatt valamilyen forgalomkorlátozás a mellékúthálózaton, addig a megyében összesen 211,2 km hosszon van kihelyezve sebességkorlátozás vagy egyenetlen úttest tábla, a mellékúthálózat 17,5%-án. Súlykorlátozás 51,3 km-en, a hálózat 4,3%-án van érvényben.

A hidaknál, mint a közúthálózat legérzékenyebb pontjainál hasonló a helyzet. Az országos közúthálózaton található közel 5.600 db híd fenntartására, felújítására az elmúlt években és jelenleg is évi 400-500 millió Ft-ot lehet fordítani, szemben az 1.500-2.000 millió Ft-os szükséglettel. A folyami hidak rekonstrukciója egyenként is több százmillió Ft-ot igényel.

Békés megyében jelenleg 90 db híd van az Országos Közutakon nyilvántartva, ezekből 9 db, vagyis 10% nem megfelelő teherbírás szempontjából. A nem megfelelő szélességű hidak száma 8 db, ez 8,8%, szemben az országos 14,3%-kal szemben.

A fentebb tárgyalt nem megfelelőségek természetesen mindenhol felvetik a felújítások, rekonstrukciók szükségességét, de Békés megyében jelenleg a legsürgősebb beavatkozást az Endrődi Hármaskörös híd és a Békéscsabai Orosházi úti felüljáró igényelne. Békés megyében 3 db hídon van bevezetve magasságkorlátozás

Komoly gondot jelent a közúti közlekedésben a Kecskemét–Szarvas–Békéscsaba gyorsforgalmi út hiánya. A kamionforgalom várható növekedése miatt az érintett településeken a környezeti terhelés, valamint a balesetek számának további növekedésével kell számolni.

4.6. Az infrastruktúra: befolyásoló tényező

A telephelyválasztás a vállalat versenyképességét szolgálja. Versenyképességi tényező a földrajzi fekvés (közelség a dinamikus régiókhoz vagy várostengelyekhez), az infrastrukturális helyzet, a településkörnyezet vonzó jellege (ENYEDI GY. 2004).

Rendkívül kedvezőtlen hatással volt, és maradt is a megye gazdasági életére, hogy nem kapcsolódhat az ország élénk „vérkeringésébe” autópályán, illetőleg autóúton keresztül. A főutak aránya is alacsonyabb az országos átlagnál. ***Békés megye területét sajnálatos módon nem érintették a kiemelt országos útberuházások, e téren elmozdulás – a fejlesztési cél és az ahhoz rendelt források hiányában – nem történt.*** Némi előrelépést jelentett a megye két városát (Békéscsabát és Orosházát) elkerülő út megépítése, valamint a gyulai határállomás felújításához kapcsolódó útberuházás, melynek még néhány fázisa befejezésre vár.

Megállapítható, hogy az országos közúthálózat és hidak jelentős része kritikus állapotban van. A teherbírását veszített, eldeformálódott, nyomvályús, agyonrepedezett útszakaszok több ezer kilométert tesznek ki. Folt-folt hátán, kátyúk, fenntarthatatlan utak jellemzik a 30 ezer km-es úthálózat jelentős részét, amelyet tűzoltás jellegű lokális /kátyúzási/ technikával, technológiával, kifestéssel, állagmegóvó beavatkozásokkal már nem

lehet fenntartani. Amit évekkel, évtizedekkel ezelőtt kilométerenként 5-10 millió Ft-ért fenn lehetett volna tartani, azoknak a szakaszoknak a helyreállítása kilométerenként ma már 50-60 millió Ft-ba, rekonstrukciója pedig mintegy 100 millió Ft-ba kerülne.

4.7. A gazdasági aktivitás alakulása Békés megyében

A **rendszer váltás óta** mélyreható társadalmi, gazdasági változások mentek végbe, s ezek hatására a lakosság gazdasági aktivitása is megváltozott (6. táblázat). A munkanélküliség megjelenése is új helyzet elé állította a családokat. 2001-ben a megye népességének 36%-a, 144 ezer fő volt **gazdaságilag aktív** és 64%-a, 253 ezer fő a gazdaságilag nem aktívak közé tartozott; számuk az 1990. évihez képest 19%-kal csökkent, illetve 8%-kal emelkedett. A gazdaságilag aktívakon belül a **foglalkoztatottak száma** 28%-kal fogyott, a **munkanélkülieké** viszont az 1990. évi négyszeresét meghaladóan emelkedett.

A gazdaságilag nem aktív népéségen belül is ellentétes tendenciák mutatkoztak: az **inaktív** száma közel egyharmadával nőtt, az **eltartottaké** viszont 14%-kal csökkent. Az inaktívak és az eltartottak számának ez a nagymértékű, és ellentétes irányú változása annak következménye, hogy a gyermeklétszám csökkenése miatt kisebb lett a gyermekkorból a fiatal felnőtt korba átlépők száma, miközben a nyugdíjasok és a nyugdíjszerű ellátásban részesülteké nőtt (VÉGH Z. (SZERK.) 2004).

6. táblázat. A népesség gazdasági aktivitása, 1990, 2001

Gazdasági aktivitás	Férfiak		Nők	
	1990	2001	1990	2001
Foglalkoztatott	97 798	67 978	75 100	57 173
Munkanélküli	3 328	12 384	1 488	7 370
<i>Gazdaságilag aktív népesség</i>	<i>101 126</i>	<i>80 362</i>	<i>76 588</i>	<i>64 543</i>
Inaktív	44 948	58 450	65 935	87 985
Eltartott	53 849	51 201	69 441	55 250
Ebből: tanulók	35 140	32 815	33 258	32 830
<i>Gazdaságilag nem aktív népesség</i>	<i>98 797</i>	<i>109 651</i>	<i>135 376</i>	<i>143 235</i>
Összesen	199 923	190 013	211 964	207 778

Forrás: VÉGH Z. (SZERK.) 2004

Jelentős különbségek mutatkoztak a **férfiak és a nők gazdasági aktivitása** között. Az 1990-2001 közötti években a férfiak aktivitása a nőkénél jobban mérséklődött, ezen belül a foglalkoztatottak száma erőteljesebben, az 1990. évinek a héttizedére, a nőké viszont a 76%-ára csökkent. A munkanélküliek száma a férfiaknál több mint három és félszeresére, a nőknél ezt lényegesen meghaladóan az 1990. évinek mintegy az ötszörösére nőtt. Ez utóbbi is hozzájárult ahhoz, hogy az inaktívok száma a nőknél egyharmadával, a férfiaknál ennél visszafogottabban, 30%-kal emelkedett (7. táblázat).

A 2001. évi népszámlálás adatai szerint a megyében mindössze 125 ezer foglalkoztatottak vettek számba, a megye népességének kevesebb, mint egyharmadát. 1990-ben a megye 15 évesnél idősebb népességének aktivitása 54,1% volt, ami 2001-re 43,7%-ra mérséklődött, s ennek következtében a foglalkoztatási szint is számottevően, 15 százalékponttal csökkenve, 2001-ben 38 % lett. A korábbi népszámlálásokkal összevetve a férfi és a női foglalkoztatottak arányát megállapítható, hogy a nők aránya még mindig alacsonyabb a férfiakénál, de az aránykülönbség csökkenő tendenciájú (KOMÁDI M. 2003).

7. táblázat. A foglalkoztatottak száma és nemek szerinti megoszlása 1990, 2001

Összevont gazdasági ág	Összesen (fő)		Férfiak aránya (%)		Nők aránya (%)	
	1990	2001	1990	2001	1990	2001
Mezőgazdaság	47 012	14 385	34,4	16,2	17,8	5,8
Ipar, építőipar	59 620	41 761	35,8	38,4	32,8	27,4
Szolgáltatás	66 204	69 005	29,8	45,4	49,4	66,8
Összesen	172 836	125 151	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: VÉGH Z. (SZERK.) 2004

A foglalkoztatottak összevont **gazdasági ágak szerinti** megoszlása is jelentős átrendeződést mutatott. 2001-re a **mezőgazdaságban** foglalkoztatottak 16, az **ipar**, építőipariaké egy százalékponttal csökkenve 12% és 33% lett, ezzel párhuzamosan a **szolgáltatási** szektor 17 százalékponttal növekedve 55%-ra növelte a részesedését.

A két népszámlálás közötti időszakban a foglalkoztatottak **iskolai végzettség szerinti** összetétele is jelentős változáson ment át (8. táblázat). Az iskolázottság javulásának eredményeképpen 2001-ben a foglalkoztatottak 65 %-a középiskolai végzettségű, 14 %-a diplomás volt. Az iskolázottság **nemenkénti** alakulására jellemző, hogy a női foglalkoztatottak

között a férfiakénál magasabb hányadot képviselnek a diplomások, ugyanakkor az alacsonyabb – legfeljebb általános iskolai – végzettségűek is, ezzel szemben a meghatározó népességarányt képviselő középiskolát végzettek hányada a férfiaknál a magasabb (KOCZISZKY GY. 2007).

8. táblázat. A foglalkoztatottak aránya iskolai végzettség szerint, 2001

Megnevezés	Legfeljebb 8. általános	Középiskola	Egyetem, főiskola	Összesen (%)
Férfiak	19,7	68,5	11,8	100
Nők	23,2	60,3	16,5	100

Forrás: VÉGH Z. (SZERK.) 2004

A két legutóbbi népszámlálás közötti időszakban – az országoshoz hasonlóan – Békés megyében is jelentősen megnőtt a munkanélküliek száma és aránya. 2001-ben, a megyében 19754 fő munkanélkülit írtak össze, amely a 14 évesnél idősebb népesség 6%-a volt.

Az **ezredforduló idején** sem egyformán érintette a **munkanélküliség** megjelenése a férfiakat és a nőket. A férfiaknál 1,9 százalékponttal magasabb, a nőknél 1,8 százalékponttal alacsonyabb ez az arány. A munkanélküliek 60%-a a férfiak köréből került ki. A munkanélküliek több mint 40%-a 5 hónapnál hosszabb ideje, míg 36%-a már több mint egy éve keresett munkát. 2001-ben a gazdaságilag nem aktív népesség száma közel 253 ezer fő volt; ezen belül az **inaktív keresők** és az **eltartottak aránya** 58, illetve 42 százalék. Az inaktívak számának a növekedését a népesség öregedő korösszetételén túl kedvezőtlen gazdasági folyamatok is okozták. Többek között a mezőgazdasági termelés visszaesése, a gazdaságtalan vállalkozások megszűnése, a létszámleépítések növekvő mértéke miatt bekövetkezett munkahelyvesztést próbálták ellensúlyozni a korkedvezményes-, illetve az előnyudj igénybevételével. A korábbi munkavállalók közül sokan a rokkantsági nyugdíjazás lehetőségével élve, biztosítottak maguknak minimális, de rendszeres havi jövedelmet (9. táblázat). Ez magyarázza az inaktív keresők, s ezen belül a nyugdíjasok számának a két népszámlálás közötti években tapasztalt kiugróan magas növekedését. 2001-ben az inaktív keresők 57 %-a saját jogú öregségi, 22 %-a rokkantsági nyugdíjas, baleseti járadékos volt; gyermekgondozási díjban 8, hozzátartozói nyugdíjban 6 %-uk részesült (KOCZISZKY GY. 2007).

9. táblázat. A gazdaságilag nem aktív népesség összetétele, 1990, 2001

Gazdaságilag nem aktívak	1990	2001
<i>Inaktív kereső együtt</i>	110 883	146 435
Ebből: Gyermekgondozási ellátásban részesülő	9 842	11 428
Sajátjogú öregségi nyugdíjas, járadékos	71 807	83 130
Rokkantsági nyugdíjas, baleseti járadékos	16 765	31 615
Hozzá tartozói jogú nyugdíjas, járadékos	12 396	8 625
Egyéb inaktív kereső	73	11 637
<i>Eltartott együtt</i>	123 290	106 451
Ebből: Nappali tagozatos tanuló	68 398	65 645
Egyéb eltartott	54 892	40 806

Forrás: VÉGH Z. (SZERK.) 2004

A gazdasági aktivitást korcsoportonként vizsgálva jelentős átalakulás figyelhető meg az 1990-2001 között eltelt időszakban. A legfiatalabb munkaképes korcsoportban, a 15-19 évesek körében az alacsony foglalkoztatottságot a tanulmányok befejezésének kitolódása, a 20-24 évesek körében viszont már a munkanélküliség megjelenése okozza. Békés megyében a 30-39 évesek körében a foglalkoztatottság kétharmados, ebből a férfiak aránya meghaladja a nőkéét. A 40-49 évesek közel egynegyede inaktívnak tekinthető. A foglalkoztatottak **nemek szerinti megoszlása** a férfiak dominanciáját mutatja. (Forrás: Békés megye területi jellemzői az Európai Unió csatlakozáskor, Békéscsaba, 2004)

A **foglalkoztatási** ráta a Dél-Alföldön 2000-ben 49,2% volt, Békés megyében 45,1%, kevesebb, mint a másik két megyében. A mutatószám tovább **csökkent 2003-ban is, ekkor a régióban 47%, a megyében pedig 44%-os foglalkoztatási rátát rögzítettek 6,6%-al elmaradva, az országos átlagtól** (GURZÓ I. - SIMON I. 2005, MARSELEK S.– VAJSZ T. – PUMMER L. 2006).

2000-ben országosan 6,4%-os, a dél-alföldi régióban 5,1%-os, Békés megyében 5,8%-os **munkanélküliségi ráta** volt a jellemző, **2003-ban országosan 5,9%-ra, a régióban 6,5%-ra, a megyében 7,1%-ra emelkedett a mutatószám. A munkanélküliség tekintetében a megye a régió és az ország átlagához képest is további hátrányt szenved** (SZAKÁCS A. 2003, SZTANKÓ J. 2003, GURZÓ I. - SIMON I. 2005, PAPP J. 2007A).

A **korábbi tendenciák érvényesültek az uniós csatlakozást követően is.** Békés megyében a sajátjogú öregségi és rokkantsági nyugdíjasok, járadékosok száma 2004-ben 115 ezer fő volt, 44%-uk férfi, 56%-uk nő. Tizenegy év alatt a nyugdíjasok, járadékosok száma közel 30%-kal

emelkedett, a nemek arányában hat százalékpontos arányeltolódás következett be a nők javára. 2004-ben az összes nyugdíjas 67%-a sajátjogú öregségi nyugdíjas volt, mintegy 26%-a pedig rokkantsága miatt volt ellátott. Az öregségi nyugdíjasok száma 16, az egészségkárosodottaké ennél jóval nagyobb mértékben, közel 90%-kal emelkedett.

4.8. A kistérségek jellemzői

Egy-egy statisztikai kistérség a földrajzilag is összefüggő települések olyan együttese, amely a települések közötti valós munka-, és lakóhelyi, közlekedési, középfokú ellátási stb. kapcsolatokon alapul. A statisztikai kistérségi rendszert a Központi Statisztikai Hivatal először 1997. augusztus 1-jei hatállyal alakította ki. Ekkor Békés megye 6 kistérségre tagolódott.

Később a kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról szóló 244/2003. (XII. 18.) Kormányrendelet Békés megyét nyolc kistérségre osztotta (*16. ábra*). A kistérségek alakja nem tükrözi a vonzáskörzetek határait, mert térben és időben egymástól eltérően különböző centrumok (Békéscsaba, Gyula, Szeghalom, Orosháza) változó kiterjedésű és intenzitású vonzáskörzetek felé orientálódtak.

16. ábra. Békés megye kistérségei 2003-tól

Forrás: saját szerkesztés

*Békés megyében a népesség gazdasági aktivitása kistérségenként változik, de tendenciájában az országos folyamatokat tükrözi (10. táblázat). Dinamikusan fejlődő kistérségek és Felzárkózó kistérségek között nincs Békés megyei település-együttes. Fejlődő kistérségek: Békéscsabai, Orosházai (ez a hivatalos neve). Az élen járók egy-egy nagyobb lélekszámú város központi funkcióinak köszönhetik előnyösebb helyzetüket, ugyanakkor ezekben a terekben is mérhető a leépülés **a gazdaságilag aktívak és a foglalkoztatottak számában tekintetében; 1980-tól 2001-ig fokozatos és tartós csökkenés tapasztalható. A munkanélküliek száma eközben az időszak végéig emelkedett. Ennek legfőbb oka a mezőgazdasági élelmiszer-feldolgozó üzemek eladása, a mezőgazdasági nagyüzemek felszámolása, a halódó ipar. Stagnáló kistérség a Szarvasi, ahol a háziipar és az állami gazdaság felszámolása miatt csökkent a foglalkoztatás és nőtt a munkanélküliség. Lemaradó kistérségek tartományában van: a Mezőkovácsházai, a Sarkadi és a Szeghalomi térség. Lemaradásuk tartós. Megszűntek a fogyasztási szövetkezetek, velük együtt a munkahelyek; feldarabolták a termelőszövetkezeteket; privatizálták az ipari szövetkezeteket. Ezeken a***

helyeken alkalmazták a legtöbb betanított munkást. *A felsorolt lemaradó kistérségekben a legalacsonyabb a munkavállalók iskolázottsága, valamint a roma népesség aránya erősen reprezentált.*

10. táblázat. Békés megyei kistérségek főbb foglalkoztatottsági mutatói,
1980–2001

A kistérség neve	Foglalkoztatottak			Munkanélküliek		Gazdaságilag aktívak	
	1980	1990	2001	1990	2001	1990	2001
	a népesség százalékában						
	<i>Fejlődő kistérségek</i>						
Békéscsabai	47,0	42,8	34,6	1,1	4,1	44,0	38,7
Orosházai	46,6	42,7	32,9	0,9	4,3	43,6	37,2
	<i>Stagnáló kistérségek</i>						
Szarvasi	4	5,4	41,5	31,8	1,3	4,1	42,8
	<i>Lemaradó kistérségek</i>						
Mezőkovácsházai	4	4,2	40,7	25,4	1,3	6,8	42,0
Sarkadi	45,4	40,0	25,3	1,3	6,2	41,3	31,5
Szeghalomi	43,5	40,9	27,8	1,3	7,1	42,2	34,9
Megye összesen	45,3	41,4	29,6	1,2	5,4	42,6	35,0
<i>Országos összesen</i>	<i>47,3</i>	<i>43,6</i>	<i>36,2</i>	<i>1,2</i>	<i>4,1</i>	<i>44,9</i>	<i>40,3</i>

Forrás: KSH

(Megjegyzés: még nincsenek Gyulai és a Békési kistérségek.)

A területfejlesztés kedvezményezett térségeinek jegyzékéről szóló hatályos 64/2004. (IV. 15.) kormányrendelet a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről szóló 24/2001. (IV. 20.) OGY-határozatban meghatározott feltételrendszer, valamint a kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról és megváltoztatásának rendjéről szóló 244/2003. (XII. 18.) kormányrendeletben meghatározott kistérségi lehatárolás szerint sorolta be a kistérségeket. Ezt a lehatárolást a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló – 2005. január 1-jétől hatályos – 2004. évi CVII. törvény megerősítette. Az Országgyűlés 2007. június 25-én új határozatot fogadott el a 2013. december 31-ig terjedő időszakra a területfejlesztési támogatásokról és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről.

Az új, 67/2007. (VI. 28.) számú országgyűlési határozatban foglalt besorolási feltételrendszer alapján, valamint a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló – 2007. évi CVII. törvénnyel módosított – 2004. évi CVII. törvény alapján újból meg kellett határozni a kistérségek fejlettségét, és ez alapján ismét be kellett sorolni a területfejlesztés szempontjából kedvezményezett térségeket (11. táblázat).

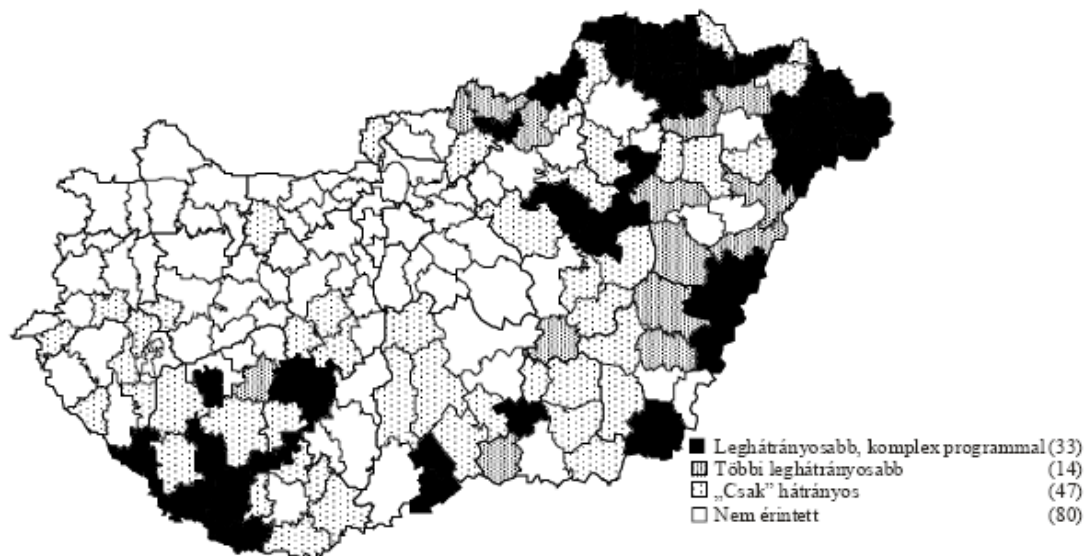
11. táblázat. Kistérségek besorolása a támogatás szempontjából

A hátrányos helyzetű, a leghátrányosabb helyzetű és a felzárkóztató programmal támogatható kistérségek száma megyék szerint				
Főváros, megye	Kistérség összesen	Ebből hátrányos helyzetű	A hátrányos helyzetűből: leghátrányosabb	Leghátrányosabb helyzetűből: komplex programmal támogatható
Budapest	1	0	0	0
Baranya	9	8	3	3
Bács-Kiskun	10	7	2	2
Békés	8	6	4	2
Borsod-Abaúj-Zemplén	15	13	10	10

Forrás: FALUVÉGI A. – TIPOLD F.: *A területfejlesztés kedvezményezett térségeinek 2007. évi besorolása*

Békés megyében területfejlesztés szempontjából két leghátrányosabb helyzetű komplex programmal támogatható kistérség található, a Mezőkovácsházai és a Sarkadi kistérség (17. ábra).

Kedvezményezett kistérségek, 2007. szeptember

17. ábra. Kedvezményezett kistérségek, 2007. szeptember

Forrás: FALUVÉGI A. – TIPOLD F.: *A területfejlesztés kedvezményezett térségeinek 2007. évi besorolása*

A KSH két alkalommal (1995-ben és 2002-ben) minősítette a hazai kistérségeket kilenc paraméter alapján öt csoportba sorolva azokat (dinamikusan fejlődő-, fejlődő, felzárkózó, stagnáló, lemaradó).

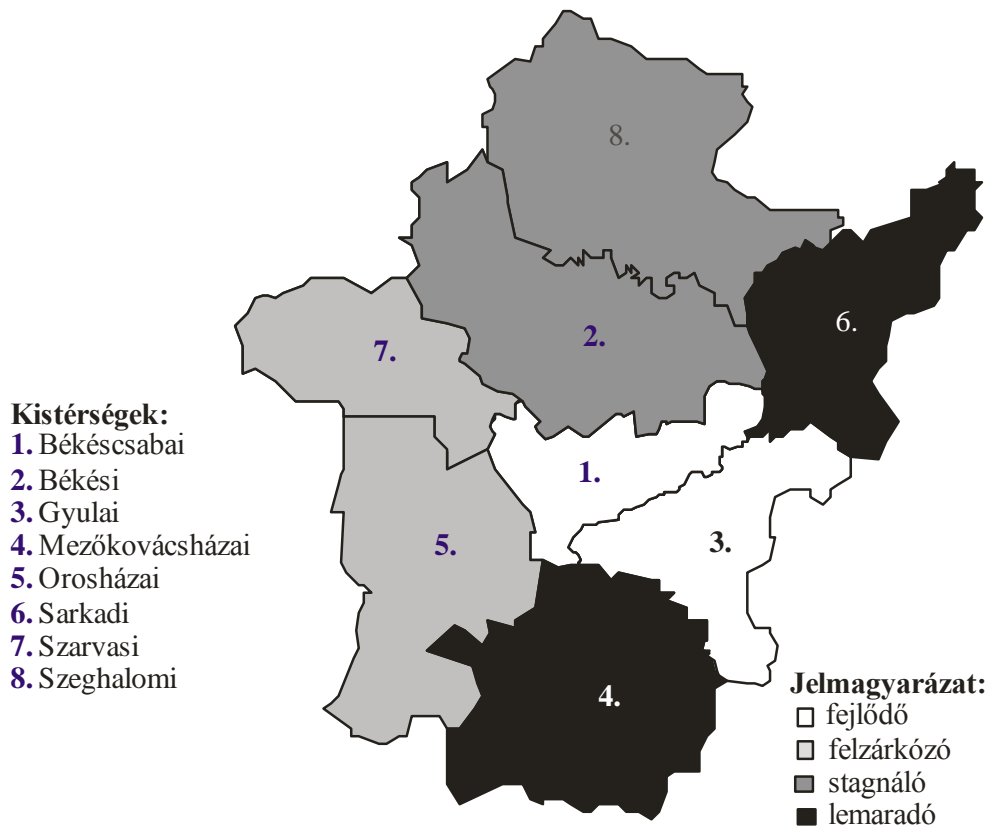
A besorolás értékmérői:

- Külföldi érdekeltségű vállalkozások külföldi saját tőkéje egy lakosra.
- Személyi jövedelem-alapot képező jövedelem egy lakosra.
- Működő gazdasági szervezetek ezer lakosra jutó száma.
- Működő gazdasági szervezetek száma.
- Munkanélküliek aránya.
- Vándorlási különbözet ezer lakosra jutó száma.
- Távbeszélő-főállomások ezer lakosra jutó száma.
- Személygépkocsik száma ezer lakosra.

A fenti szempontok szerint kategorizálva nem sokat változott a kistérségek helyzete (18. ábra). Sajnos a megye hátrányára, mert hat kistérség hátrányos helyzetű, csak a Békéscsabai és a Gyulai a kivételek. *A legveszélyeztetettebb helyzetben ma is a Mezőkovácsházai és a*

Sarkadi kistérség van. Ebben a térben a legkevesebb a regisztrált vállalkozások száma. Ezeken a területeken tovább nőtt a munkanélküliség, nem keletkeztek új munkahelyek. Ugyanakkor nem tudott pozícióján javítani a Békési és a Szeghalomi térség sem. Fennáll annak a veszélye, hogy a legnagyobb népesség fogyást magáénak tudó Orosházi kistérség is a lemaradók között marad. Nem tudják az elvándorlást megállítani, melynek okát még fel sem tárták.

A kedvezményezett kistérségek között „lemaradó” a Mezőkovácsházai és a Sarkadi (18. ábra). Az életminőség és a munkahelyek száma tekintetében is elmaradnak a többi térségtől. Ezeken a területeken ipar nincs, a mezőgazdasági nagyüzemek felszámolódtak. Az önkormányzatok a legnagyobb foglalkoztatók. Széles körű fejlesztésük kiemelt megyei feladat. Komplex programmal támogatható a Mezőkovácsházai és a Sarkadi kistérség.

18. ábra. Békés megye kistérségeinek besorolása, 2008

Forrás: saját szerkesztés (Megjegyzés: „dinamikusan fejlődő” nincs.)

A kistérségek „értékmérők” szerinti rangsora évek óta változatlan. A fejlettebb kistérségek ugyanúgy őrzik korábbi előnyösebb pozícióikat, mint a leszakadó kistérségek az elmaradottságukat. Ebből következik, hogy **a lemaradó térségekben az életkörülmények egyre**

rosszabbak, a munkahelyek megtartása és újak létrehozása egyre nehezebbé válik. A mobil népesség elhagyja a térséget, a települések lakossága elöregszik.

4.9. Gazdasági szervezetek

A 2000 és 2005 közötti időszak kistérségi adatai a regisztrált vállalkozások számában valamennyi Békés megyei kistérség esetében nőttek, a növekedés arányában azonban jelentős eltérések voltak. A legnépesebb, legnagyobb Békéscsabai kistérségben a növekedés a legkevésbé dinamikus, a Szarvasi kistérségben pedig a legnagyobb; a megye többi kistérségében a növekedés üteme közel azonos (12. táblázat).

12. táblázat: Regisztrált vállalkozások száma (év végén, db.)

Kistérség	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2005/2001
Békéscsabai	8899	9031	9169	9200	9112	9633	1,082481
Békési	3801	4003	4126	4152	4193	4530	1,191792
Gyulai	4364	4455	4583	4730	4811	5007	1,147342
Mezőkovácsházai	2127	2204	2244	2292	2331	2507	1,178655
Orosházai	5133	5178	5103	5107	5127	6109	1,190142
Sarkadi	1053	1106	1138	1177	1176	1253	1,189934
Szarvasi	2689	2745	2747	2763	2850	3826	1,422834
Szeghalomi	1956	1990	2075	2166	2193	2235	1,142638

Forrás: DATASTAR adatbázis alapján saját összeállítás

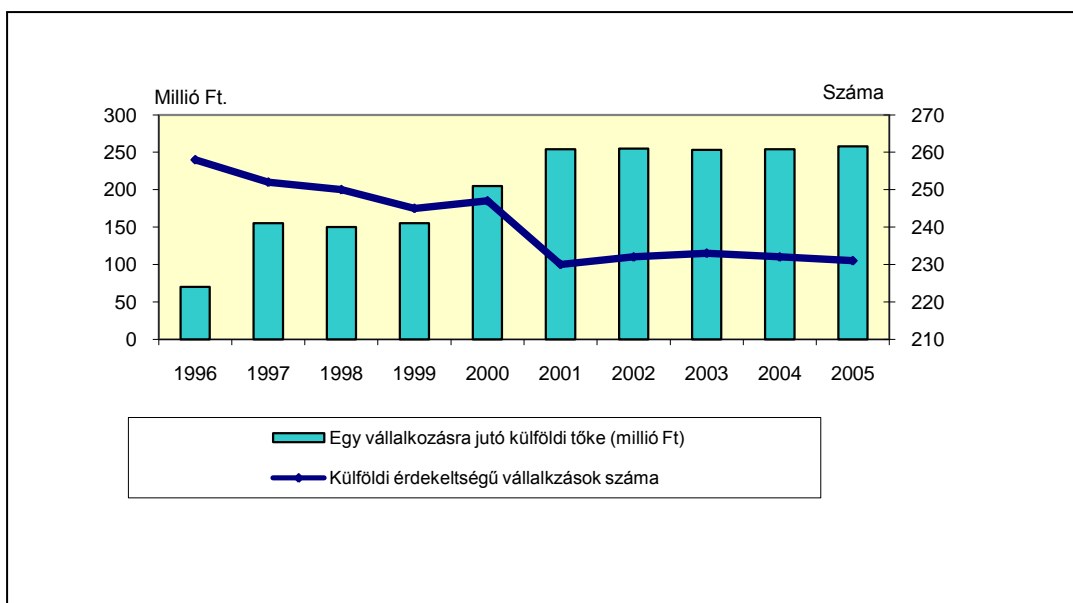
A gazdasági szervezetek száma nőtt, de a gazdálkodási forma szerinti összetételük az országoshoz képest továbbra is kedvezőtlen (13. táblázat). A többnyire alkalmazott nélküli, vagy egy-két főt foglalkoztató egyéni vállalkozások adják az összes regisztrált szervezetnek közel 67%-át. *A nagyobb létszámot foglalkoztató társas vállalkozások aránya 24,2%, ami az országos átlagtól jelentősen elmaradt.*

13. táblázat. Elterjedt gazdálkodási formák Békés megyében 2005 és 2006 első félévében

Gazdálkodási forma	Regisztrált gazdasági szervezetek					
	2005. június 30.			2006. június 30.		
	Száma	Az előző év azonos időpontjának %-ában	Megoszlás, %	Száma	Az előző év azonos időpontjának %-ában	Megoszlás, %
Társasvállalkozás	8 551	1001,4	24,2	8687	22,7	101,6
Ebből:						
Korlátolt felelősségű társaság	3 505	104,3	9,9	3646	9,5	104,0
Betéti társaság	4 065	99,4	11,5	4 031	10,5	99,2
Egyéni vállalkozás	23 812	103,7	67,3	26 470	69,3	111,2
Vállalkozás összesen	32 363	103,1	91,5	35 157	92,0	108,6

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A megye nem igazán vonzó a külföldi tőke számára, amiben nagy szerepet játszik a felvevőpiacok szempontjából nem túl kedvező földrajzi elhelyezkedés, a viszonylag rossz infrastrukturális adottságok, valamint az itteni gazdaság kedvezőtlen szerkezete. 1996 óta a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma Békés megyében az országosan megfigyelhető 4%-os növekedéssel szemben – csaknem egytizedével csökkent. A megyében befektetett külföldi tőke nagysága viszont majdnem három és félszeresére, a vállalkozások átlagos külföldi tőke nagysága csaknem a négyszeresére emelkedett (19. ábra).

19. ábra. A külföldi érdekeltségű vállalkozások főbb adatai

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Tízezer lakosra mindössze 6 külföldi tőkével működő vállalkozás, egy vállalkozásra pedig átlagosan 332 millió forint saját tőke jutott. A vállalkozások számát, valamint a saját tőke értékét tekintve a legnagyobb részarányt (46, illetve 65%) a kizárólag külföldi tulajdonú vállalkozások képviselték.

4.10. A nemzetgazdasági ágazatok foglalkoztatási képessége

A megye gazdaságában lényeges szerkezetváltozás következett be az elmúlt 17 évben. Amíg a mezőgazdaság súlya lényegesen lecsökkent, addig nőtt a szolgáltatási ágazatok jelentősége (14. táblázat).

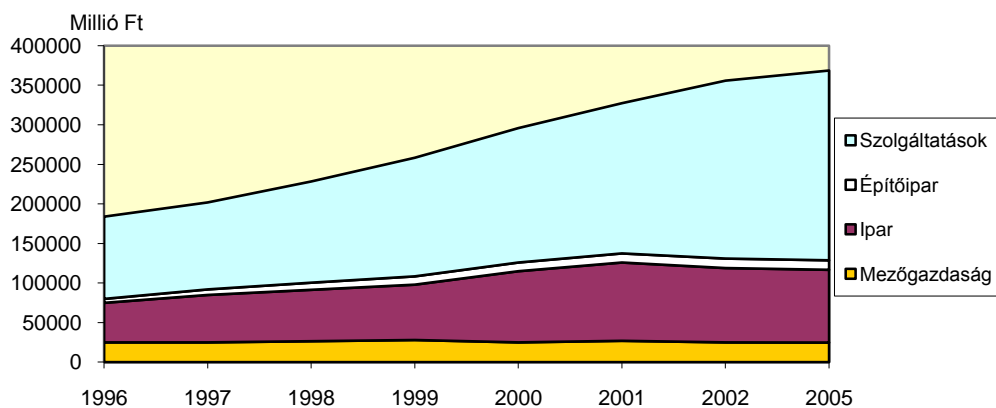
Az alapáron számított GDP gazdasági ágankénti megoszlása is módosult a megyében: a mezőgazdaság és az ipar hozzáadott értékének aránya mérséklődött, ugyanakkor az építőipar és a szolgáltatásoké növekedett. A bruttó hozzáadott értékből a termelő ágazatok – az országos átlagot meghaladóan – közel negytedes arányban részesedtek. Alföldi megye lévén a termelőágazatok összetétele speciális, ugyanis az országosnál jelentősebb a mezőgazdaság súlya.

14. táblázat. A GDP megoszlása a gazdasági ágak főbb csoportjai szerint,
1996-2005

Megnevezés	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2005
Mezőgazdaság	17,4	14,9	14,4	13,3	11,2	12,1	9,6	8,7
Ipar	27,2	28,7	26,8	2,39	26,3	25,5	23,3	22,1
Építőipar	3,3	3,9	3,8	3,9	3,9	3,9	4,8	4,9
Szolgáltatások	52,1		55,1	58,9	58,1	58,5	62,2	64,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH

A mezőgazdaság a bruttó hozzáadott érték közel 10%-át állította elő, több mint két és félszer nagyobb hányadát, mint országosan, ugyanakkor az ipar és az építőipar együttes aránya két százalékponttal volt alacsonyabb annál. A szolgáltató ágazatok adták a megye teljesítményének több mint 60%-át, közülük kiemelkednek az ingatlanügyletek, a gazdasági szolgáltatás és a kereskedelem, javítás (20. ábra).

20. ábra. A bruttó hozzáadott érték alakulása gazdasági ágak szerint, 1996-2005

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

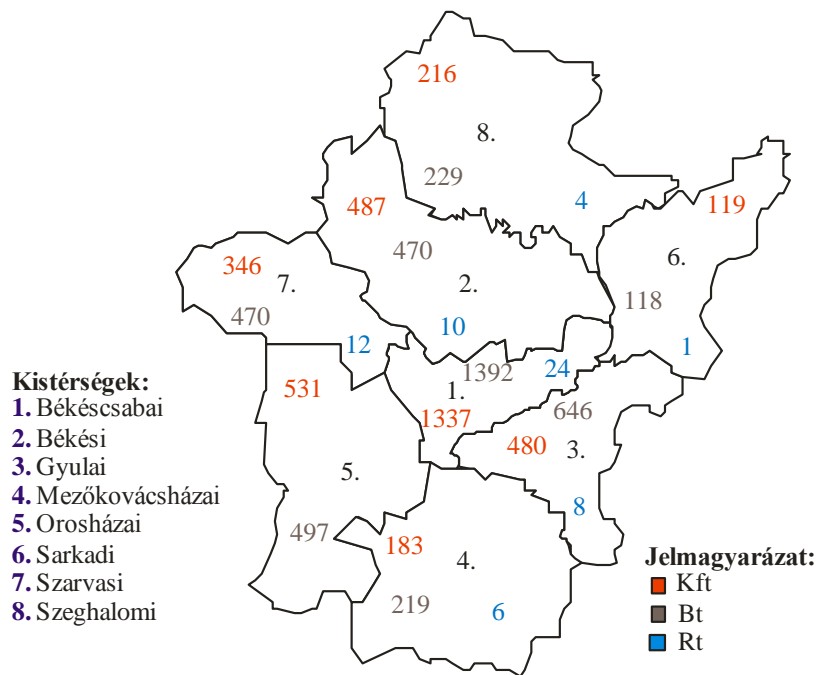
Az országos adattól eltérően a Dél-Alföldön 37% a *társas vállalkozások aránya*, a régión belül *Békés megyében* az előbbi részarány *csak 31%-ra tehető*.

Békés megyében a társas vállalkozások összetételében a betéti társaságok (Bt-ék) dominálnak (4041 db), megelőzve a korlátolt felelősségű társaságokat (Kft-eket). Valószínű,

hogy a hátrányosabb helyzetű kistérségekben a Bt-ék mellett szól, hogy az alapításukhoz nincs kötelezően előírt törzstőke (SIMON I. 2008). Fordított az arány, és a Kft-ékből van több a Békéscsabai-, a Békési-, az Orosházai-, és a Sarkadi kistérségekben. A Kft-ék gazdasági pozíciói presztízsük révén előnyösebbek. Könnyebben kapnak hitelt, vagyoni erejük nagyobb, ugyanakkor az alapító tagok csak a bevitt tőke arányában viselnek felelősséget az üzletvitelért.

A részvénytársaságok (Rt-ék) száma lényegesen kisebb (77 db) a megyében. Többségük külföldi vagy vegyes tulajdoni szerkezetű.

A legtöbb gazdasági társaság a Békéscsabai kistérségben van, tízszer annyi, mint a Sarkadi vagy a Mezőkovácsházai kistérségekben. Ennek oka mindenekelőtt a jobb közlekedés, az előnyösebb infrastruktúra, továbbá a képzett, és létszámában is nagyobb számú munkaerő jelenléte (21. ábra).

21. ábra. Regisztrált társas vállalkozások száma kistérségenként, 2006

Forrás: SIMON I. 2008 alapján saját szerkesztés

A megyében számottevő az őstermelők, a családi gazdaságok száma, ami az adókedvezményeknek köszönhető (4 millió forintig nem kell nekik személyi jövedelemadót fizetni). Emellett *nagyszámában léteznek önfoglalkoztató egyéni vállalkozások is a megye gazdasági életében*. Közülük sok az úgynevezett kényszervállalkozó.

Érzékelhető a megyében a tőkeellátottság területi egyenlőtlensége, ami a vállalkozások számában és típusában is megjelenik. *Kiemelendő, hogy a fejlettebb kistérségekben mind a*

befektetők száma, mind pedig a vállalkozások nagyságrendje, fajtája visszatükrözi a nagyobb tőkeerő jelenlétét. Általános jellemző a szolgáltató ágazatok térnyerése, a mezőgazdasággal és az iparral szemben, Ebben a szektorban foglalkoztatják a legtöbb munkavállalót.

15. táblázat: Regisztrált társas vállalkozások TEÁOR 98' bontásban

Kistérség	A+B	C+D+E	F	G	H	I	J	K	M	N	O	P+Q
Bcsabai	78,	594,	245,	819,	130,	106,	45,	941,	69,	108,	133,	1,
Békési	112,	373,	137,	265,	52,	38,	6,	179,	11,	48,	46,	,
Gyulai	64,	300,	94,	309,	62,	52,	16,	342,	22,	121,	47,	2,
Mházai	78,	92,	22,	154,	20,	14,	6,	81,	2,	24,	21,	10,
Orosházai	125,	376,	98,	340,	42,	48,	9,	218,	14,	38,	49,	2,
Sarkadi	53,	72,	36,	58,	13,	9,	3,	34,	3,	15,	7,	1,
Szarvasi	116,	218,	101,	226,	50,	27,	11,	195,	7,	39,	51,	1,
Szeghalomi	63,	167,	82,	125,	13,	32,	4,	58,	2,	27,	9,	,
Összesen	689,	2192,	815,	2296,	382,	326,	100,	2048,	130,	420,	363,	17,

Forrás: TSF kutatócsoport saját táblázata

(A+B) Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halgazdálkodás, (C+D+E) Bányászat, feldolgozóipar, villamos energia, gáz-, gőz-, vízellátás, (F) Építőipar, (G) Kereskedelem, javítás, (H) Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, (I) Szállítás, raktározás, posta, távközlés, (J) Pénzügyi közvetítés, (K) Ingatlanügyek, gazdasági szolgáltatás, (L) Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás, (M) Oktatás, (N) Egészségügyi és szociális ellátás, (O) Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás, (P) Háztartások tevékenysége, (Q) Területen kívüli szervezet,

Békés megyében a legtöbb vállalkozás a kereskedelemben (2296) tevékenykedik, megelőzve a feldolgozó ipart és a „vonalas szolgáltatásokat” működtető cégeket (15. táblázat).

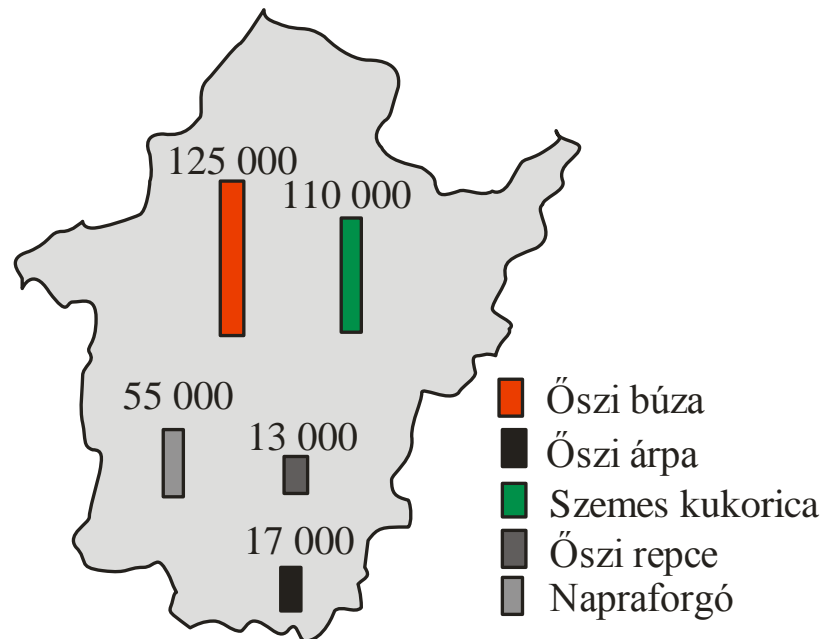
4.11. A megye mezőgazdaságának foglalkoztatási képessége

A mezőgazdasági termelés szempontjából Békés megye adottságai kedvezőek, a művelési ágak közül is kiemelkedik a szántók területe és aránya (a szántók területe a legnagyobb az ország megyéi közül. A mezőgazdasági terület 442,4 ezer hektár, amely Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megyék után a harmadik legnagyobb az országban. Ugyanakkor a szántók 391,8 ezer hektáros területe a legnagyobb a megyék közül.

A kiváló minőségű talajokon a szántóterületek átlagos minősége megközelíti a hektáronkénti 30 aranykoronás értéket. A szántók használatánál tradicionálisan a

gabonatermesztés dominál, ami szorosan összefügg az abrakfogyasztó állatfajták tartásával is (22. ábra).

Főbb növények vetésterülete, 2009 (hektárban)

22. ábra. A domináns növények vetésterülete 2009-ben

Forrás: Békés Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal

(In.: Békés Megyei Hírlap, 2009. máj. 12. 3. old.) nyomán saját szerkesztés

A természerkezet-váltás lassan megy végbe (CSATÁRI B. 2001, 2004, GURZÓ I. 2002). Nem erősödik a kertészet, sőt az eleki, kétegyházi, hagyományosan „fóliás” környékek gazdái felhagytak a primőrök termesztésével. Gazdaságtalan, nem éri meg, mert a szabad kereskedelemmel bejön a külföldi, a magyarnál olcsóbb portéka. A vásárló pedig nemcsak a minőséget, hanem az árat is nézi. A lakosság nem elsősorban érzelmi alapon vásárol.

A kiváló talajadottságok nem mindig mutatkoznak meg a termésátlagokban (16. táblázat). A fontosabb szántóföldi növények területegységre jutó hozamai változatosan alakultak, jelentős ingadozásokat mutattak az elmúlt tíz évben (kukorica termésátlag 3700 és 7170 kg/hektár kötött változott). Ennek oka egyrészt a szélsőséges időjárás (amely lehet az aszály, a kedvezőtlen téli időjárás, vagy a belvíz hatása is), másrészt az agrotechnikai hiányosságok (a kisméretű egyéni gazdaságok is nagyüzemi növények termesztésére álltak rá, leszűkítve a vetésciklust kalászos gabonára, illetve kukoricára, csökkent a tápanyag utánpótlás, szűkösek az öntözési lehetőségek).

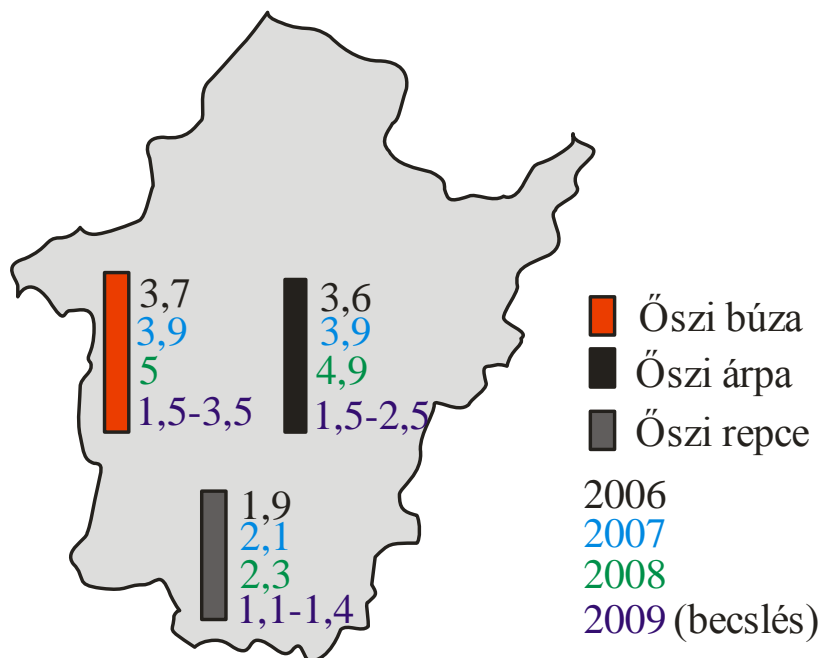
16. táblázat: Néhány fontosabb növény termésátlaga kg/hektár

Megye, régió	Búza			Kukorica			Burgonya		
	1995	2000	2005	1995	2000	2005	1995	2000	2005
Bács-Kiskun	4 460	3 580	4 450	4 210	3 700	7 850	19 170	19 830	26 930
Békés	4 140	3 720	4 510	3 700	3 860	7 170	19 060	18 640	22 100
Csongrád	4 140	3 510	4 020	3 760	3 950	6 320	14 970	17 020	25 630
Dél-Alföld összesen	12 740	10 810	12 980	11 670	11 510	21 360	53 200	55 490	74 660

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv, 2005

Az utóbbi három év termésátlagait vizsgálva látható, hogy az őszi búza és árpa 2008-ban az előző két év átlagát 10%-al meghaladja, ami a kedvező időjárásnak, a több esőnek köszönhető. Az idei évre a kilátások rosszabbak. Az áprilisban szokásos 40-50 milliméter csapadék helyett csak 0,6 milliméter esett. A növények szenvednek a szárazságtól. Az őszi kalászosokból a megyei átlag felét sem tudják majd betakarítani (23. ábra). A szakemberek 20,5 q/ha átlagtermést prognosztizálnak.

Termésátlagok Békés megyében,
2006-2009 (t/ha)

23. ábra. Őszi kalászosok termésátlaga, 2006-2009 (t/ha)

Forrás: Békés Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal

(In.: Békés Megyei Hírlap, 2009. máj. 12. 3. old.) nyomán saját szerkesztés

A mezőgazdaságnak nem mindig csak az időjárás a fő ellensége. A megmerevedett termékszerkezet, a hagyományos termeléshez való ragaszkodás is visszafogja a fejlődést. Fontos tényező az is, hogy a gazdák nincsenek a valós piaci információk birtokában. Mindenki belátása szerint termel anélkül, hogy tudná, mit fizet meg a piac. A vidéket a diverzifikálás a földhasználatban (művelésági változások), a termelési szerkezetben (tájspecifikus minőségi termelés, biotermékek, új célú földhasznosítás), valamint a gazdálkodói tevékenységben és jövedelemszerzésben („több lábon állás”), továbbá a falusi turizmus, a hozzáadott értéknövelő post-harvest műveletek (tisztítás, szárítás, darabolás, stb.) és a helyi élelmiszer-feldolgozás lendítheti fel (GURZÓ I. 2002).

Az állatállomány is csökkent, igazodva az országos trendekhez. A szarvasmarha-állomány az 1990-es 63%-ára, a sertésállomány a 79%-ára esett vissza. Az országos átlag változásai kissé eltérő képet mutatnak, hiszen a szarvasmarha-állomány visszaesése jóval nagyobb arányú volt, mint Békés megye esetében (a 2005-ös állomány 55%-a az 1990-esnek), a sertésállomány pedig kisebb csökkenést mutat (a 2005-ös állomány 90%-a az 1990-esnek). Békés megye a szarvasmarhák- és a sertések tartása tekintetében az országos rangsorban a negyedik helyet foglalja el. Azonban a Békés megyét megelőző megyék közül a sertésállomány tekintetében mind Baranya, mind Hajdú-Bihar megye növelni tudta a darabszámot, és csak Bács-Kiskun megye esetében csökkent az állomány (17. táblázat).

17. táblázat. Szarvasmarha- és sertésállomány ezer db

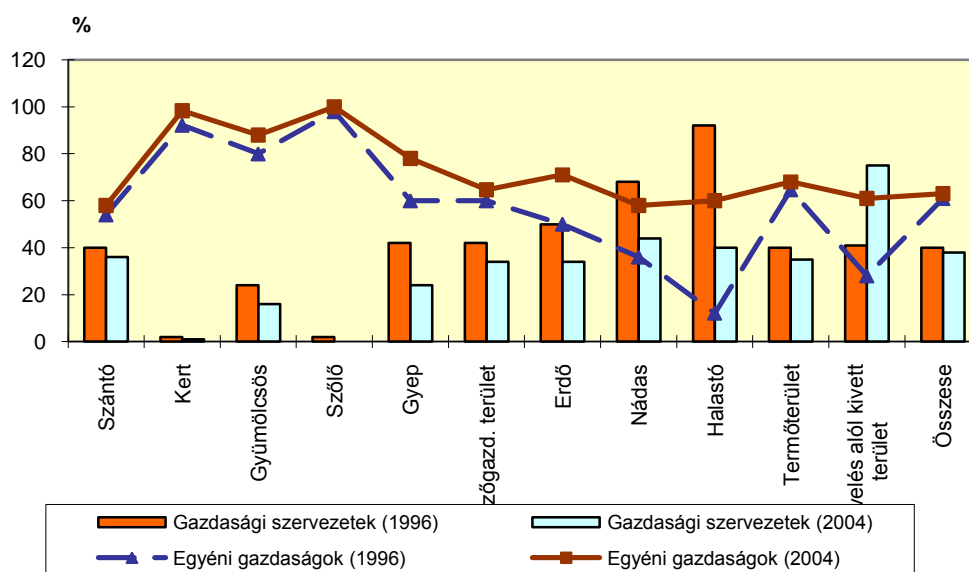
Megye, régió	Szarvasmarha				Sertés			
	1990	1995	2000	2005	1990	1995	2000	2005
Bács-Kiskun	80	58	58	48	476	544	513	394
Békés	78	62	60	49	438	522	468	345
Csongrád	69	52	48	42	279	425	376	285
Dél-Alföld összesen	227	172	166	139	1193	1491	1357	1024

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv, 2005

A visszaesés a piac átalakulásával magyarázható. Nem, vagy nehezen lehet nyereségesen értékesíteni a felnevelt állatokat. A vágóállat-előállítás területén sincs piaci koordináció, az állattartó magára hagyottan próbálkozik hol több, hol kevesebb állattal. Szintén meg kell küzdeni a külföldről behozott olcsó áruk elterjedésének következményeivel. Nem kell a

drágábban előállított hazai termék, vagy csak nyomott felvásárlási áron, ami gazdaságtalanná teszi a termelést.

Magyarországon az egyéni agrárgazdaságok termelési és foglalkoztatási szerkezete nem kedvez a vidékfejlesztésnek (KAPOSY L. – LAKATOS M. 2005). *Az agrártársadalom rétegződése, a birtoknagyság és foglalkoztatás szorosan összefügg* (KASZA J-NÉ – LAKATOS M. 2006). *Ez a megállapítás Békés megyében is helytálló.* A megyében a birtokszerkezet erősen tagolt; a gazdálkodók közel 30%-a 10 ha-nál kisebb területen gazdálkodik (24. ábra).

24. ábra. A művelési ágak használat szerinti változása, gazdálkodási formánként (1996-2004)

Forrás: Békés megye területfejlesztési terve (2007-2013)

A kárpótlás során megszerezett földeken az idős korosztály évről évre rosszabbul vagy sehogy sem gazdálkodik. Földjét eladja, bérbe adja. Megfigyelhető Békés megyében egyfajta spontán földterület-koncentráció. A „nagyhal megeszi a kishalat” jelenség érvényesül. A nagyobb földterületek tulajdonosai, a tőkeerős nagygazdák megveszik a kis parcellákat.

Ha a művelési ágak használatában bekövetkezett változást nézzük, megállapítható, hogy 1996 óta a gazdasági szervezetek hajtottak végre jelentősebb változást. E réteg vonta ki a legtöbb földet a művelés alól, sokszor nem a környezet, a táj követelte szempontok szerint. A kivett területeken bevásárló központok, parkolók, üzemi utak, magán ingatlanok létesültek.

A kertkultúra növényei jellemzően az egyéni gazdaságok privilégiuma volt és maradt. A gyümölcsök és a szőlő termesztése kis földterületeken családi gazdaságokban történik. Kevés köztük a nyereségesen működő vállalkozás.

Az Európai Unió kiemelten támogatja a mezőgazdaságot. A magyar agrárium szereplői azonban elégedetlenek. Többet vártak az EU-tól. Első sorban piacbővülést, ami nem teljesült mindenki számára. Ma sincs exporttal foglalkozó országos hatáskörű szervezet, amelyik segítséget nyújtana az uniós piacra jutáshoz. Így azok a minőségi mezőgazdasági terméket előállítók sem tudnak élni az „árak szabad mozgása” EU-s szabadságelvvel, akik erre képesek lennének. A birtokszerkezet kedvezőtlenége mellett a termelői tapasztalatok hiánya is okozza a várttól való elmaradást. Nincs innovatív tudás, többen ragaszkodnak a megszokott gabona- és takarmánytermesztéshez, mert ehhez értenek.

A hazai mezőgazdaság szereplői hátrányban vannak uniós társaikhoz képest, annak ellenére, hogy jelentős pénzbeli támogatást kapnak. Ennek okai: egyrészt, hogy negyedannyi támogatáshoz juthatnak, mint külföldi társaik, másrészt tőkeerejük sem mérhető külhoni partnereikéhez. *A pályázati források részben kiaknázatlanok maradnak, mert a sajtóterő felmutatása sokuknak nehézséget jelent.* Csak a tőkeerős nagygazdák és a társas vállalkozások tudnak fejleszteni. A kisbirtokos többség beruházásai elmaradnak, a gépparkjuk elavul, ami további versenyhátrányt jelent számukra. *A szinte alanyi jogon járó földalapú támogatás nem serkenti a termékszerkezet váltást, nem differenciál.*

A megtermelt mezőgazdasági termékek piaca beszűkült. A szabad-kereskedelem minden hátránya a magyar termelőre, kereskedőre zúdult. Az agyontámogatott uniós portékák piacainkon való megjelenése ellehetetleníti a hazai mezőgazdasági árutermelést. *Nem bírják a támogatások versenyét! Az állam nem védi meg a magyar termelőket!* Nem történik meg a beszállított külföldi áruk minőségi, magyar szabványnak megfelelő ellenőrzése (PAPP J. 2006B, 2007A). Emellett pedig olyan élelmezés- és állategészségügyi követelményt támasztanak a magyar termelőkkel szemben, amit többen nem képesek teljesíteni, inkább felhagynak a termeléssel. *Magyarországon, ahogy Békésben is a* kisvágóhidakkal, pékségekkel, savanyítókkkal, tejfeldolgozókkal szembeni *hatósági követelmények túlhaladják az EU országokét. Ezzel teljesen gátat vetnek a kisebb családi feldolgozók kialakulásának, sőt nem egy hasonló kisüzem a bürokrácia áldozata lett, és bezárt. Így a hozzáadott értéket termelni tudó kisüzemek ki sem fognak alakulni. Pedig a vidéki térségekben a foglalkoztatás növelését éppen innen lehetne remélni.*

Ma már egyre kevesebben élnek meg a mezőgazdaságból, inkább a városokban próbálnak munkát találni, vagy elvándorolnak a megyéből, vagy segélyből tengetik életüket. 1980-ban a foglalkoztatottak mintegy 30%-a kapott munkát a mezőgazdasági szektorban, 2005-ben már csak 10%-a, napjainkban már 10%-a sem él ebből az ágazatból.

A rurális terekben, így Békés megyében is igaz, hogy a mezőgazdaság foglalkoztatási szerepe a rendszerváltás óta folyamatosan csökken. E tény következtében fellépő munkanélküliség jelentősen gerjeszti, erősíti hazánkban a vidéki térségek hátrányait (RITTER K. 2008). Ugyanakkor számolni kellene azzal is, hogy a mezőgazdaság foglalkoztatási ereje túlnyúlik az ágazat határain. Kiszolgálása több mellékágazatnak adhatna munkát.

4.12. Az ágazat jellemző ismérvei

Békés megyében *a mezőgazdaság fejlődésének*, ahogy a vidékfejlesztésnek is a *kulcsszava: a diverzifikáció*. Hiába a jó talajadottság, ha korszerűtlen a birtokszerkezet és az elaprózódott törpebirtokok tulajdonosai még mindig csak a hagyományos szántóföldi gazdálkodásban gondolkodnak. *A vidék felemelkedése új munkahelyek létrehozása nélkül nem lehetséges. Ennek jó példái máris adóttak* (Sarkadi kistérségben: Sarkadon a bioenergia üzem, Orosházai kistérségben: Nagyszénáson a falusi turizmus, vagy a Hajdúvölgy mikrotérség munkahely-teremtési pályázatai.)

Általánosságban elmondható, hogy a falusi terek élhetőbbé tétele elválaszthatatlan új megoldások keresésétől. A termelési kultúra bővítése, vagy az aktuális piaci igényekhez való alkalmazkodás, mint a falusi vendéglátás, a speciális igények kielégítése, mint például a mozgáskorlátozottak üdültetése jelentős eszközei a munkahelyek teremtésének.

Az összefogás, a pályázatok hatékonyabb kihasználása reményt adhat a tőkészegény önkormányzatoknak és a vállalkozásoknak.

4.13. A megye iparának foglalkoztatási képessége

Az ipari termelés és foglalkoztatás 1989 és 2005 között a Dél-Alföld régió megyéiben hasonló sajátosságokat mutat. *Az új ipari térszerkezet nem kedvezett egyik alföldi megyének sem*. Jobb helyzetben Bács-Kiskun megye van, amely az ipar területi szerkezete rangszám

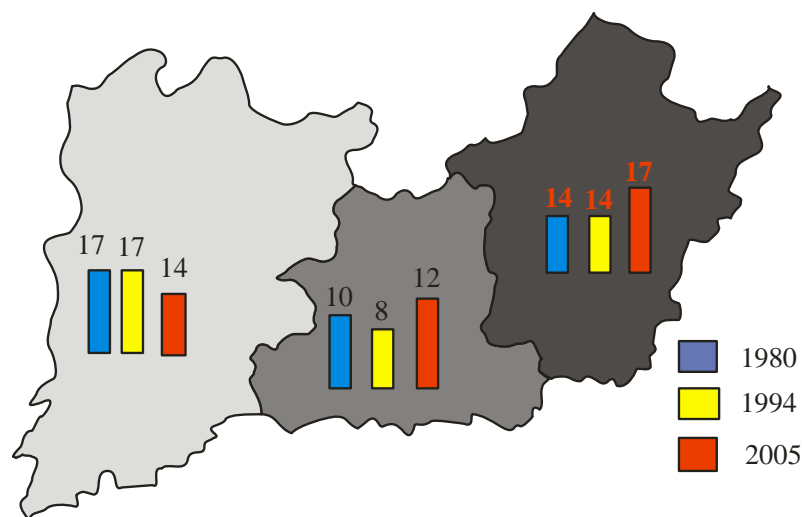
tekintetében az országos hatodik helyet foglalja el. A húsz területi egység közül az egyes rangszámot az a megye kapta, amelyikben a legjobban nőtt vagy a legkevésbé csökkent az ipari termelés vagy az ipari foglalkoztatás 1989 és 2005 között. A huszadik helyet az a megye foglalja el, amelyikben a legerőteljesebb volt az ipari termelés vagy az ipari foglalkoztatás csökkenése a vizsgált időszakban (Kiss É. 2008). E rangsorban Csongrád a 19., Békés megye pedig a 20.

Bács-Kiskun megye alapvetően az autópályának köszönheti, hogy a fejlettebb „dunántúli patkóhoz” kapcsolódhat.

A megyék iparfejlettségi rangsora 1980 és 2005 között két részre tagolható. Az első szakasz 1980-tól 1994-ig tart. Az egy főre eső GDP adatokat tekintve itt is azok a megyék vannak a sor elején, amelyek rangszámai a legkisebbek voltak. Itt a jelentős ipari termelés miatt az iparból származó bevételek az adott megye GDP-jének is tekintélyes hányadát adták.

A tradicionális nehézipari ágazatok 1989 utáni válsága átformálta a megyék rangsorát (például Baranya-, Borsod-Abaúj-Zemplén-, Veszprém megyék az élről leszakadtak) a húzó megyék sereghajtókká lettek. A pozícióváltás 1994 és 2005 között is folytatódott. ***Tovább romlott a helyzete Békés megyének*** (25. ábra).

A megyék iparfejlettségi rangsora , 1980-2005

25. ábra. A megyék iparfejlettségi pozíciójának változása, 1980, 1994, 2005

Forrás: KISS É. (2008) Területi Statisztika után saját szerkesztés

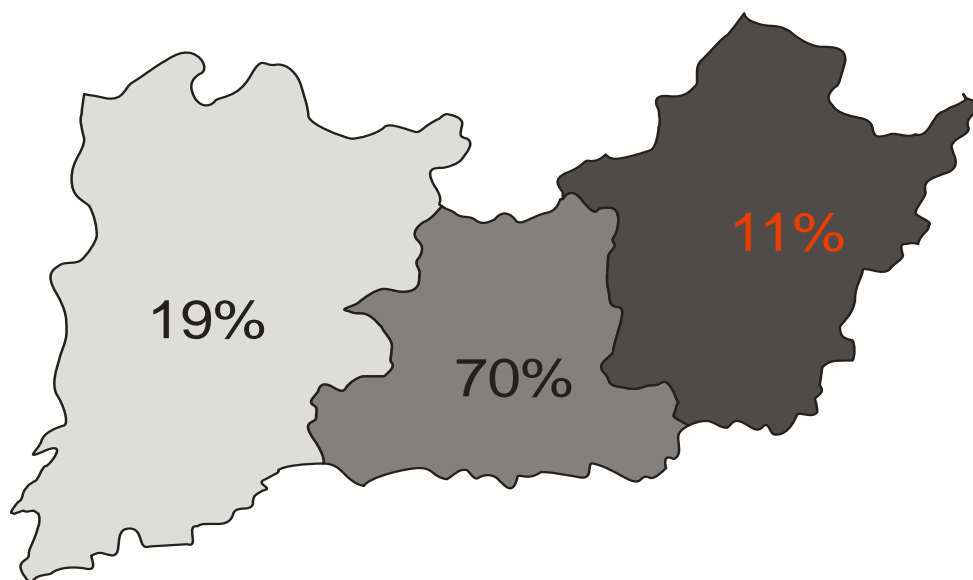
A változás negatív tendenciája Békés megye esetében a hagyományos nehéz ipari vállalatok (békéscsabai vasipari, fémforgácsoló, szerszámgyártó üzemek, orosházi öntöde), ***a vegyipari üzemek*** (orosházi öblösüveggyár, síkűveg-feldolgozó), ***az ipari***

szövetkezetek, cipőipari cégek (gyomaendrődi cipőgyár, Orosházi Kazép), *faipari üzemek* (battonyai-, sarkadi bútorgyár), *megszűnésének valamint az autópálya, az infrastruktúra hiányának tudható be.*

Néhány karakterisztikus számmal is jellemezhető a változás. Az egy főre jutó ipari termelési érték 2004-ben a Dél-Alföldön elérte a 844 ezer forint volt, ami az országos átlagnak csupán az 55%-át tette ki. Békésben ez az arány rosszabb (48,7%), mint a másik két megyében (Bács-Kiskun megyében 57,6%, Csongrádban 57,4%). Az ipari termelés fajlagos mutatója az országos átlagot legjobban 2002-ben közelítette meg, ezt követően Békésben csökkenő tendencia érvényesült, 2006-ban már 577 ezer forint volt az egy főre jutó termelési érték.

Az ipari termelés értéke 2005-ben Békés megyében 149,2 Mrd.Ft volt; Nógrád megye 104,7 Mrd.Ft és Zala megye 133,1 Mrd.Ft. Az egy alkalmazásban állóra jutó termelés szerint csak Zalát (9.493 ezer Ft.) előzi meg Békés (10.513 ezer Ft.), és jócskán elmarad az országos átlagtól (25.518 ezer Ft.)

A kutató-fejlesztő helyek száma Békés megyében 32 db, ezzel a megyék sorrendjében a 15. *A K+F-re fordított összeg aránya igen alacsony a megyében*, a regionális értéknek mindössze 11%-a (26. ábra).

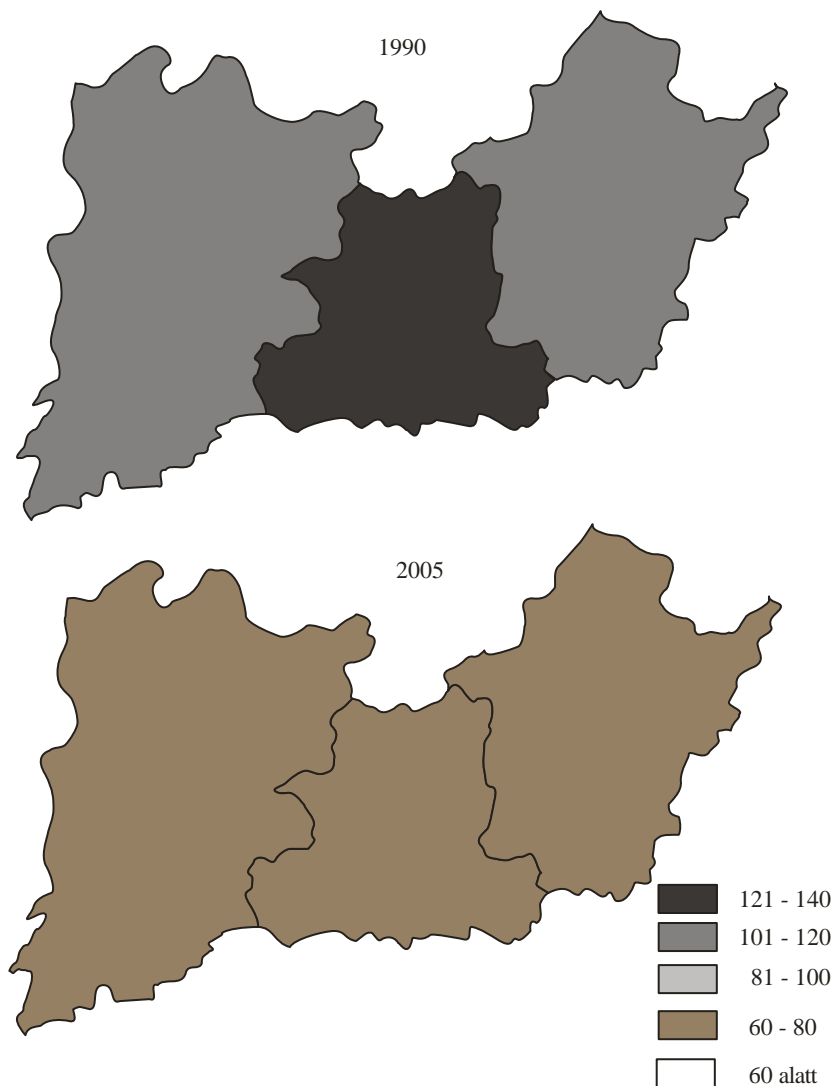

26. ábra. Dél-Alföld kutatás-fejlesztési ráfordításainak megoszlása a megyék között (2005)

Forrás: KSH adatok felhasználásával saját szerkesztés

A fejlettebb és perifériás helyzetben lévők között a különbséget tovább növelte, hogy az „új iparosítás” folyamata, azaz *a külföldi befektetők, a működő tőke nem találta elég vonzónak a Dél-Alföldet* (BARTA GY. 2003, GURZÓ I. – SIMON I. 2005). Egyesek szerint *az ipar szerkezet* (SZAKÁCS A. 2003), mások szerint *a képzetlen munkaerő* (KISS É. 2008), míg mások szerint *az infrastruktúra hiánya* (GURZÓ I. – VANTARA GY. 2005) *miatt maradt le régióink*. Komplex hatások együttesen okoznak átütő változásokat az Alföldön, amelyek a tér (régió, megye, kistérség, település) fejlődéséhez vezethetnek (ABONYINÉ PALOTÁS J. 1999, KIS K. 2008).

A felsoroltak hatása tetten érhető az ipari foglalkoztatottak számának változásában (27. ábra). Tizenöt év alatt az ezer lakosra jutó ipari foglalkoztatottak száma közel a felére esett vissza. A három megye 2005-re hasonló (60 fő) értékeket mutat. Békés megyében az iparban dolgozók létszáma 35%-kal csökkent a vizsgált időszakban.

27. ábra. Ipari foglalkoztatottak ezer lakosra jutó aránya, 1990, 2005 (fő)

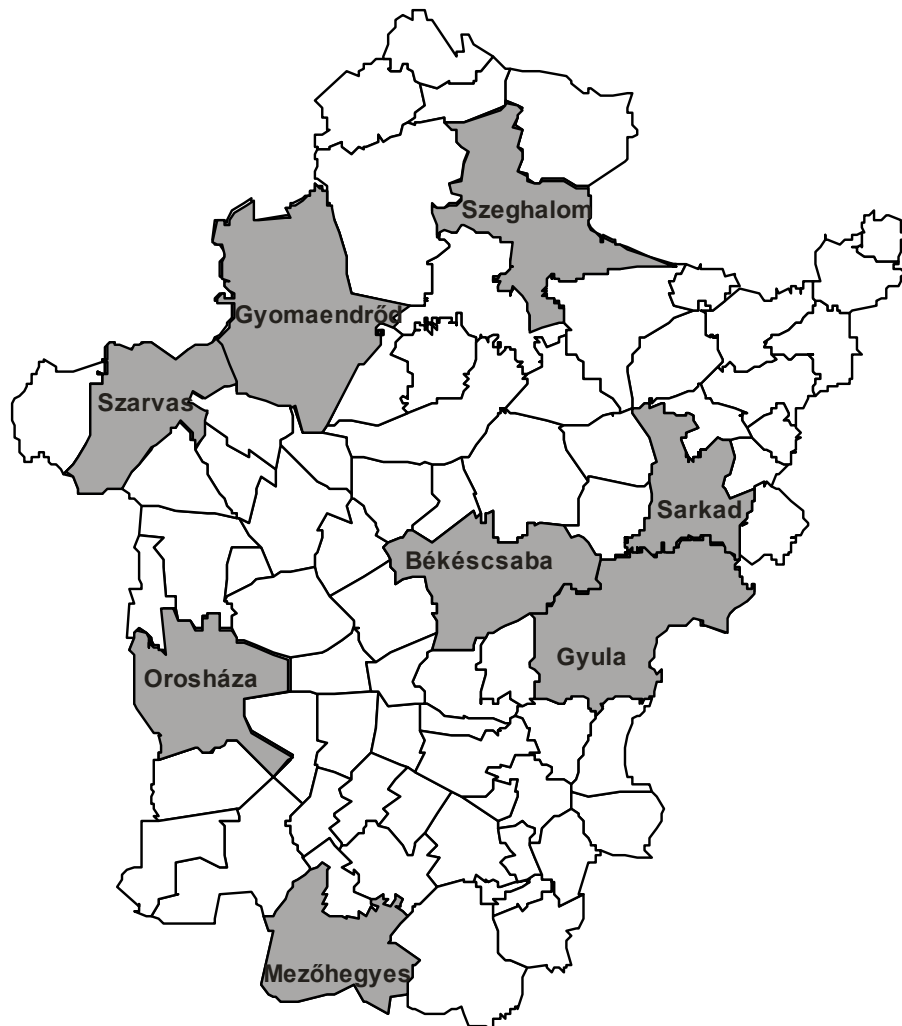
Forrás: KISS É. (2008) Területi Statisztika után saját szerkesztés

Több nagy múltú élelmiszer-feldolgozó üzem bezárt, ami összességében nagyarányú létszámleépítést vont maga után. A legnagyobb törést a nem eléggé átgondolt privatizáció okozta. Értékestésre került több olyan élelmiszer-feldolgozó üzem, amit az új tulajdonos nem működtetett tovább, hanem bezárt. Így a munkaerő felszabadult, a befektető pedig megszerezte a bezárt termelő egység piacát. Óriási kárt okozva ezzel az egész nemzetgazdaságnak, de különösen a vidéki Magyarországnak. *A megszűnés más okait vizsgálva két elemet érdemes még kiemelni. Egyik, hogy a termeléssel önként felhagyó üzemek nem tudták termékeiket haszonnal eladni,* ami a külföldről behozott, nyomott áron értékesített áruknak köszönhető. *A másik, hogy az uniós csatlakozás élelmiszerbiztonsági*

követelményeit a magyar hatóságok „túllihegve”, tüzzel, vassal kieroszakolták (például a HACCP-rendszert), *s ennek többlet költségeit sok vállalkozó nem merte vagy nem tudta bevállalni, inkább abbahagyta a termelést* (PAPP J. 2007A).

A megye – az országoshoz hasonlóan – az ipari parkok létesítésében, és az ott nyújtott kedvező beruházási, szolgáltatási kedvezmények kínálatában látta a működő tőke ide csábításnak hatékony módját (NIKODÉMUS A. - SCHULZ M. 2002B, PAPP J. 2008A).

Jelenleg nyolc ipari park működik a térségben, többségükben az ipari jellegű vállalkozások részaránya a legmagasabb, 63%, a szolgáltatásban 24%, a kereskedelemben 13% tevékenykedik (28. ábra). Az ipari parkok közül azok foglalkoztatnak több munkavállalót, amelyek magasabb élömunka igényes feldolgozóipari tevékenységet folytatnak (PAPP J. 2006C, 2008A). Egyik vállalkozás sem épít a felsőoktatásból kikerülő gazdasági szakemberek szabad kapacitására (GURZÓ I. – HORVÁTH E. – SZTANKÓ J. 2007).

28. ábra. Békés megye ipari parkjai

Forrás: saját szerkesztés

A Békés megyei ipari parkok nem területfejlesztési és nem ingatlanfejlesztési és különösen nem tudatos tervezés eredményeként jöttek létre, hanem meglévő ipari területekre kérték meg az „Ipari park” címet. Ebből adódóan az ott telephellyel rendelkező vállalkozások egymástól elszigetelten, partneri kapcsolatok nélkül önállóan működnek. Nincs befolyásolási képességük sem az ipari parkon belüli többi cég tevékenységére, sem pedig a szélesebben vett földrajzi térre. Így integráló képességük sincs (GURZÓ I. – HORVÁTH E. – SZTANKÓ J. 2007). Területi kisugárzásuk elenyésző, ami csak a munkaerő térségi vonzására terjed ki (PAPP J. 2008A).

Az újonnan betelepülők – főleg kis- és közepes vállalatok – a már bent lévőknek igyekeznek valamilyen szolgáltatást nyújtani: marketing, számlavezetés, pályázatírás, könyvelés, stb. Innovációt csak itt lehet tetten érni.

Az ipari parkok közül azok foglalkoztatnak több munkavállalót, amelyek magasabb élők munkára igényes feldolgozóipari tevékenységet folytatnak (pl.: a szarvasi Gallicoop Rt.) egyes összeszerelő üzemek (pl.: békéscsabai SMK Hungary Kft.), melyek főleg betanított és szakmunkára alapozzák a munkaerő szükségletüket. *A másik nagyobb foglalkoztatói csoportot a közüzemi szolgáltatók* (pl.: Gyulai Közüzemi Kft, Dél-Békés megyei Vízgazdálkodási Társulat), *a harmadikba pedig, a vonalas infrastruktúra-fejlesztők* (orosházi telephelyű HÓDÚT Kft.) *és az építőipari vállalkozások* (pl.: Integrál Építő Rt.) sorolhatók. Közös jellemzőjük, hogy döntően alacsony szaktudású, többnyire betanított munkásokat alkalmaznak.

Elérhető fejlesztési, munkahely-teremtési pályázati források megszerzése számukra is ugyanolyan nehézkes, mint nem ipari parkbéli társaiknak. Ebből adódóan új munkahely létesítését mindösszesen 6,8%-uk fontolgatja (PAPP J. 2008A).

4.14. Az ágazat jellemző ismérvei

Békés megye az iparfejlettségi rangsorban visszaesett az utolsó helyre (20.). Helyzete ma is egyoldalú: a hagyományos élelmiszer-feldolgozó ipar hanyatlása nem állt meg. Az önkormányzati és a magán erőfeszítések kevés helyen – talán csak a megyeszékhelyen – hoztak számottevő eredményt a foglalkoztatásban. *Az ipari parkoktól várt „csoda” elmaradt a*

tervektől. Kivétel a Szarvasi kistérség (Szarvas, Gyomaendrőd városok), ahol több befektető is megjelent, és főleg betanított munkásokat foglalkoztatnak.

A betelepült külföldi érdekeltségű cégek többnyire betanított munkásokat keresnek, kivétel a Mezőgép, amely szívesen alkalmazna fémipari és forgácsoló szakmunkásokat, de nincs belőlük elegendő sem a kistérségben, sem a megyében. Így, segít ugyan a térségnek, de **nem oldja meg az ipari foglalkoztatás gondjait** (Szarvas, Gyomaendrőd, Szeghalom, Orosháza jól példázza: van ipar, de kevés.).

Kiutat a kis- és középvállalatok és hasonló nagyságú vállalkozások jelenthetnek, amelyek ma is jelentős foglalkoztatók (például az orosházi Zsíkó Síküveg Kft, egy-egy békéscsabai és gyomaendrődi nyomdaipari cég, gyulai harisnya üzemek).

Az élelmiszer-feldolgozó ipar fejlesztését nem lehet eléggé hangsúlyozni. Talán a helyi, akár manufaktúris kisüzemek létrehozása jelenthet megoldást. Fontos lenne szárítók, aszalók, válogatók, pékségek, kismalmok, kisvágóhidak, savanyító üzemek létrehozása, támogatása.

Érdemes figyelembe venni, hogy a vidéki lakosság ehhez ért; a mezőgazdasági termékek (növény, állat) termeléséhez és feldolgozásához. Ennek okán a jövőben erre jobban kell fókuszálni.

4.15. A megye idegenforgalmi, turisztikai ágazatának foglalkoztatási képessége

Békés megye rendkívül gazdag felszíni vizekben: a Fekete- és a Fehér Körös, a Sebes-Körös, Hármas-Körös ártere, holtágai kiemelkedő jelentőségűek. A Körös-Maros Nemzeti Parkban eredeti, természetes növénytakasulások találhatóak. **Egymást érik ebben a térségben a gyógy- és termálfürdők:** ezek közül kiemelkedő fontosságú Gyula (gyógyhelyi minősítéssel rendelkezik) és Orosháza-Gyopárosfürdő (gyógyhellyé válhat). Jelenleg a gyógyvízzel rendelkező települések közül egyedül Gyulán található minősített gyógyszálló (Erkel Hotel).

Békés megye kastélyokban, kúriákban gazdag vidék. A különböző műemlékek, tájházak, falumúzeumok, emlékházak, a Gyulai Vár, a Vésztő-Mágori Történelmi Emlékhely számos látnivalót kínálnak a turistáknak.

A népi mesterségeket, mint például a szőnyegszövés, fafaragás, mézeskalács készítés, kosárfonás, bőrdíszművesség a megye számos településén mind a mai napig művelik. Hungarikumok: a csabai és a gyulai kolbász, a békési szilvapálinka.

Békés megye idegenforgalma a kedvező adottságok ellenére az országos összehasonlításban jelentős lemaradásban van. A kereskedelmi szállásférőhelyek száma csak Tolna (5.043), Nógrád (4.092) és Pest (7.361) megyében mutat alacsonyabb értéket a békésinél (7.474). A régió megyéi között Békés megye a harmadik e rangsorban (18. táblázat).

Békés megye kereskedelmi szálláshelyein 2005 első félévében, a 2004. évi visszaesés után, mintegy tizedével növekedett a vendégek száma, és 6%-kal a vendégéjszakáké. Az 52 ezer vendég (2005-ben) mindössze 9%-a volt csak külföldi, ami kevesebb, mint 2004-ben. 2006 első félévében 2,5%-kal csökkent a vendégek száma 2005-höz képest, a vendégéjszakák száma pedig alig változott (18. táblázat).

18. táblázat. Kereskedelmi szállásférőhelyek, 2005

Megye, régió	Kereskedelmi szállásférőhely				Változás 2005/2001
	összesen				
	1990	1995	2000	2005	
Bács-Kiskun	7 485	10 133	10 106	9 569	1,27
Békés	3 432	5 053	5 440	7 474	2,17
Csongrád	7 759	6 185	8 641	11 041	1,42
Dél-Alföld összesen	18 676	21 371	24 187	28 084	4,86

Forrás: KSH adatok felhasználásával saját összeállítás

A szállodák szállásférőhelyeinek száma alapján Békés megye hét megyét előz meg, és a növekedés dinamikája ebben a mutatóban is a magasabbak közé tartozik, mivel a 15 év alatti 2,32-szeres növekedés meghaladja az országos szintet (19. táblázat). Az indikátorok alapján elmondható, hogy az adottságok, a szálláshelyek egyes kistérségekben adottak, de a vendégéjszakák száma, amely talán fontosabb, még elmarad a lehetőségektől.

19. táblázat: Szállodai kereskedelmi férőhelyek száma (2005)

Megye, régió	1990	1995	2000	2005	Változás 2005/2001
Bács-Kiskun	1 040	1 208	1 812	2 259	2,17
Békés	1 068	2 416	2 521	2 484	2,32
Csongrád	1 138	1 557	1 671	2 222	1,95
Dél-Alföld összesen	3 246	5 181	6 004	6 965	6,44

Forrás: KSH adatok felhasználásával saját összeállítás

A kistérségi bontásban mind a kereskedelmi szállásférőhelyek, mind pedig a kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakái óriási differenciákat mutatnak. A megyében legrosszabb mutatókkal rendelkező Sarkadi kistérség az országos összehasonlításban is a legrosszabbak közé tartozik, míg jelentős kontrasztként a vele határos Gyulai kistérség a legjobbak közé. Ez természetesen a korábbi, örökölt sajátosságokból is következik, amelyek főbb ismérvei: meglévő gyógyfürdő, szállodai kapacitás, „bejártott” idegenforgalmi ismertség.

Az összes kereskedelmi szálláshely férőhelyeinek száma szerint a Békéscsabai kistérség áll az első helyen, majd a Szarvasi kistérség következik; a szállodák szállásférőhelyeinek számában már nagyobb a szórás, hiszen az *első* két *Gyulai és Békéscsabai kistérséget* a Szeghalomi és az Orosházai követi.

A vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken mutató értékei alapján is ezen kistérségek a meghatározóak, a külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken mutató szerint a Mezőkovácsházai kistérség adatai követik a Gyulait. A kereskedelmi szálláshelyek adatait látva összességében elmondható, hogy a szélsőértékeket kivéve (a kereskedelmi szálláshellyel és szállodával nem rendelkező (!) Sarkadi kistérség és pozitív irányba kiemelkedő Gyulai kistérség) nem mutatkoznak nagy különbségek a megye kistérségei között (20. táblázat).

20. táblázat. Békés megye kistérségei kereskedelmi szálláshely ellátottsága 2005-ben

A kistérség neve	Az összes kereskedelmi szálláshely férőhelyeinek száma	A vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken	A szállodák szállásférőhelyeinek száma
Békéscsabai	1 129	33 765	253
Mezőkovácsházai	273	15 231	57
Orosházai	492	31 553	164
Sarkadi	–	–	–
Szarvasi	1 247	33 653	80
Szeghalomi	688	28 758	196
Békési	827	18 928	93
Gyulai	2 818	194 672	1 641

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 2005

A versenyképesség és a vendégéjszakák növekedésének alakulását vizsgálva 1995 és 2000 között Orosháza növelte leginkább versenyképességét, a vendégéjszakák évi átlagos üteme 143,5%-al nőtt; a következő Szarvas (110%-kal), majd Gyula (98,1%) és Békéscsaba (96,5%) zárja a sort. Hasonló szempontok szerinti mérés 2001 és 2006 időintervallumban Szarvas további erősödését (116%) mutatja, valamennyivel csökkent a vendégéjszakák száma Orosházán (131,6%), de még így is komoly fejlődést rögzíthetünk, *ami Gyopáros-fürdő népszerűségének és gyógyvizének tulajdoníthatók*. Békéscsaba az előző paraméterein javított (103,5%), Gyula vendégéjszakáinak számát nem növelte (98,1%). Mindegyik megyei városban a foglalkoztatás ágazati aránya meghaladja az országos átlagot (MICHALKÓ G. – RÁTZ T. – TÓTH G. – KINCSES Á. 2009). Érdemes tehát a gyógyfürdőket fejleszteni, mert új munkahelyeket generálhatnak.

A magán-szállásadás adatai a kereskedelmi szállásokhoz hasonló tendenciákat tükröznek, a Gyulai és a Sarkadi kistérség kiemelkedik (más-más irányban), a többi kistérség esetében a hasonlóságok dominálnak (21. táblázat).

21. táblázat. Békés megye kistérségeinek magánszállás ellátottsága (2005)

A kistérség neve	A magán- szállásadás férőhelyeinek száma	A vendég- éjszakák száma a magán- szállásadásban	A vendégek száma a magán-szállásadásban
Békéscsabai	124	4 743	1 406
Mezőkovácsházai	103	928	499
Orosházai	310	16 254	1 197
Sarkadi	14	609	370
Szarvasi	310	2 482	367
Szeghalomi	109	2 446	307
Békési	291	3 888	1 093
Gyulai	1 442	26 016	7 705

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 2005

A hazai kistérségekben a foglalkoztatás-bővítés egyik lehetősége éppen a turizmus mentén alakulhat ki, a szálláshely adásban, a vendéglátásban és a szolgáltatások ehhez kapcsolódó részterületein. Az adott desztinációk iránt kereslet új munkahelyek létesítését vonhatja maga után (LENGYEL M. 1994, AUBERT A. 2001, MICHALKÓ G. 2004). *A vendéglátásban és egyéb szolgáltatások területén munkaerő-szükséglet jelentkezik, amelynek demográfiai hatása a helyi lakosság megtartásában jelentkezhethet* (MICHALKÓ G. 2004, PAPP J. 2006B).

4.16. Az ágazat jellemzői ismérvei

A megye törekszik kihasználni a turizmus, az idegenforgalom előnyeit. Számos új szálláshely épült. A szállodák és magán szálláshelyek más-más szolgáltatást nyújtanak mind a munkavégzők, mind pedig a vendégek számára. Az „ipari”, hotel-szolgáltatás mellett jól megfér a falusi vendéglátás. Az előbbi a gyógyvizek környékén, az utóbbi a községekben ad munkalehetőséget. Mindkettő hátránya a nehézkes elérhetőség. Ez alól csak a Békéscsabai és a Gyulai kistérségek a kivételek.

4.17. A Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Központ

Békéscsabai Kirendeltség és Szolgáltató Központ irányító és szervező szerepe

A regionális munkaügyi központ önállóan gazdálkodó központi költségvetési szerv. A központot főigazgató irányítja, aki felett a szociális és munkaügyi miniszter gyakorolja a munkáltatói jogokat.

A regionális munkaügyi központ:

- központi szervezetből, valamint
- kirendeltségekből áll.

Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Központ (DARMK) ellátja a Munkaerőpiaci Alap (MPA) pénzeszközeinek a régióban történő működtetésével kapcsolatos régió szintű feladatokat. A regionális munkaügyi központ a MPA gazdálkodását tekintve korlátozott jogkörrel rendelkezik, míg a hatáskörébe utalt hatósági, szakmai feladatokat önálló költségvetési szervként látja el.

A kirendeltségek illetékességi területükön nyilvántartásba veszik az álláskeresőket, továbbá elvégzik az álláskeresői járadék, álláskeresői segély és a vállalkozói járadék megállapításával és a foglalkoztatást elősegítő támogatások nyújtásával kapcsolatos feladatokat.

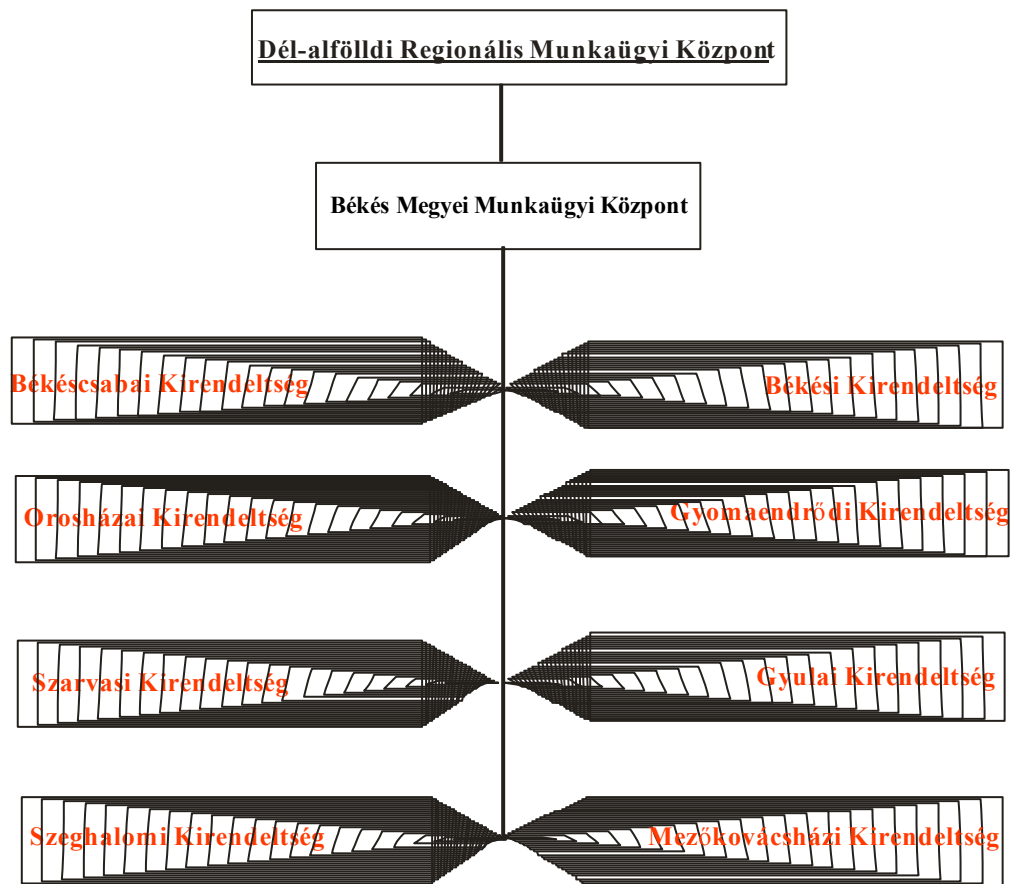
A munkaerőpiaci szolgáltatásokat a munkaügyi központ külön jogszabályban meghatározott kirendeltsége biztosítja, azaz:

- működteti a szolgáltatások kiépített intézményrendszerét,
- rehabilitációs munkacsoportot tart fenn,
- és közreműködik a megváltozott munkaképességű személyek részére foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások nyújtásában.

A **Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Központ Békéscsabai Kirendeltség és Szolgáltató Központ** alaptevékenysége a külön jogszabályban meghatározott illetékességi területén ellátja az álláskereső nyilvántartásba vételével kapcsolatos feladatokat, valamint az álláskeresői járadék, álláskeresői segély, a vállalkozói járadék megállapításával, megszüntetésével és visszakövetelésével kapcsolatos, továbbá azokkal a foglalkoztatást

elősegítő támogatásokkal kapcsolatos feladatokat, amelyek ellátása nem tartozik a regionális munkaügyi központ központi szervezetének hatáskörébe. (A Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Központ Szervezeti és Működési Szabályzata)

Békés megyében 6 munkaügyi kirendeltség működik (29. ábra).

29. ábra. Munkaügyi kirendeltségek Békés megyében

Forrás: saját szerkesztés

A munkaügyi központ által koordinált jelentősebb foglalkoztatást segítő programok, pályázatok:

Paktum-Start Partnerségben a foglalkoztatási helyzet javításáért Békés megyében

A Békés Megyei Foglalkoztatási Paktum alapításának fontos szereplőjeként 2004 nyarán főpályázóként nyújtották be a ROP 3.2.1 program keretén belül a „Paktum-Start” Partnerségben a foglalkoztatási helyzet javításáért Békés megyében című pályázatukat, amely keretében a kedvező támogatási döntést követően nyolc alapító partnerükkel közösen megalapították a paktumot. A Foglalkoztatási Paktum célja a Békés megye foglalkoztatási szintjének emelése és a munkanélküliség mérséklése.

A cél elérése érdekében a megyei munkaerő-piaci szereplők - munkaadók, munkavállalók, önkormányzatok, képző intézmények, civil és érdekképviseleti szervek - képviselőinek széles körű együttműködésével megyei, fenntartható partnerségi hálózatot hoztak létre. A helyi fejlesztésben és foglalkoztatásban érintett szereplők a foglalkoztatás és a megye versenyképességének emelése, valamint a helyi fejlesztések és erőforrások összehangolása érdekében együttműködési megállapodást kötöttek 2006. november 9-én.

Paktum a Körös-szögi Kistérségben a foglalkoztatási helyzet javításáért (Fő pályázó: Kondoros Nagyközség Önkormányzata)

PAKTUM-PROGRESS” A Békés Megyei Foglalkoztatási Paktum fenntartása

Az Országos Foglalkoztatási Közalapítványtól támogatást nyertek a Békés megyei foglalkoztatási együttműködés biztosítására és a stratégiában megfogalmazott foglalkoztatási és gazdaságfejlesztési elképzelések megvalósítása mentén konkrét és számszerűsíthető eredmények eléréséhez. A projekt 2010. március 31-én zárul.

Munkahelyteremtő beruházások támogatása - MPA-2008-1

A pályázat célja: új munkahelyek létrehozását eredményező beruházások támogatása elsősorban az ország gazdasági, társadalmi és munkaerőpiaci szempontból kedvezőtlen helyzetű térségeiben, a hátrányos helyzetű munkavállalók foglalkoztatásának ösztönzése, a területi kiegyenlítő folyamatok elősegítése, a regionális különbségek mérséklése, a gazdasági fejlődés generálása, a fejlődőképes vállalkozások piaci pozíciójának megerősítése, versenyképességük javítása technikai, technológiai korszerűsítésük révén, a munkaerő-szerkezet átalakítása (képzettség, területi elhelyezkedés).

Közhasznú munkavégzés támogatása

A Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Tanács 33/2007. (XII.18.) DaRMTh számú határozata alapján 2008. évben a közhasznú foglalkoztatás támogatás a foglalkoztatásból eredő közvetlen költség legfeljebb 90 %-áig nyújtható: **59 település kapott támogatást Békés megyében, ebből 14 a mezőkovácsházai kistérségből került ki.**

4.18. A Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamara szervező szerepe

Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamara jelentős szerepet vállal a megye gazdaságának fejlesztésében, a gazdaság szereplőinek támogatásában, általános érdekeinek előmozdításában. Határokon is átnyúló programjaikkal, képzéseikkel segítik a vállalkozók versenyképességét. Önkéntességen nyugvó tagjainak szám eléri az 1330-at, a vállalkozások 18 szakmai osztályba sorolhatók.

Alapvető feladata a lobbizás, a tőke kivitel elősegítése, miközben a kis- és középvállalatok érdekeinek érvényesítése. *„Meg kell teremteni a hatósági ellenőrzések egységes mértéktartó rendszerét, amelynek keretében kiemelt figyelmet kellene szentelni az adózást, közteherviselést elkerülő gazdaság felderítésére. A jogkövető, tisztességes üzleti magatartással működő vállalkozásokkal szemben el kellene kerülni a „pénzbehajtás-jellegű”, zaklató ellenőrzések jelenlegi gyakorlatát.”* – áll a kamara a céljai között.

Szolgáltató tevékenysége kiterjed szakmai tanácsadásra magyar és külföldi jogszabályok értelmezésére; felvilágosítást adnak kereskedelemtechnikákról, minőségügygel és iparjogvédelemmel kapcsolatos kérdésekben. Támogatják tagjaik piacra jutását belföldön és külföldön egyaránt, részt vállalnak üzleti partnerek felkutatásában. Elősegítik tagjaik kiállításokon és vásárokon történő bemutatkozását. Részt vesznek az iskolarendszeren kívüli gyakorlati képzés megyei szervezésében, felügyeletében, a szakmai gyakorlati oktatásban, vizsgáztatásban, mesterképzésben. A munkát 36 kamarai munkatárs szervezi, végzi.

Aktuális foglalkoztatást segítő kamarai események:

Pályázati koordináció, pályázatkészítés:

TÁMOP-2.3.3.A-09/1 Munkahelymegőrző támogatás munkaidő-csökkentéssel és képzéssel kombinálva.

Közzététel ideje: 2009-05-15

Határidő: 2009-12-31

A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség pályázatot hirdet "Munkahelymegőrző támogatás munkaidő-csökkentéssel és képzéssel kombinálva" címmel mikro- kis- és középvállalkozások részére. Kiíró: Nemzeti Fejlesztési Ügynökség

Mikro-, kis- és középvállalkozások technológia fejlesztése - GOP-2009-2.1.1/A, KMOP-2009-1.2.1/A

Közzététel ideje: 2009-02-08

Határidő: 2009-12-31

A pályázat célja a mikro-, kis- és középvállalkozások jövedelemtermelő képességének növelése technológiai fejlesztésen, korszerűsítésen keresztül.

K+F munkaerő megőrzése és fejlesztése

Közzététel ideje: 2009-03-09

Határidő: 2009-12-31

A kutatás-fejlesztésért és technológiai innovációért felelős miniszter nevében a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal K+F munkaerő megőrzése és fejlesztése címen pályázatot hirdet ipari közép- vagy nagyvállalatoktól elbocsátott, magasan képzett szakemberek (kutatók, fejlesztőmérnökök) K+F területen történő alkalmazásának támogatására. Kiíró: Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal

Képzés:

Vállalkozások versenyképességének javítására irányuló *gazdasági kompetenciafejlesztés* a nemzetközi sztenderdeken alapuló EBCL (European Business Competence Licence) képzésen való részvétel támogatásával

A támogatás alapvető célja a vállalkozói és pénzügyi kultúra erősítése, a vállalkozói ismeretek bővítése, ezen belül is a kis- és középvállalkozások vállalkozói és pénzügyi ismereteinek bővítése.

„*Kamarai Vállalkozói suli*” szakmát tanuló középiskolásoknak speciális vállalkozói ismereteket nyújtanak felkészítve őket egy későbbi sikeres vállalkozás vezetésére. A 16 hetes képzés heti egy alkalommal ad jogi, gazdasági üzletviteli, pénzügyi, marketing, piaci és egyéb hasznos ismereteket, melyek megszerzése erősítheti a jövő vállalkozóinak talpon maradását, ezzel pedig a sikeresebb foglalkoztatás és foglalkoztathatóság elméleti alapjait rakja le.

Rendszeres tevékenység a mestervizsga-képzés és vizsgáztatás.

4.19. A megye teljesítőképessége és a teljesítőképesség trendje a demográfiai adatok tükrében

A gazdaság teljesítményének mércéje, a bruttó hazai termék (GDP) beszerzési áron számolt értéke és tendenciája Békés megyében az elmúlt években kedvezőtlenül alakult. Békés megye csak Somogy-, Nógrád-, Tolna- és Heves megyét előzi meg (22. táblázat).

Békés megye pozíciója 2001 évihez képest tovább romlott (ekkor még Zala megyét is megelőzte, 2004-re azonban már 61 milliárd forinttal alacsonyabb volt a GDP értéke). Ezt a térvesztést mutatja a 2004/2001-re vetített mutató is, amely Békés esetében alig 1,26-szoros értéket jelez. Ez a mutató néhány más megyénél a következők szerint alakul: Zala 1,42; Somogy 1,32; Tolna 1,19; Bács-Kiskun 1,35; Csongrád 1,32; Nógrád 1,30; Heves 1,32; Borsod-Abaúj-Zemplén 1,41 és Szabolcs-Szatmár-Bereg 1,34 (KÓLYÁNÉ SZIRÁKI Á. – VÉGH L-NÉ 2007).

Az egy főre jutó GDP alakulása is hasonló tendenciát mutat (23. táblázat). Amíg 2001-ben Békés megye a 17. helyen volt a rangsorában (Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg előtt), 2004-ben már csak a 18. helyen (Borsod-Abaúj-Zemplén megye megelőzte). ***Az 1 millió 235 ezer forintos érték az országos átlag 61,1%-át jelenti,***

ami a Dél-Alföldi régió megyéi közül a legrosszabb adat. A megyék átlaga mutató (Budapest nélkül) sokkal alacsonyabb, de Békés megye értéke (77,6%) még ettől is jócskán elmarad. Az EU átlagához viszonyítva természetesen még elkésőbb a helyzet, ehhez képest a részarány egészen alacsony: 36,8%.

Békés megyében az egy főre eső GDP 2001-től 2004-ig terjedő időszakban nőtt, ám a növekedés mértéke a régió másik két megyéjében elért bruttó hazai termék növekedésétől elmaradt, Csongrád megyéjétől 4, Bács-Kiskuntól 7 százalékponttal.

22. táblázat. A bruttó hazai termék (GDP) alakulása, 2001-2004

Megye, főváros, régió	Bruttó hazai termék beszerzési áron, millió Ft			
	2001	2002	2003	2004
Budapest	5 183 577	6 085 224	6 465 675	7 060 066
Pest	1 393 235	1 611 328	1 845 235	2 040 731
Fejér	655 530	672 452	751 077	849 802
Komárom-Esztergom	433 818	488 483	624 958	716 345
Veszprém	467 783	489 836	538 121	582 752
Győr-Moson-Sopron	780 092	861 984	976 911	1 028 117
Vas	402 507	441 755	521 676	541 848
Zala	381 536	431 239	510 182	544 381
Baranya	441 207	502 849	556 916	601 948
Somogy	347 083	379 598	422 236	461 256
Tolna	294 279	325 939	324 160	350 797
Borsod-Abaúj-Zemplén	703 260	775 808	862 692	996 260
Heves	360 321	399 058	440 973	479 174
Nógrád	182 806	200 052	219 319	237 835
Hajdú-Bihar	600 627	674 281	773 381	845 559
Jász-Nagykun-Szolnok	434 074	469 837	503 855	539 146
Szabolcs-Szatmár-Bereg	490 947	529 890	602 877	658 995
Bács-Kiskun	551 277	615 440	663 844	746 613
Békés	382 234	411 006	441 773	483 027
Csongrád	503 607	549 200	604 885	664 804
Összesen	14 989 800	16 915 259	18 650 746	20 429 456

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv

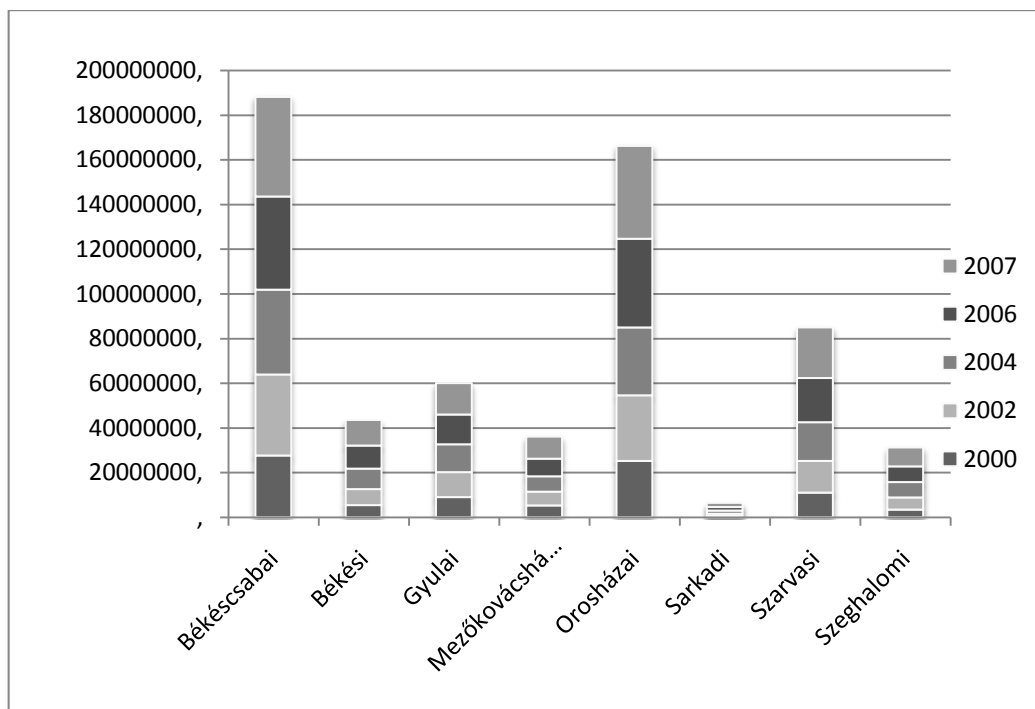
23. táblázat. Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) alakulása, 2001-2004

Megye, főváros, régió	Egy főre jutó bruttó hazai termék				
	ezer Ft				
	2001	2002	2003	2004	2004/2001
Budapest	2 963	3 519	3 776	4 150	1,40
Pest	1 289	1 468	1 655	1 800	1,39
Fejér	1 530	1 569	1 753	1 982	1,29
Komárom-Esztergom	1 368	1 544	1 980	2 269	1,65
Veszprém	1 247	1 323	1 458	1 586	1,27
Győr-Moson-Sopron	1 794	1 963	2 222	2 336	1,30
Vas	1 497	1 648	1 955	2 039	1,36
Zala	1 273	1 445	1 716	1 839	1,44
Baranya	1 083	1 240	1 380	1 500	1,38
Somogy	1 029	1 129	1 261	1 385	1,34
Tolna	1 173	1 305	1 306	1 424	1,21
Borsod-Abaúj- Zemplén	936	1 039	1 164	1 355	1,44
Heves	1 101	1 224	1 359	1 482	1,34
Nógrád	827	909	1 002	1 094	1,32
Hajdú-Bihar	1 086	1 221	1 403	1 538	1,41
Jász-Nagykun-Szolnok	1 035	1 126	1 215	1 309	1,26
Szabolcs-Szatmár- Bereg	834	903	1 031	1 131	1,35
Bács-Kiskun	1 008	1 129	1 223	1 380	1,36
Békés	954	1 034	1 120	1 235	1,29
Csongrád	1 173	1 285	1 419	1 563	1,33
Összesen	1 471	1 665	1 841	2 021	1,37

Forrás: Békés megye területfejlesztési terve

Összességében megállapítható, hogy Békés megye gazdasági teljesítő képesség országos és régiós összehasonlításban is elmarad a megyei átlagoktól, rangsorbeli pozíciója visszaesett (18.).

Az egyik legfontosabb eredményességi mutató kistérségenként is a bruttó hozzáadott érték, ami a GDP számítások alapvető összetevője. A hivatalos adatok csak 2007-ig állnak rendelkezésre így nem tartalmazhatják a világgazdasági válság hatásait. Békés megyében a 2000 és 2007 közötti időszakban a vállalkozások által létrehozott bruttó hozzáadott érték minden kistérségben növekvő volt (30. ábra), nagyságrendje azonban jelentős eltéréseket mutat. A Békéscsabai Kistérség magas értékeit az Orosházai Kistérség mutatói követik, a Szarvasi Kistérség értékei az előbbi kettő között helyezkednek. Megfigyelhető, hogy a Gyulai és Békési Kistérségek nagyjából egyformán teljesítettek, ugyanez állapítható meg a Szeghalomi és Mezőkovácsházai Kistérségek esetében is csak az előbbiekhöz képest alacsonyabb szinten, míg a Sarkadi Kistérség mutatójának nagyságrendje szinte elhanyagolható (SIMON I. 2009).

30. ábra. A bruttó hozzáadott érték nagysága és változása Békés megye kistérségeiben 2000-2007 (ezer Ft.)

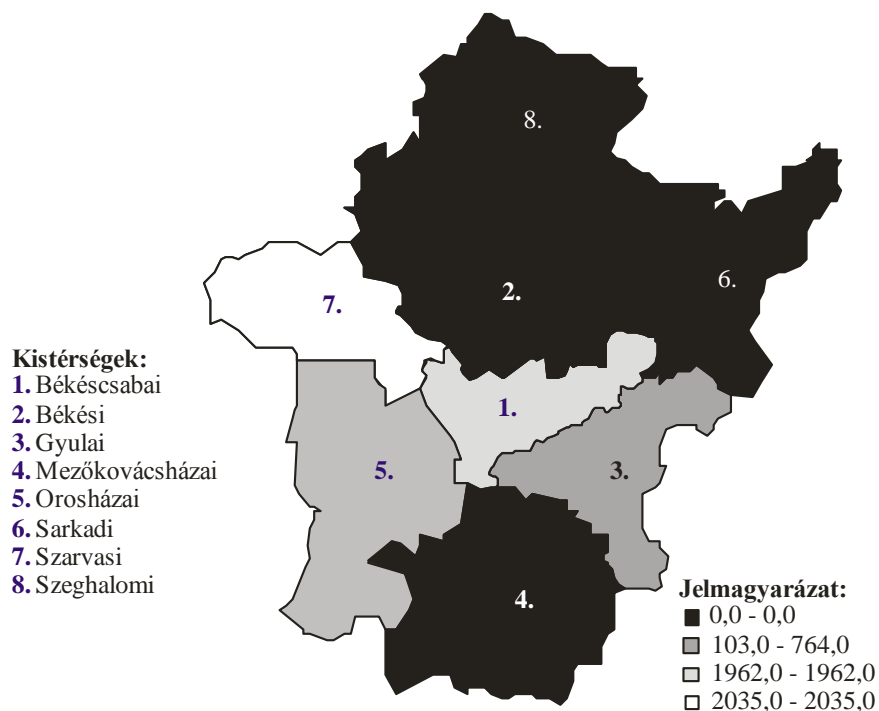
Forrás: SIMON I. (szerk.) 2009.

A rendszerváltás után bekövetkezett társadalmi-gazdasági, életszínvonalbeli változások hatására a népesség demográfiai „viselkedése” lényegesen megváltozott, amely a természetes szaporodás mutatóinak csökkenését eredményezte. Jelentősen megváltoztak a népesség három csoportjának, a munkaképes kor alatti, munkaképes, munkaképes kor fölötti egymáshoz

viszonyított arányai, ezek a változások pedig közvetlenül hatottak a gazdasági szféra egészére. A legszembetűnőbb trendek a térség „elnéptelenedése” és az elöregedés mindez a következő időszakban a munkába állítható népesség, azaz a humán erőforrások csökkenéséhez vezet. Az elmúlt évtizedben a népesség megyei szinten mintegy 6%-al csökkent. A népesség veszteség másik oka migráció.

A munkaképes korú népesség (15-64 évesek) aránya évről évre csökken. A munkanélküliek arányának változása a 2002 után a 6% körüli értékről 8-9%-ra nőtt. A változások azonban jelentős megyén belüli területi differenciálódást mutatnak.

Egy térség gazdasági fejlődésében, tökevonzó képességében kiemelt tényező a népesség képzettsége, különösen a felsőfokú képzésben részt vevők mértéke, kimutatható korreláció van a gazdasági aktivitás, a versenyképesség és végzettség magasabb szintje között (SIMON I. 2009).

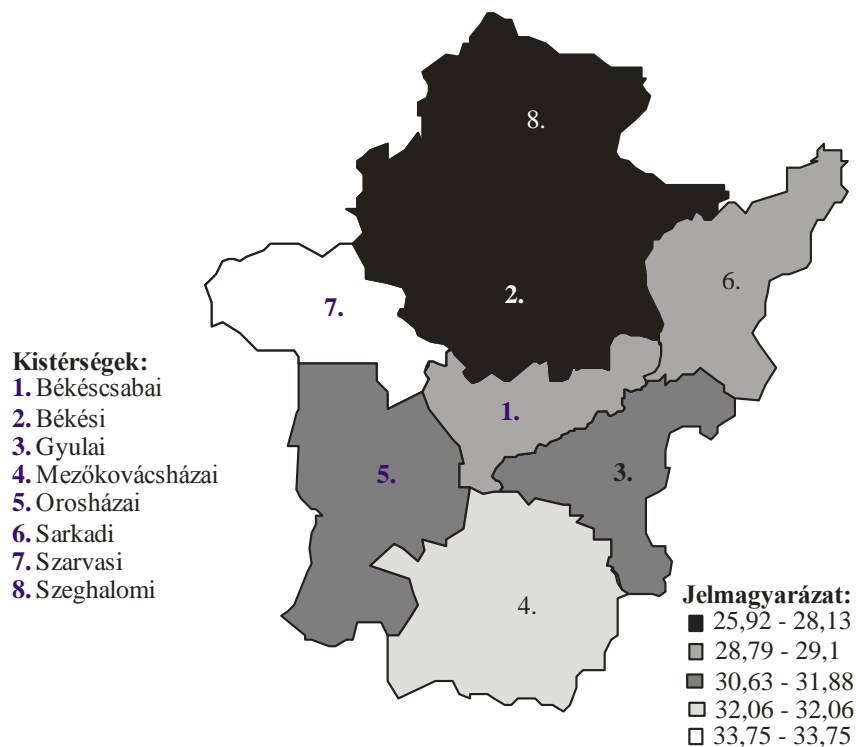
31. ábra: A felsőfokú képzésben résztvevők száma kistérségenként Békés megyében (2007)

Forrás: SIMON I. (szerk.) 2009. alapján saját szerkesztés

Békés megyében humán erőforrások szempontjából csak három kistérség helyzete elfogadható (31. ábra). Szarvas – Békéscsaba – Gyula vezető szerepe a munkaerő magasabb szintű felkészítésében megelőzi a többi térséget. Ebből a szempontból a legkritikusabb, szinte

nem értékelhető a három északi és a Mezőkovácsházai kistérség. Aggasztó ugyanakkor az a folyamat, hogy a felsőfokú képzésbe bekapcsolódók száma a megye teljes területén csökkenő. Ennek a jelenségnek az okai között föllelhető a képzés költségeinek növekedése, a családok romló anyagi helyzete, a fiatalok más térségekbe vándorlása és a születések számának visszaesése.

Számottevő a megyében az időskorúak magas aránya (32. ábra). A Mezőkovácsházai és a Szarvasi Kistérségek függenek legerősebben az időskorúaktól, míg a megye északi részén a Szeghalomi és a Békési kistérségek sokkal kedvezőbb képet mutatnak. Ez a kép azonban magyarázatra szorul, az északi területek kedvezőbbnek látszó helyzetét az ott élő népességben, arányaiban és volumenében is nagyobb mértékű roma népesség generálja (SIMON I. 2009).

32. ábra. A 100 lakosra jutó 60 évesnél idősebb népesség száma Békés megye kistérségeiben (2007)

Forrás: SIMON I. (szerk.) 2009.

A változások tendenciája a Sarkadi és Mezőkovácsházai kistérségek kivételével az időskorú népesség növekvő arányát mutatja. Ezekben a kistérségekben alacsonyabb képzettségű fiatal populáció jelenléte adja meg a magyarázatot az előregedési folyamat

lassulására. A gazdasági fejlődés szempontjából erre a problémára mindenképp érdemes megoldást találni, másként csak további lemaradás prognosztizálható.

5. A foglalkoztatást meghatározó hazai folyamatok a rendszerváltás idején

A gazdasági aktivitást, a foglalkoztatás mindenkori állapotát meghatározzák az országban végbemenő társadalmi, gazdasági folyamatok. *A hazánkban lezajlott változások, a tulajdonviszonyok átrendeződése, a társadalompolitikai döntések, a mindenkori kormányok foglalkoztatási politikája közvetve vagy közvetlenül hatással volt/van a munkaerőpiacra.*

A foglalkoztatás mai folyamatainak megértéséhez érdemes visszatekinteni a közelmúlt eseményeire. A rendszerváltás előtti Németh-kormány megteremtette a piacgazdaság jogi alapjait. *A társadalmi átalakulás elsődleges gazdasági feltétele az állami tulajdon arányának radikális csökkentése volt.* Ehhez két mód kínálkozott: az állami tulajdonú vállalatok értékesítése, illetve új magánvállalkozások létrehozásának ösztönzése.

Az állami tulajdonban lévő vállalatok, üzletek privatizációja terén a volt szocialista országokban általában a kuponelv érvényesült. A kuponos privatizáció során a tulajdon a vállalat dolgozóira szállt. A magyar kormányzat más utat választott, az eladást. Remélte, hogy ezzel valódi tulajdonosokat nyer, s egyúttal az értékesítési bevétellel csökkentheti a költségvetési deficitet is. Az állami tulajdon kezelésére és értékesítésére létrehozta az Állami Vagyonügynökséget. A vállalatok értékesítése a törvényt és a hivatal megszervezését követően 1990 nyarán indult meg.

A Németh-kormány idején kialakított privatizációs alapelveket az Antall-kormány továbbfejlesztette. 1991-től részletfizetést és kedvezményes egzisztenciahitelt nyújtott a vásárlóknak, 1992-ben lehetővé tette, hogy kárpótlási jeggyel is fizethessenek. 1992-ben a tartósan állami kezelésben maradó vállalkozások tulajdonosi feladatainak ellátásához létrehozta az Állami Vagyonügynökség Részvénytársaságot.

A mezőgazdaságban a privatizáció szorosan összefüggött az 1990 szeptemberében kibontakozó kárpótlási akciókkal. Ennek következtében nemcsak átalakultak a szövetkezetek, hanem *a földterület jelentős része magántulajdonba került.* Máiig nincs tudományos megalapozottságú áttekintésünk arról, hogy a mezőgazdaság termelőképességében, a versenyképes ágazatok kialakulásában, illetve létrejöttük késésében milyen szerepet játszik

1990 után az adott formában végbemenő tulajdonosi váltás (FÓTI J. – LAKATOS M. 2004, BALOGHNÉ SÁNDOR H. 2004).

1990. május 17-én a leköszönő Németh-kormány utolsó ülésén kijelentette, hogy *nőtt a gazdasági társulások száma, ám az ipari termelés 5-6%-kal csökkent, a munkanélküliek száma pedig 100 ezerre emelkedett.* A munkanélküliség egyike azon gazdasági jelenségeknek, amelyek nem voltak összeegyeztethetőek a szocialista gazdálkodással, ezért a politikai vezetés mindent el is követett ennek elkerülésére. Ennek ellenére a munkanélküliség első halvány jele már az 1980-as évek végén megjelent, de tömeges méretűvé az 1990-es években vált. Már a Németh-kormánynak is szembe kellett néznie e problémával, ennek okán 1989-ben bevezették a munkanélküli-segélyt (BALOGHNÉ SÁNDOR H. 2004).

5.1. A rendszerváltás hatása

A várva várt tőkés gazdaságszervezés, a szabad piac eddig nem tapasztalt hatásai sokakat meglepett. A foglalkoztatottsági helyzet alakulása, a gazdaság összezsugorodása, és ezzel párhuzamosan a munkalehetőségek beszűkülése, az infláció miatt széles rétegek reáljövedelmének csökkenése, s végül a jövedelmi különbözőségek kiéleződése éles ellentétben állt a közvélemény jelentős részének várakozásaival (FALUVÉGI A. 2004, FÓTI J. – LAKATOS M. 2004, KERTESI G. – KÖLLŐ J. 2004). Csak fokozatosan tudatosult tehát, hogy a rendszerváltozással kapcsolatos illúziók egy része széles társadalmi rétegek szempontjából, főleg a leszakadó térségekben rövid távon nem bizonyulhatott megalapozottnak (FÓTI J. – LAKATOS M. 2004). *A külföldi működő tőke térhódítása csak kellően felkészült munkaerőnek és csak az ország fejlettebb régióiban teremthetett kedvező feltételeket* (SÁGI Zs. 2000, LENGYEL I. 2003). *Az infrastrukturális lemaradás, a munkaerő képzetlensége vagy éppen a befektető igényeitől eltérő felkészültsége hátrányos helyzetbe taszított nem egy régiót* (GURZÓ I. 2002, KOLTAI Z. 2002A, GURZÓ I.-SIMON I. 2005, GURZÓ I. – VANTRA GY. 2005, HORVÁTH GY. 2006).

Az 1990-es évtized elején az anyagi ágakban a legdrasztikusabb létszámvesztést elszenvedő Észak-Magyarország és **Dél-Alföld** régiók az évtized végéig sem tudtak igazán magukhoz térni (RECHNITZER J. 1993A, KONCZ G. 2003, SZTANKÓ J 2003, MARSELEK S.– VAJSZ T. – PUMMER L. 2006, RITTER K. 2008).

Az előbbi régió a nehézipar és a bányászat összeomlását nem tudta kiheverni, melynek többek között az is oka volt, hogy az állam túl sokáig finanszírozta a „társadalmi békét”, s nem volt valós törekvés és kényszerítés, politikai elszántság a szükséges strukturális átalakítások megtételéhez (NAGY I. 2003). Az utóbbi esetében a mezőgazdaság napjainkig tartó válsága miatt gyengék a fejlődés hajtóerői, pedig Magyarország egyik legfontosabb agrárcentrumáról van szó (RAKONCZAI J. 1997, SZAKÁCS A. 2003, SZTANKÓ J. 2003).

Az ország népességének gazdasági aktivitását, foglalkoztatását – a rendelkezésre álló adatforrások alapján – ma már évtizedekre visszamenőleg vizsgálhatjuk (24. táblázat). A paraméterek változása az általában tízévenként ismétlődő népszámlálásokból, egyes időpontokra vonatkozóan pedig a mikrocenzusokból levezethető.

A foglalkoztatottak számának és arányának visszaesése már a rendszerváltozást megelőző évtizedben is kimutatható volt. E folyamat az 1990-es években erősen felgyorsult. A foglalkoztatottak aránya 1980 és 1990 között nem egészen 4 százalékponttal, az 1990-es évek első felében pedig több mint 9 százalékponttal esett vissza, amiben – a munkanélküliség mellett – jelentős szerepet játszott az is, hogy sokan éltek a korhatár előtti nyugdíjazás különböző formáival (rokkantsági nyugdíj, korengedményes nyugdíj, előnyugdíj), továbbá egyes marginális rétegek kiszorultak a munkaerőpiacról (RUDL J. 2007). 1996-ban kerekén 3,5 millió fő folytatott kereső tevékenységet, ami a másfél-két évtizeddel korábbi helyzethez képest 1,6 milliós, a hat évvel korábbihoz viszonyítva pedig több, mint 1 milliós fogyást jelent. A dolgozók állománya így módon az 1949. évinél is mintegy 600 ezerrel alacsonyabb volt, és még az 1930-as évek szintjét sem érte el (FÓTI J. – LAKATOS M. 2004).

24. táblázat. Az ország népességének gazdasági aktivitása, 1900-2001

Év	Népesség	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktív kereső	Eltartott
1900	100,0	41,4	..	1,1	57,5
1910	100,0	40,1	..	1,2	58,7
1920	100,0	44,6	..	1,3	54,1
1930	100,0	43,0	..	2,0	55,0
1941	100,0	45,1	..	2,2	52,7
1949	100,0	44,4	..	2,8	52,8
1960	100,0	47,8	..	4,4	47,8
1970	100,0	48,3	..	13,5	38,2
1975	100,0	48,5	..	17,5	34,0
1980	100,0	47,3	..	20,6	32,1
1985	100,0	46,1	..	22,9	31,0
1988	100,0	45,7	..	24,2	30,1
1990	100,0	43,6	1,2	25,6	29,5
1994	100,0	36,6	5,9	30,6	26,9
1996	100,0	34,2	4,7	32,5	28,5
2001	100,0	36,2	4,1	32,4	27,3

Forrás: FÓTI J. – LAKATOS M. 2004: 24. oldal

E mélyponthoz képest az elmúlt évtized második felében a dolgozók részaránya mintegy 2 százalékponttal növekedett: 2001-ben az országban közel 3,7 millió főt foglalkoztattak. A munkanélküliek részaránya ezzel párhuzamosan csak minimális mértékben csökkent, az inaktív keresőké pedig gyakorlatilag változatlan maradt. A gazdasági aktivitási összetétellel kapcsolatban fentebb elmondottak tehát a főbb komponenseket illetően továbbra is érvényesnek tekinthetők.

Egyetérthetünk FÓTI J. – LAKATOS M (2004) inaktív keresőkre vonatkozó megállapításával: „Az inaktív keresők számának és arányának évtizedeken át nyomon követhető erőteljes növekedése lényegében két tényezőre vezethető vissza: egyrészt a nyugdíjjogosultság

kiterjesztésére, másrészt a népesség demográfiai struktúrájának az időskorúak felé való eltolódására.”

A '90-es évtized az emberi erőforrások pazarlása évtizedének minősíthető! – állítja Halmos Csaba (2003). Véleménye szerint az emberi erőforrások pazarlásának egy más fajta típusáról van szó, mint amelyet az előző évtizedek jellemeztek. A „szocialista” pazarlásnak alapvető jellemzője volt az ún. „abszorpciós” felszívó jelleg, azaz a piac „felszívott” minden munkaerőt. A munkaerő kereslet a kínálat szintjén alakult. Biztosítva volt a teljes foglalkoztatás, ugyanakkor ez nélkülözötte a hatékonyság legelemibb normáit is. A '90-es évtized pazarlása más típusú (emissziós) pazarlás: ez már egy kialakuló piacgazdaságban megjelenő, később pedig egy működő piacgazdaság keretei közötti pazarlás, amely jól elkülöníthető szakaszokra oszlik.

A '90 utáni éveket súlyos, előre nem számított gazdasági válság jellemezte. Ebben az első szakaszban 3 év alatt 20%-kal csökkent – Kelet-Közép-Európában is egyedülálló módon – a bruttó nemzeti termelés. *Hazánkban a foglalkoztatásban valamennyi kelet-közép-európai országot meghaladó visszaesés következett be, részben a megszűnő munkahelyek miatt, továbbá részben amiatt, mert nagyon sokan, közismerten „kimenekültek” a munkaerőpiacról (24. táblázat).*

Az 1990-1992 közötti időszak a nagy létszámvesztés korszaka volt. Ekkor – nemzetgazdaság munkaerőmérlegének adatai szerint – közel egy millió fő, a foglalkoztatottak 20%-a szorult ki a munkaerő-piacról. *A mélypont eléréséig – mely 1997-ben következett be – összességében 27%-kal, közel 1,4 millióval esett vissza a foglalkoztatottak száma. A munkaerőpiac összeomlása ellen a magyar gazdaság és politika keveset tehetett volna.* Valószínű az is, hogy az 1,4 millió megszűnt munkahely nagy része szükségszerű objektív következménye volt ennek a zsugorodási folyamatnak.

Elfogadva HALMOS CS. (2003) véleményét, miszerint „nem volt szükségszerű e folyamat, melynek oka néhány akkori hibás döntés. Az Antall kormány – részben azért, mert politikailag nagyon pejoratív volt a kicsengése a teljes foglalkoztatásnak, ezt, mint célt feladva – gyakorlatilag természetesnek tartotta, hogy munkahelyek százezrei szűnnek meg. Tudomásul vette a munkanélküliség ugrásszerű emelkedését és természetesen tudomásul vette, hogy ezek a folyamatok nem, vagy alig kezelhetők. Természetesnek tartotta az első években azt is, hogy a privatizációs szerződésekben nincs jelen foglalkoztatási kötelezettség. Természetesnek tartotta, hogy bizonyos tulajdonváltás automatikusan egyet jelent munkahelyek tíz és százazreinek megszűnésével”.

Itt érhető tetten a pazarlás. Az okok összetettek. Ezek az alábbiak: részben a kormányzati felkészületlenség, a kormányzati tapasztalatok hiánya, de a legfőbb gond, a stratégia hiánya. ***A foglalkoztatáspolitikai stratégia egyetlen célja a munkanélküliség csökkentése volt.*** Valamennyien tudjuk, hogy ez nem igazi foglalkoztatáspolitikai stratégia. A foglalkoztatáspolitikának ez csak egy nagyon szűk szegmense. Ez tehát az első tényező, amely hatással volt az egész évtized folyamataira (HALMOS Cs. 2003).

A második szakasz a '93 utáni időszakra tehető, amikor megindultak azok a folyamatok, amelyek elsősorban a munkanélküliség csökkenésében jelentkeztek.

A munkanélküliségi ráta közismerten '93 elején érte el azt a történelmi csúcspontot, amely 706 ezer regisztrált munkanélkülit jelentett, a 2-2,5 évvel korábbi 24 ezer regisztrálthoz képest. Ettől az időszaktól kezdve a munkanélküliség csökkenő tendenciájú volt.

A '90-es évtized harmadik szakasza, ami 1997 végére, 1998-ra tehető, amikor a foglalkoztatottságban a csökkenő tendencia megállt és egy szerény emelkedés indult el. Ezt az emelkedést nem árt pontosítani. A Kormány kicsit eltúlozva 150 ezer új munkahelyről beszélt. Aki tudja, hogy mi a különbség új munkahely létesítése és a KSH felmérése szerinti heti 1 óránál többet dolgozó foglalkoztatott között, az tudja, hogy más kategória az, hogy egy új tartós munkahely jön létre és megint más, ha a foglalkoztatottak számát a sokat vitatott nemzetközi mérési mód alapján vizsgáljuk. Tény, hogy '98-tól kezdve a gazdaságpolitika és a foglalkoztatáspolitikai eredményeként megindult egy folyamat, amelynek eredményeként több új munkahely jött létre, mint amennyi megszűnt, csökkent a munkanélküliség; megállt az a folyamat, ami a „kimenekülés” a munkaerőpiacról elnevezéssel jellemezhető, és az inaktív számának növekedését hozta (HALMOS Cs. 2003).

1998-tól megindult a foglalkoztatottak számának lassú bővülése. A nemzetgazdaság munkaerő-mérlegének adatai alapján, valamint a GKI becslése szerint is 1997-2000 között 150 ezret meghaladó létszámban (4%-kal) bővült a foglalkoztatás.

Össességében tíz év alatt (1990 és 2000 között) 1,2 millió fővel (24%-kal) apadt a foglalkoztatotti létszám. A foglalkoztatottak száma a 90-es évek végétől 2003-ig emelkedő tendenciát mutatott, ezt követően számuk kisebb visszaesésekkel lényegében stagnált. (A foglalkoztatási ráta értéke ennek megfelelően 2003-ig mintegy 3%-ponttal nőtt, azt követően értéke 50,5 és 50,9 százalék között ingadozott). A munkaerőpiacon nem megjelenő – tehát inaktív – munkavállalási korú személyek száma 2006-ig bezárólag fokozatosan csökkent: 1998-hoz képest a korszak végén több mint 300 ezer fővel kevesebb inaktív személy volt. Ennek megfelelően az inaktív aránya is csökkent, 10 év alatt mintegy 3,5 %-ponttal.

Azonban megállapítható, hogy az inaktívok számának csökkenése mögött az utóbbi néhány évben – a népesség korszerkezetében bekövetkező változások mellett – egyre inkább a munkanélküliek számának növekedése áll, s a foglalkoztatottság növekedése az aktivitási arány emelkedéséhez csak kisebb mértékben járult hozzá.

5.2. A foglalkoztatás helyzete a XXI. század első évtizedében

A KSH munkaerő-felmérésében munkanélküliként besorolt személyek száma a 2001-ben volt a legalacsonyabb az elmúlt 10 év viszonylatában, ezt követően azonban 2006-ig bezárólag folyamatosan nőtt a számuk (azt követően – ahogy említettük – lényegében stagnálásról beszélhetünk.). Ennek megfelelően alakult a munkanélküliségi ráta is, a 2001-es 5,1%-os értékről 2006-ra 7,5%-ra emelkedett. Egy nagyobb megugrás az idősorban 2004 és 2005 között figyelhető meg, ekkor több mint 50 ezer fővel emelkedett a munkanélküliek száma, ami a ráta értékében több mint 1%-pontos növekedést eredményezett (25. táblázat). Míg a nők munkanélküliségi rátája egészen 2004-ig a férfiak rátájának értéke alatt maradt, 2005-től kezdődően azonban meghaladta azt. 2007-ben a nők esetében a munkanélküliségi ráta értéke 7,6%-ot, a férfiaknál 7,1%-ot vett fel.

25. táblázat. Az 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása, 2000–2009. I. negyedév

Évek	Munkv. korú népesség	Gazdaságilag aktívak	Foglalkoztatottak	Munka nélküliek száma	Aktivitási arány	Fogl. ráta	Munka-nélk.-i ráta
2000	6302,1	4057,1	3794,6	262,7	64,4	60,2	6,5
2001	6302,4	4040,9	3808,2	232,7	64,2	60,4	5,8
2002	6346,9	4048,6	3810,6	238,0	63,8	60,0	5,9
2003	6325,3	4090,3	3847,2	243,1	64,7	60,8	5,9
2004	6374,8	4076,7	3825,4	251,3	64,0	60,0	6,2
2005	6373,0	4132,1	3830,0	302,1	64,9	60,1	7,3
2006	6421,4	4178,5	3863,3	315,2	65,1	60,2	7,5
2007	6418,3	4170,1	3858,8	311,3	65,0	60,1	7,5
2008	6472,5	4147,9	3819,4	328,5	64,1	59,0	8,1
2009I. név.		4145,0	3736,0	409,0	61,5	55,6	9,6

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

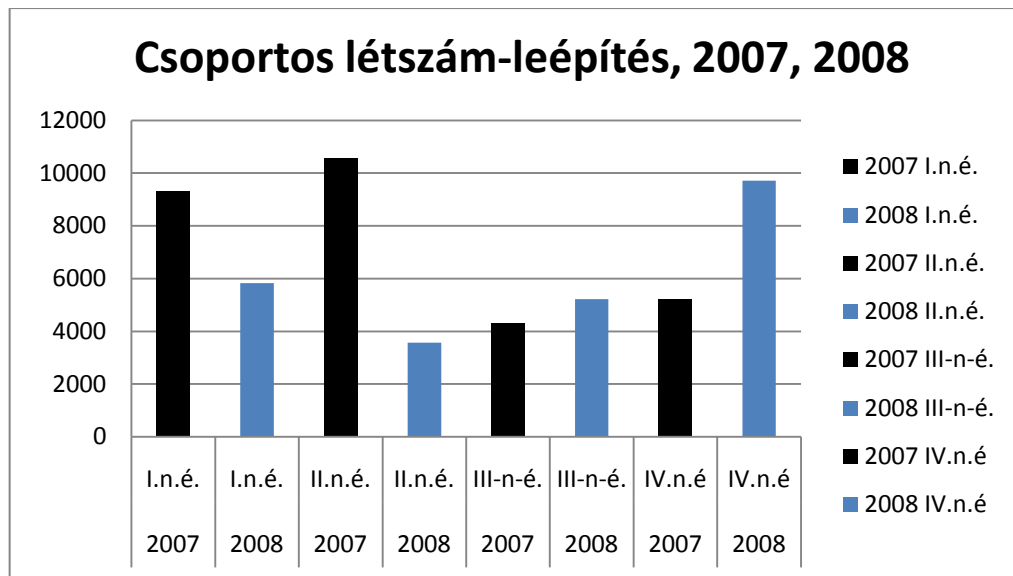
2008-ban Magyarországon a 15-64 éves népességet vizsgálva mintegy 4 148 ezren jelentek meg a munkaerőpiacon, ezzel az aktivitási arány 64,1%-ot tett ki. Az előző évhez képest Magyarország munkaerő-piaci helyzetét jellemző főbb számokban romló tendencia mutatkozott, **a foglalkoztatottak létszáma mintegy 40 ezer fővel csökkent, a munkanélkülieké pedig 17,2 ezer fővel nőtt.** Az aktivitási arány összességében 0,9%-ponttal esett vissza. 2008-ban a 15-64 éves népesség 59%-a volt foglalkoztatott, számuk éves átlagban 3 819 ezer főt tett ki. A foglalkoztatási ráta egy év alatt 1,1%-ponttal csökkent. Ez **a foglalkoztatottsági szint** továbbra is **lényegesen alacsonyabb, mint az Európai Unió átlaga,** attól 9,1%-ponttal elmarad.

2008-ban a nyilvántartott álláskeresők száma éves átlagban 328,5 ezer fő volt. Számuk a 2007-es évhez viszonyítva több mint 17 ezer fővel emelkedett. Azonban megfigyelhető, hogy az év során az álláskeresők létszámának növekedése jelentősen gyorsult az év utolsó hónapjaira. Az év egészét tekintve, ugyanis 2008-ban átlagosan 3,6%-kal több álláskeresőt tartottak nyilván a munkaügyi központok és kirendeltségeik, mint egy évvel korábban. Februártól októberig 2-4% közötti növekedés volt megfigyelhető az álláskeresők számát tekintve az előző év azonos időszakához képest. Ez a növekedés novemberben 6,2%-osra, decemberben pedig 7,3%-osra gyorsult. A változó dinamika már egyértelműen a gazdasági-pénzügyi válság munkaerő-piaci hatásairól tanúskodik. Ez év **(2009) első negyedében** a foglalkoztatottak száma a gazdasági világválság hazánkat is érintő erősödő hatása miatt 83 ezer fővel tovább csökkent, a munkanélküliek száma pedig 80 ezer fővel nőtt, **a munkanélküliség meghaladja a 9%-ot.**

5.3. A gazdasági válság foglalkoztatásra gyakorolt hatása

Az Állami Foglalkoztatási Szolgálathoz bejelentett csoportos létszám-leépítések száma 2008 egészét tekintve összességében alacsonyabb volt, mint a megelőző évben, vagyis 2007-ben (33. ábra). Míg 2007-ben 29 376 főt, addig a 2008-as év folyamán 24 330 főt érintő létszám-leépítési bejelentés érkezett. Az időbeli alakulását vizsgálva azonban jelentős fordulópontra volt megfigyelhető az előző éven belül, ami egyértelműen a gazdasági válság megjelenésével hozható összefüggésbe. Míg 2008 első és második negyedében összesen mintegy 10 ezerrel kevesebb munkavállaló tervezett elbocsátását jelezték a cégek az egy évvel korábbi szinthez képest, addig a harmadik negyedében már 21,6%-os, a negyedikben

pedig 86,0%-os növekedés volt megfigyelhető. A létszámleépítések száma tehát 2008 harmadik negyedétől kezdődően ugrott meg, majd ezt követően egyre nagyobb mértéket öltött. Tehát *a gazdasági válság magyarországi hatása a foglalkoztatás csökkenésében is megjelent. Egyre többen veszítik el munkahelyüket.*

33. ábra. A létszámváltozás 2007-ben és 2008-ban

Forrás: ÁFSZ adatai alapján saját szerkesztés

5.4. A hazai gazdasági-foglalkoztatási folyamatok összegzése

A világ nemzetgazdaságai új kihívás előtt állnak. *A termelőerők fejlődése következtében a régi termelési eszközök és termelési mód már nem tartható fenn.* Az elavult technológiát új, élenjáró technológia veszi át. A gazdaság szervezése is új megoldásokat kíván. Ennek tanúi vagyunk Magyarországon is.

E folyamat következtében bizonyos munkák megszűnnek, „elfogynak”. Vele együtt a foglalkoztatottak egy része elveszíti az állását. Más esetekben a korszerű technológiát meghonosító befektetők nem kapnak hozzáértő, felkészült munkaerőt. *Nem esnek egybe a munkaadók és a munkát keresők igényei.*

A rendszerváltástól elemezve a foglalkoztatás hazai viszonyait az első drámai változást a munkanélküliek nagy száma jelentette, ami az állami tulajdon lebontásának a következménye. *A „gyárkapun belüli” munkanélküliség gyárkapun kívülivé lett.* Erősítette a folyamatot az

éppen regnáló kormány sokszor nem eléggé átgondolt privatizációs gyakorlata, aminek negatív hatásai (például a dolgozói érdekek figyelmen kívül hagyása: kimaradtak a privatizációból; az új külföldi tulajdonosok kormányzati kedvezménye) versenyhátrányba sodorták a magyar vállalkozásokat, amelyek nem kaptak semmilyen kedvezményt. A gazdaság a mélypontra került, a bruttó nemzeti termelés húsz százalékkal esett vissza.

A kárpótlás politikai erőltetése megszüntette a jól menő, magas technológiai színvonalon működő versenyképes mezőgazdasági nagyüzemeket. Helyettük szétaprózódott néhány hektáros kisbirtokok jöttek létre, ahol a tulajdonos fizikai erejénél, szaktudásánál erősebb volt a birtoklás öröme.

A nehézipar, a bányászat, a feldolgozó ipar válsága Észak-Magyarországot és *a Dél-Alföldet rendkívül hátrányos helyzetbe hozta.* Akik tehették a szolgáltató szektorban keresték a boldogulásukat (gépszerelők, fuvarozók, kiskereskedők, vendéglátósok, szaktanácsadók, stb.). A speciális képzettségűek (öntők, vágárok, bányászok, mezőgazdászok, üvegyipari szakmunkások, cukorfeldolgozók, molnárok, tejipari feldolgozók, stb.), a betanított munkakört betöltők (utászok, útépítők, üvegválogatók, csillések, stb.) és a szakképzetlenek feketemunkából, alkalmi munkavállalásból és segélyből próbáltak jövedelemhez jutni.

A magánosítás nem váltotta valóra a foglalkoztatottak reményeit. Közel egy millió munkanélküli nem talált munkahelyet. Rá kellett ébredniük a munkavállalóknak, hogy a becsületes tenni akarás, a szorgalom nem elégséges feltételei a boldogulásnak. *Végképp kilátástalanná vált az alacsony végzettségük helyzete, a férfiaké jobban, a nőké kevésbé.* Tanulság: olyan képesítéssel kell rendelkezni, amit a munkaerő-piacon áruba lehet bocsátani. Oda kell menni – térben is –, ahol befogadó a piac. Mobilnak kell lenni. Polarizálódott a társadalom. *Nőttek a jövedelembeli különbségek:* egyesek nagyon gazdagok, míg mások nagyon szegények lettek. Akik tehették nyugdíjba menekültek. A területi különbségek kiéleződtek. Az ország nyugati fele, ahol a befektetők jobb infrastrukturális feltételeket, magasabban képzett munkaerőt találtak jobban járt. A központi és a nyugat-magyarországi régiók erősítették gazdasági-társadalmi pozícióikat. Fejlődésnek indultak, vonzották a külföldi befektetőket. *A hátrányosabb helyzetű régiók – például Dél-Alföld – pozíciói tovább gyengültek.*

A '90-es évek közepén a foglalkoztatottak száma drasztikusan csökkent (27%), tetőzött a munkanélküliség (megközelítőleg 6%). A folyamat az ezredforduló környékén lelassult, s némi pozitív változás is bekövetkezett: új munkahelyek jöttek létre, a munkanélküliség is csökkent. Az uniós csatlakozásig (2004) hasonló tendencia érvényesült. Ezt követően *az EU*

tagság sem hozott a foglalkoztatásban előrelépést, nőtt a munkanélküliség. A nemek között eltérő trend alakult ki: 2004-től a férfiak körében több a munkanélküli, ami előtte fordítva volt. A munkát keresők között ez mai is így van: kevesebb nő keres munkát, mint férfi.

Ma *a gazdasági világválság Magyarországot épp annyira sújtja, mint a világ más államait.* A munkanélküliség fokozódik. A munkát keresők összetétele a szakképzettség vonatkozásában is megváltozott; *a képzetlen munkaerő mellett képzettek is elveszítették állásukat.* A foglalkoztatás és munkanélküliség mutatói a fejlettebb régiókban is negatív irányba változtak.

5.5. A foglalkoztatás alakulása Békés megyében 2004 óta

A rendszerváltástól számított tizenöt év alatt (1990 és 2005 között) hatszorosára nőtt a száz foglalkoztatottra jutó munkanélküliek száma, az inaktív keresők másfélszer, az eltartottak több mint 10%-al vannak többen. Tehát egyre kevesebb ember tart el egyre többet (26. táblázat).

A mezőgazdasági tevékenységből élők aránya 1990 és 2005 között mintegy harmadára esett vissza. Az ipar foglalkoztatási képessége alig változott, a vizsgált időszak alatt *az élelmiszer-feldolgozó üzemek sorozatos bezárása visszaesést okozott. A szolgáltató ágazatban közel 60%-kal dolgoznak többen,* ők elsősorban a közigazgatás, az oktatás, valamint az egészségügy intézményeiben találnak munkát. *A turizmus valamelyest erősödött, ám nem jelentős foglalkoztató.*

26. táblázat. Gazdasági aktivitás, foglalkoztatottság, 1980-2005

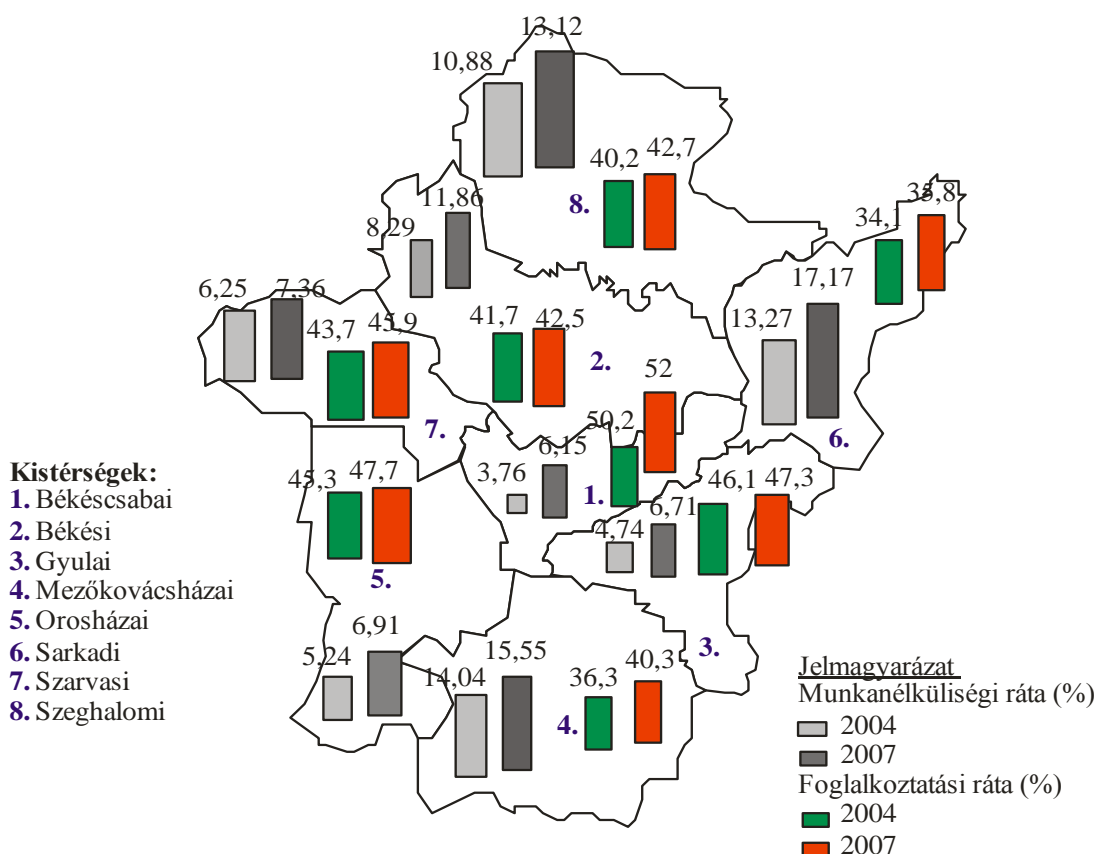
Év	1980	1990	2001	2005
100 foglalkoztatottra jutó				
munkanélküli	-	3	16	19
inaktív kereső	47	64	117	101
eltartott	71	71	85	79
Foglalkoztatottak aránya, %				
mezőgazdaság és erdőgazdálkodásban	31,7	27,2	11,5	9,7
ipar, építőiparban	36,3	34,5	33,4	32,0
szolgáltatási jellegű ágazatokban	32,0	38,3	55,1	58,3

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A foglalkoztatottak száma, a gazdaságilag aktív népesség aránya az uniós csatlakozás óta tovább csökkent. Az alkalmazásban állók száma 2004-ben: 87 513 fő, 2005-ben 76 500 fő, 2006-ban 75100 fő. A jó mezőgazdasági adottságok ellenére ma már a legnagyobb foglalkoztató: a közigazgatás (12 171), az oktatás (8 064), és az egészségügy (7 953). Látható tehát, hogy, amelyek *alfa* ágazatok voltak, azok 2007-ben is *alfa* ágazatok maradtak.

A foglalkoztatási rátában 50% fölötti értéket csak a Békéscsabai kistérségben mérhetünk (34. ábra). Ennek oka a megyei státusz, a székhelyként betöltött szerep. Ha a megyébe jönnek, akkor ide igyekeznek betelepülni a multinacionális cégek (TESCO, Penny Market, Spar üzletláncok, pénzüintézetek). Továbbá Békéscsabán vannak az legnagyobb oktatási intézmények, az egészségügy intézményhálózata, a közigazgatás központi szervei, mint legnagyobb foglalkoztatók.

A foglalkoztatottak gazdasági ágankénti megoszlása vonatkozásában a mezőgazdaság tovább veszített foglalkoztatási képességéből, az ipar megőrizte korábbi (nem éppen kedvező) pozícióját, miközben a szolgáltatásokban egyre többen találnak munkahelyet és megélhetést. Az inaktívak és az eltartottak arány csökkent.

34. ábra. Munkanélküliségi és foglalkoztatási ráták 2004, 2007

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

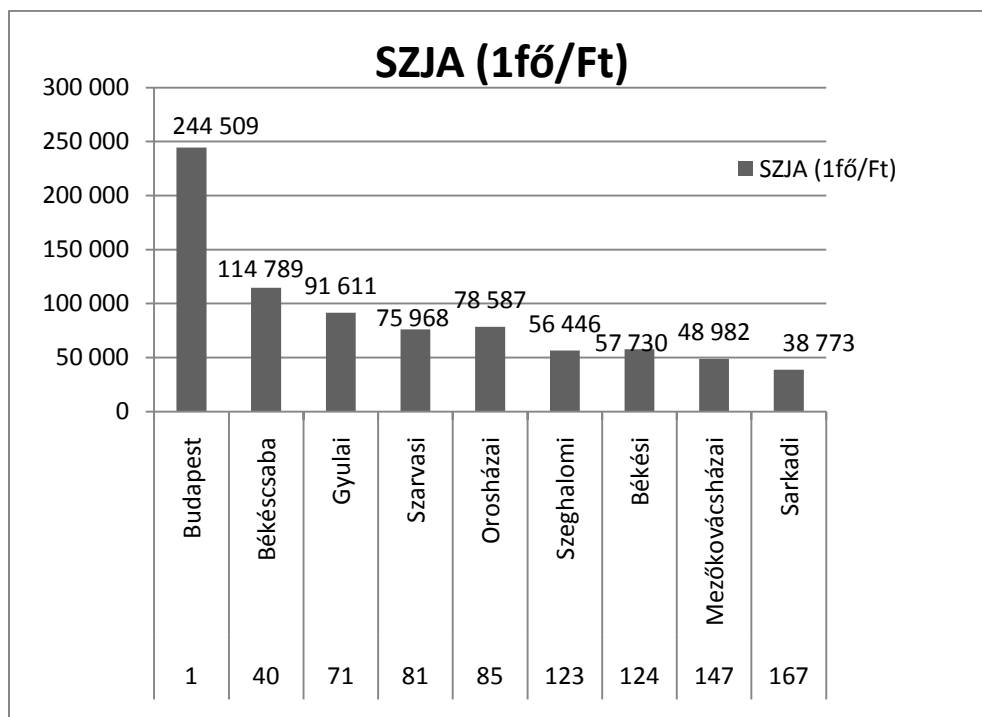
A Sarkadi, a Mezőkovácsházai kistérségek nem tudtak kimozdulni foglalkoztatási mélypontjukból. A legrosszabb infrastruktúrával rendelkező kistérségek, nagyrészt képzetlen munkaerővel. Megszűntek a mezőgazdasági, az ipari és a fogyasztási szövetkezetek, és velük együtt a munkahelyek is. Felszámolták a Sarkadi Cukorgyárat, a Bútorgyárat, a Faüzemet, mint nagy foglalkoztatókat. Mezőkovácsházán bezárt az állami pékség, és a Skála Áruház. A mezőgazdasági tulajdonviszonyok átrendeződése mindkét térségben sok képzettséget nem igénylő munkahelyet tett tönkre. *Perifériás helyzetükből adódóan a térségek külső fejlesztési forrásokra, befektetőkre, munkahelyteremtőkre nem számíthatnak.* Nem sokkal jobb a foglalkoztatási helyzet a Békési és a Szeghalomi kistérségekben sem. Az okok hasonlóak, mint a két határmenti térség esetében.

A munkanélküliségi ráta 2004 és 2007 között a legnagyobb mértékben (4%-ponttal) a Sarkadi és a Békési kistérségekben emelkedett, de megyeszékhelyen is meghaladta a növekedés a 3%-pontot 2004-hez képest (34 ábra). Amíg Békésben 2008-ban a munkanélküliség 9,8%-os volt, addig a dél-alföldi régióban 8,5 az országos adatok szerint pedig 7,7% ugyanez.

Továbbra is Mezőkovácsháza, Sarkad, Szeghalom és Békés térségében a legrosszabb a helyzet, mert itt a jobb időket megélt mezőgazdaság, mint legfőbb jövedelemtermelő ágazat megőrizte elsőbbségét, ám helyette új nem jött létre. Ez tehát azt jelenti, hogy továbbra is munkahelyek szűntek meg, és újak pedig nem keletkeztek. **Legjobb helyzetben a megyeszékhely, Gyula Orosháza és Szarvas van. Ezekben az iparosodottabb terekben a szolgáltató szektor fel tudta venni az iparból eltávozó szakmunkásokat, mérnököket, akikből javító kisvállalkozók és szaktanácsadók váltak.**

Idén, 2009 januárjában a szeghalmi, a sarkadi, a mezőkovácsházai és a békési munkaügyi kirendeltségekhez tartozó körzetekben a munkanélküliségi arány mindenhol meghaladta a 20%-ot, sőt az álláskeresők aránya Sarkadon 29%. Az okok között most is a korábbi, örökölt gazdaság szerkezetet lehet megjelölni.

Az alacsony foglalkoztatottság mellett a személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem és **a személyi jövedelemadó értéke is a legalacsonyabbak közé tartozik az országban (35. ábra).** A megyei átlag nem éri a budapesti összeg felét sem. Az okok között meg kell említeni, hogy **ugyanazért a munkáért Békés megyében kevesebb bért fizetnek, mint a például a fővárosban.** A munkaadók, különösen a „multik” kihasználják a hátrányosabb helyzetű térségek munkaerő-piacainak egyensúlytalanságát, a munkaerő (túl)kínálatot, **a magas munkanélküliséget.**

35. ábra. Egy főre eső SZJA összege kistérségenként, 2005

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 2005 alapján saját számítás

Az egy állandó lakosra jutó személyi jövedelemadó összege a Békéscsabai- és a Gyulai kistérségben a legmagasabb, míg a Sarkadi- és a Mezőkovácsházai kistérségben a legalacsonyabb. A személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem országos kistérségi rangsorában elfoglalt helyezések is ezeket a különbségeket mutatják. A Békéscsabai kistérség 40. helyezése kifejezetten jó pozíciót takar, és a Gyulai-, a Szarvasi- és az Orosházai kistérségek helyezése is az első 100 között megfelelőnek értékelhető. Helyzetüket a befektetőkre gyakorolt viszonylag kedvező hatás, a jobb tőkevonzó-képesség magyarázza. A nemzetközi bankszervezetek, nagyobb pénzintézetek is ezekben a központi szerepet betöltő városokban jelentek meg, ahol munkahelyteremtő erejük javít a kereseti viszonyokon is. *A Szeghalomi és Békési kistérségek* 123. és 124. helyezése kedvezőtlen, a *Mezőkovácsházai* 147. pozíció és a (hátról) harmadik, a *Sarkadi kistérség adata* pedig *rendkívül rossz* (35. ábra). *A felsorolt kistérségekben a jövedelem forrása mindinkább a segély valamilyen formája.* Körükben a roma népesség reprezentációja meghatározó. Feltételezések szerint a „feketemunkából” is származhat valamennyi „láthatatlan” jövedelem. E tárgyban kutatás még nem volt a térségben.

5.6. Békés megyei változások

Az országos folyamatok hatásai természetesen Békés megyét is érintették. A rendszerváltás után majd az ezredforduló környékén lezajló társadalmi-gazdasági változások jelentősen átalakították az alföldi városok társadalmát és területhasználatát, valamint az ott élő lakosság létviszonyait. Ezek a változások a foglalkoztatás és a foglalkoztatottak számának, szerkezetének változásával járt (BECSEI J. 1999, GURZÓ I. 2002, SZAKÁCS A. 2003, SZTANKÓ J. 2003, SIMON I. 2004).

Magyarországon a népesség 1990 és 2001 között 1,7%-al csökkent, míg az alföldi városokban csak 0,7%-al. A gazdaságilag aktív korúak tekintetében a 2001-ben mért érték 1990-hez képest 88,1%, ami közel az országos átlagnak felelt meg (88,2%). A foglalkoztatottak számának változása már kedvezőtlenebb: az alföldi városokban 80,6%, országosan 81,6% volt, a munkanélküliség a falvakban jobban, a városokban kevésbé nőtt. *Alacsony foglalkoztatási ráta és magas (11,5%-os) munkanélküliségi ráta jellemezte a térséget* (BECSEI J. 2004B, KONCZ G. 2003, KOCZISZKY GY. 2007).

A dél-alföldi régió, s ezen belül **Békés megye hazánk egyik legsúlyosabb szerkezetváltással, és így foglalkoztatási problémákkal terhelt térsége** (ABONYINÉ PALOTÁS J. 1999, KOMÁDI M. 2003). Az ezredfordulótól napjainkig a megye településein zajló demográfiai-gazdasági folyamatok következményeinek bemutatása segíthet az érintetteknek bizonyos tendenciák felismerésében, a hatásmechanizmusok kiszámíthatóságában. A gazdaság szereplői, a munkaadók és a munkavállalók érdeke a munkaerőpiacon találkozhat, mert még az eltérő érdekek sűrűjében is tagadhatatlan az egymásra utaltság. Tennivaló mindkét oldalon van.

Az Alföld és az alföldi városok fejlődési lehetőségeiről, versenyképességéről, rendszerváltás utáni gazdasági-társadalmi fejlődéséről számos kutató írt (NEMES NAGY J. – RUTTKAY É. 1992, RAKONCZAI J. 1997, LENGYEL I. 1996, 2001, TIMÁR J. 1996, BECSEI J. 1999, Gál J. 1999, MENDÖL T. 2000, CSATÁRI B. 2001, BARTHA GY. 2003, KONCZ G. 2003, NEMES NAGY J. 2005). A „alföldi út” nemcsak a nagytáj sajátosságaiban, képi megjelenésében, hanem a társadalom térhasználatában, településrendszerében is egyedi, markáns eltérést mutat Magyarország más nagytájaihoz viszonyítva (TIMÁR J. 1996, ABONYINÉ PALOTÁS J. 1999, ZALAI GY. 2000, BELUSZKY P. 2001, HORVÁTH GY. 2006).

Békés megye a '90-es évek végére valamennyi, a térség **gazdasági teljesítményét jelző mutatóban lényegesen elmaradt a regionális átlagokhoz és a nemzetgazdasági szinthez képest is**. A megye teljesítőképessége a végleges leszakadás irányába mutat, kistérségenként változó mértékben (LENGYEL I. 2001, 2003, SZTANKÓ J. 2003, GURZÓ I. – SIMON I. 2005).

A kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról szóló 244/2003. (XII. 18.) Kormányrendelet Békés megyét nyolc kistérségre tagolja. A kistérségek alakja nem tükrözi a vonzáskörzet határait, mert térben és időben egymástól eltérően különböző centrumok (Békéscsaba, Gyula, Szeghalom, Orosháza) változó kiterjedésű és intenzitású vonzáskörzetek felé orientálódtak. **A kistérségek népességmegtartó ereje nagy szélsőségeket mutat** (TÓTH J. 1985, 1988, KOMÁDI M. 2003).

A Dél-Alföldön az ezredforduló idején, 2000-ben a foglalkoztatási ráta közelített az 50%-hoz; Békés megyében kevesebb volt, mint a másik két megyében, a mutatószám ekkor alig érte el a 45%-ot; 2003-ban pedig további 1%-ponttal csökkent, az országos átlagtól több mint hat a régióétól 3%-ponttal elmaradva (GURZÓ I. - SIMON I. 2005).

A munkanélküliségi ráta 2000-ben országosan 6,4%-os, a dél-alföldi régióban ennél 1,3%-ponttal, Békés megyében pedig 6%-ponttal kevesebb. Országosan ez a mutatószám 2003-ban közelít a 6%-hoz, a régióban ez 6%-ponttal meghaladja az országos szintet, a megyében pedig 1,2%-ponttal túllépi.

A gazdasági aktivitás – a foglalkoztatás és a munkanélküliség – az ezredfordulót követően Békés megyében mind az ország, mind pedig a régió átlagához képest is további lemaradást mutat (GURZÓ I. - SIMON I. 2005, KOCZISZKY GY. 2007).

A gazdasági ágazatok foglalkoztatási képessége is átalakult. A mezőgazdasági termelés jellegében jelentősen különbözik a gazdaság többi szektorától. A természetnek való kiszolgáltatottsága következtében például, a vállalkozói tőke inkább részesíti előnyben az ipart vagy a szolgáltatásokat. Az ipar többnyire a városokhoz kötődik, inkább ide jönnek a befektetők, emiatt a vidék tőkeellátottsága alig növekszik (SIMON S. 2001, GURZÓ I. 2002).

Az agrárfoglalkoztatottak aránya a lakónépességhez viszonyítva a kiterjedt külterülettel rendelkező településeken (pl. Mezőhegyes) a legmagasabb (KONCZ G. 2003).

Az iparban és az építőiparban foglalkoztatottak száma a régió átlagához viszonyítva szintén visszaesett. Több nagy múltú élelmiszer-feldolgozó üzem, mint például a malomipar véglegesen felszámolásra került (SIMON I. 2004, GURZÓ I. - SIMON I. 2005).

Az ipari parkok gazdaságélénkítő szerepe alig érezhető, munkahelyteremtő képessége csekély, a koncentrált telephelyen való együttes jelenlétükből származó lehetőségeiket nem használják ki. Többnyire területértékesítésben mutatnak versenyképességet, az innováció, a kooperáció vonatkozásában az adottságok kiaknázatlanok. Az ipari parkok és a városaik, valamint szakképző intézményeik egymásra hatása elenyésző (PAPP J. 2006C, GURZÓ I. – HORVÁTH E. – SZTANKÓ J. 2007).

A terciér szektorban foglalkoztatottak aránya növekedést mutat, különösen Békéscsabán, a megyeszékhelyen, de Gyulán és Orosházán is. Első sorban az igazgatás, az oktatás, az egészségügy foglalkoztatotti állománya jelentős.

A rurális térségekben a turizmus (korlátozottan) képes új munkahelyeket generálni (PAPP J. 2006B).

A munkahelyteremtő képesség és a foglalkoztatás növelésének akadályait a kutatók különböző okokra vezetik vissza:

„Ha ez a térség infrastrukturális téren nem kap időben segítséget a felzárkózáshoz, akkor a szegényes, fejlődést gátló gyenge ellátottság teljesen elszigeteli a világtól, de még Magyarország fejlettebb régióitól is” – ABONYINÉ PALOTÁS J. (1999). Hasonló megállapítást tett a GURZÓ I. – VANTRA GY. (2005) szerzőpáros, amikor Békés megye közúti közlekedési helyzetét elemezték.

SZTANKÓ J. (2003) szerint ***a megye korszerűtlen gazdasági szerkezete, a mezőgazdaság túlsúlya, a nagyvállalatok hiánya hátrányosan befolyásolja a foglalkoztatást.***

Békés megye nem használja ki a „határmentiség” adta lehetőségeit. Nincs valós gazdasági együttműködés Arad megyével, sem a kereskedelem, sem az idegenforgalom területén (LENGYEL I. 1996, BORZÁN A. 2004, KÖTELES L. 2004).

Gond, hogy a kisvárosok ez idáig egyoldalú, tehát **a határon nem átnyúló kapcsolatrendszereket hoztak létre.** Néhány kis- és középvárosnak nincs partnere a túloldalon: Mezőkovácsháza, Gyula, Sarkad. ENYEDI GY. (1996) szerint a román „... *határon átnyúló gazdasági kapcsolatoknak alacsonyabb - inkább kooperációt, mint integrációt jelentő - szintje alakulhat ki ... valódi integráció fejlett - elmaradott, vagy elmaradott - elmaradott régiók találkozásánál nemigen alakulhat ki.*” (ENYEDI GY. 1996)

A munkaerő-piaci kereslet és kínálat összehangolása az oktatásban, a szakképzés és a felnőttképzés területén kivezető utat jelent a munkanélküliség fogságából (BÓDI F. – OBÁDOVICS Cs. 2000, Micheller M. 2005).

A megyének fokozottan ki kell használnia az uniós forrásokat, hogy új munkahelyeket teremthessen (KONCZ G. 2003, GURZÓ I. 2005).

BARTA GY. (2003) az Alföldre vonatkozóan (beleértve Békést is) úgy véli, hogy a kormánynak el kell döntenie, hogy a gazdasági növekedésnek, vagy a területi különbségek kiegyenlítésének adjon prioritást.

Összességében megállapítható, hogy a munkahelyteremtés, a foglalkoztatás mindig a kutatások egyik fontos tárgya volt. A témával foglalkozók jelentős része a természet, a társadalom, a gazdaság és az infrastruktúra elemeinek intenzív kölcsönhatásában vizsgálják a településfejlődést, s annak népességmegtartó erejét (TÓTH J. 1999, KONCZ G. 2003).

A népességmegtartás fontos záloga, hogy az egyén meg tudjon élni, azaz legyen munkahelye vagy jövedelemszerző tevékenysége lakóhelyén, vagy annak elérhető közelségében (BECSEI J. 2004B).

Az eddig megjelent tanulmányok átfogóan vizsgálták a versenyképesség, így a foglalkoztatás (alföldi, megyei) aspektusait, de **két**, véleményem szerint lényeges **kérdést kevésbé kutattak.** Az egyik, hogy Békés megyében **a kistérségek és a települések egymástól különböző foglalkoztatási adottságokkal bírnak.** A másik, **hogy a munkaadók és a munkavállalók lakóhelyének térbeli elhelyezkedése** (egyedi természeti-gazdasági, infrastrukturális, munkaerő-piaci jellemzője) **alapvetően meghatározza, hogy hol és milyen feltételek mellett lehet a foglalkoztatást növelni.**

Jelen sorok írója mélyebbre kíván „ásni”, mint ahogyan azt a korábbi kutatások tették. Ez a tanulmány a már ismert kutatásokra építve, de azok megállapításainál nem megállva, **gyakorlati**

megoldást szeretne keresni a foglalkoztatás bővítésére Békés megyében; úgy, hogy a nagyobb egységtől a kisebb felé haladva (megye, kistérség, település, nemzetgazdasági ágak, munkaerő-piac, munkaadók, munkavállalók, munkanélküliek) feltárja a munkahelyteremtés akadályait és a munkahely létesítés lehetőségeit. **Konkrét tennivalók megfogalmazásához** azok gyakorlati tapasztalatára támaszkodik, akik a munkaerőpiacon, a saját bőrükön érzékelik a jelenlegi foglalkoztatási helyzetet. Az empirikus kutatás során olyan javaslatok kerülnek megfogalmazásra, **amelyek települési szinten járulhatnak hozzá egy új foglalkoztatási stratégia megalkotásához**, melynek **végeredménye: új munkahelyek.**

6. Célkitűzések

A hazánkban 1989 után végbement társadalmi-gazdasági változások több vonatkozásban kedvezőtlenül érintették Békés megye lakosságát (különösen a Mezőkovácsházai- és a Sarkadi kistérséget). A megye foglalkoztatási helyzetét jelenleg is rendkívül kedvezőtlen folyamatok alakítják. ***A foglalkoztatás bővítése, új munkahelyek létrehozása, valamint a meglévő munkahelyek megtartása napjainkra kulcskérdéssé vált. Jogos igénye Békés megye lakosságának, hogy életminősége javuljon és az aktív korúak tisztességes megélhetést biztosító munkalehetőséghez jussanak.*** E célok elérése a foglalkoztatás bővítésén, a már meglévő munkahelyek megtartásán keresztül lehetséges.

Jelen sorok írója a kutatás menetében három fő irányt követ:

1. Bemutatja Békés megye gazdasági teljesítőképességében bekövetkezett változásokat, felvázolja a foglalkoztatás és a munkanélküliség területi és strukturális sajátosságait a rendszerváltástól napjainkig.
2. Empirikus kutatás útján feltárja a nagyobb gazdasági társaságok, foglalkoztatók saját eredményességükre vonatkozó elképzeléseit, munkaerő-piaci magatartását, elvárásait a munkavállalókkal szemben.
3. Mindkét egység arra fókuszál, hogy segítsen felkutatni a foglalkoztatás-bővítés lehetőségeit, a meglévő munkahelyek megtartásának és az új munkahelyek létesítésének lehetséges változatait.

6.1. A kutatás célja

A kutatás célja, hogy Békés megyében bővüljön a foglalkoztatás a lakosság életminőségének javulása érdekében, amelynek feltétele a munkaerő-piaci aktív részvétel emelése és a vállalkozások foglalkoztató képességének javítása.

A kutatás megvalósítása érdekében végzett eredményes munka **alapfeltétele** egy jól előkészített, alapos és a foglalkoztatás minél szélesebb szegmensét és azok meghatározó szempontrendszerét felölelő – az egyes részterületek, ágazatok foglalkoztatási vetületére koncentráló – **helyzetértékelés elkészítése, mely alapot szolgáltatott egy előrejelző**, uniós és hazai elvárásokhoz és igényekhez illeszkedni és rugalmasan alkalmazkodni tudó **helyi foglalkoztatási stratégia kialakításához**. A helyzetelemzés tényfeltárással kellőképpen rávilágít a megye foglalkoztatásának érzékeny, illetve gyenge pontjaira, előrejelítve a jövőbeni kívánatos haladási irányokat. **A kutatás olyan információkat nyújthat** a döntéshozó szervezeteknek és a szakembereknek, **amelyeket felhasználva és tovább fejlesztve növelhető Békés megyében a foglalkoztatás.**

Kutatás célja az alábbi hipotézisekre épül:

1. A szakirodalom tanulmányozása során feltárhatók és megfogalmazhatók azok a foglalkoztatással kapcsolatos általános ismérvek, amelyek alapjául szolgálhatnak egy foglalkoztatási stratégia kidolgozásának.
2. Megtalálhatók a Dél-Alföld régióban és Békés megyében azok a társadalmi- és gazdasági jellemzők, amelyek a gazdaságilag aktív népesség mai foglalkoztatási helyzetét magyarázzák. A népesedési- és gazdasági folyamatok kronológiai elemzése lehetőséget ad a foglalkoztatásra vonatkozó tendenciák meghatározására, ami magában hordja a megoldás lehetőségeit is.
3. Feltárhatók a nemzetgazdasági ágak állapotának megyei elemzése során azok a foglalkoztatási lehetőségek, amelyekkel új munkahelyeket lehet létesíteni.
4. Meg lehet találni megyei, kistérségi és települési szinten azokat a foglalkoztatási formákat, amelyek a lakosság életminőségét javíthatják.
5. Békés megye vállalkozói képesek és alkalmasak megítélni a gazdaság munkaerő szükségletét, annak minőségét. Így az empirikus kutatás során megfogalmazhatók a munkaadók és a munkavállalók egymásra találásának feltételei. Közelebb lehet hozni egymáshoz a munkaerő keresletet és a kínálatot.

6. A foglalkoztatás és a munkanélküliség területi és strukturális sajátosságainak bemutatása olyan információkkal szolgálhatnak a szakemberek számára, amelyek segítséget jelenthetnek új fejlesztési irányok meghatározásában, így Békés megye településein élők életminősége javulhat.
7. A tanulmány segítséget nyújthat a települések vezetőinek, valamint a területfejlesztési szakembereknek egy rugalmas helyi foglalkoztatási stratégia kidolgozásához.

6.2. A kutatás fajtája, területe

A kutatás fajtája a *területi felosztás szerint* belföldi regionális. *Alanyai szerint* egyéni vállalati kategóriába tartozik, hiszen a cégvezetők saját gazdasági és foglalkoztatási tapasztalatai kerülnek összegzésre. A kutatás *iránya* szerint egyszer vertikális, egymásra épülő, mert a megye és a kistérségek összefüggésében keressük a válaszokat. Másrésztben horizontális is, mert egyedi (önálló) vállalatok vezetői adnak a kérdésekre válaszokat.

Időtartam szerint középtávú, ugyanis nem a pillanatnyi állapotot méri fel, hanem a későbbi stratégiák során hasznosítható következtetések levonása a cél. Így a kutatás *indukciós* módszerre épít, tényekből von le általános következtetéseket. *Gyakoriság* szempontjából eseti felmérésről van szó, de ismerve a mai gyorsan változó körülményeket időről időre újra szükség lehet hasonló felmérésre a hatékony és gyorsan reagálni tudó teendők érdekében.

A tanulmány a foglalkoztatás térségi kapcsolataival foglalkozó, első sorban magyar nyelvű szakirodalom elemzésére, valamint a fellelhető statisztikai, foglalkoztatási, munkaügyi, kamarai kiadványok Békés megyére vonatkozó adatainak összegyűjtésére, valamint saját kutatási tapasztalatra épül.

A kutatás során *megszerezhető adatok jellegének* egy része objektív, számszerűsíthető. (pl. KSH adatok, demográfiai adatok), másfelől az egyes emberek szubjektív véleményére, szokásaira is rákérdezek. *A kutatást végző szerint* saját kutatásról van szó. A felmérést magam végeztem.

6.3. Megválaszolásra váró kérdések

A fenti célok kapcsán több kardinális kérdés is válaszra vár. Ezek a következők:

1. Milyen társadalmi- és gazdasági folyamatokat tárt fel a hazai szakirodalom a rendszerváltástól napjainkig a foglalkoztatás és a munkanélküliség vizsgálatakor?
2. Hol áll Békés megye a főbb gazdasági, foglalkoztatási mutatók tekintetében a dél-alföldi régió megyéihez viszonyítva?
3. Milyen területi ismérvei vannak a kistérségek aktív népességének?
4. Milyen feltételek megléte esetén várható a nemzetgazdasági ágakban a foglalkoztatás bővítése?
5. Kitudja-e használni a megye természeti, gazdasági, humán erőforrás potenciálját?
6. Vannak-e napjainkban olyan térségi, települési „próbálkozások”, amelyek új és tartós munkahelyeket hoztak létre?
7. Melyek Békés megye munkaerő-piaci jellemzői, milyen munkaerőt foglalkoztatnának a munkaadók?
8. Hogyan lehet elősegíteni a fenntartható fejlődést Békés megyében?

7. Kutatási módszerei

A kutatás több módszer alkalmazására ad lehetőséget. Megjelenik az irodalom- és forrásfeldolgozás, a forráskritika, a jelenség leírás, az elemzés-összehasonlítás, a kérdőíves felmérés és az interjú módszere. A kvantitatív módszerek kapcsán elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az Állami Foglalkoztatási Szolgálat (ÁFSZ), valamint Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Központ megyei és kistérségi adatainak elemzése jelenik meg, Kvalitatív módszerekre a kérdőív és a mélyinterjú épít.

7.1. Kvantitatív módszerek

A statisztikailag értelmezhető eredményeket adó módszer elsősorban a KSH és az ÁFSZ regionális, megyei és kistérségi adataira támaszkodik, ahonnan demográfiai,

foglalkoztatottsági, képzettségi, stb információk megtudhatók. A foglalkoztatásban bekövetkező változások mennyiségi mérését teszi lehetővé kronológiai rendben úgynevezett „kemény”, megbízható, száraz adatokkal, amelyekből képet kapunk a gazdasági aktivitást befolyásoló strukturális és statikus eseményekről.

A módszeren belül a *nem beavatkozó* csoporthoz sorolható *szisztematikus adatgyűjtés és tartalomelemzés* technikája kerül alkalmazásra. Bázisa a szekunder forrásokban felsorolt információk kiadványok.

7.2. Kvalitatív módszerek

A megértést segítő minőségi módszerek alapja a munkaadók által kitöltött *önkitöltős kérdőív* és a foglalkoztatók körében felvett *interjú*. A lebonyolítás közvetlen, primer információszerzési módszerrel személyesen, e-mailen, vagy telefonon történt. A megkérdezettek köre városokban a nagyobb foglalkoztatók, míg a kisebb településeken a kis- és közepes vállalkozók voltak. A kérdőíveket felelős személy, ügyvezető, tulajdonos, vagy egyéb munkaadói jogokkal felruházott személy töltötte ki. Az interjú alanyai minden kistérségben a nyilatkozásra jogosult magasabb vezetők közül kerültek ki.

A felmérésbe összesen 50 vállalkozást vontam be, melyek együttesen 3513 munkavállalót foglalkoztatnak (27. táblázat). Válaszokat 41 cégvezetőtől kaptam. A gazdálkodók többsége (31) ötven fő alatti foglalkoztató. Tevékenységi körüket tekintve agrárvállalkozás 12%, ipari jellegű 40%, kereskedelemben – vendéglátásban dolgozik 25%, szolgáltatásban 23% keresi a megélhetést.

27. táblázat. A felmérésben résztvevők száma

Létszám- kategória	Vállalk. száma	Fogl. száma
	(db)	(fő)
Mikro (0 – 9 fő)	11	35
Kis (10 – 49 fő)	20	367
Közepes (50 – 249 fő)	7	1087
Nagy (249 fő felett)	3	2024
Összesen	41	3513

Forrás: saját szerkesztés

Kistérségek tehát Békéscsaba vonzáskörzetében mezőgazdasági termelő, élelmiszergyártó, mezőgazdasági alkatrészeket előállító, gépjármű-kereskedő, nyomdai szolgáltató, ingatlanközvetítő vállalkozások vezetői töltötték ki a kérdőívet. A Békési kistérségben egy bútorgyártó, egy fafeldolgozó és egy építőipari cég adott értékelhető választ. Gyula körzetében a felmérésben résztvevők: élelmiszer és italgyártó, textil ipari vállalkozás, harisnyagyártó, tüzelőanyag-kereskedő, betonelem-gyártó. A mezőkovácsházi vállalkozások nagykereskedelemmel, mezőgazdasági termeléssel, élelmiszer-kiskereskedelemmel foglalkoznak. Orosházán üveggyártás, fémalapanyag-gyártás, nagykereskedelem, élelmiszergyártás, adminisztratív szolgáltatás, építőipari szolgáltatás a megkerdezettek jellemző tevékenysége. Sarkadon és környezetében a vállalászási területek: kiskereskedelem, faipari termékek előállítása, a szarvasi térségben mezőgazdasági növénytermesztés, élelmiszertermelés, fémipari gyártás, szálláshely-szolgáltatás. Szeghalmon kiskereskedelem, kisgépjavitó szolgáltatás adja a vizsgálatba bevont cégek mindenkori munkáját.

7.3. Források

Felmérésemhez *elsődleges (primer)* forrásként a saját önkítöltős kérdőív és ezt kiegészítő interjú eredményeit használom.

Másodlagos (szekunder) forrásként a KSH (Központi Statisztikai Hivatal) Magyar Régiók Zsebkönyve, Magyar Statisztikai Évkönyv, Magyar Statisztikai Zsebkönyv, Mikrocenzus 2005, Békés Megyei évkönyvei, Békés megye Területfejlesztési Terve, a Demográfiai évkönyve, negyedéves jelentések, a Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Központ megyei és kistérségi kimutatásai, a Területi Statisztika témában érdekes cikkei, a PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola egyes kiadványai. A témával foglalkozó kutatók korábbi munkái, saját, ebben a tárgykörben végzett kutatásaim eredményei, valamint internetes portálok közül a <http://portal.ksh.hu>, <http://www.afsz.hu>. információira építek.

7.4. Mintavétel

A mintavétel egyszeri, véletlenszerű mindenki egyenlő eséllyel került be a mintába. Ennek alapján lehet újabb statisztikákat felállítani, és összehasonlítva korábbi, más felmérésekkel, az azóta eltelt idő alatt kialakult változásokat kiszűrni. A mintavételt alapvetően befolyásolja az

önkéntesség, tehát a „célszemély” szabadon dönthet, hogy részt vesz-e a felmérésben vagy sem.

7.5. A kérdőív felépítése

A kérdőív (*10.3. számú függelék*) két megválaszolandó és hét eldöntendő kérdésből állt, és a vállalkozás főtevékenységére, a foglalkoztatottak létszámára, az utánpótlásra, és a munkaerő-piaci igényekre vonatkoztak. Az interjú (*10.4. számú melléklet*) hat kérdést tartalmazott, ezek a jövőképre, az állományi létszám összetételére, a felvétel és az elbocsátás okaira keresték a választ. A felmérés 2007 első félévében készült. A válaszadók köre széles, megtalálható közöttük az ezer fölött foglalkoztató nagyvállalat és az egyszemélyes egyéni vállalkozó is.

7.6. A kettősség elve

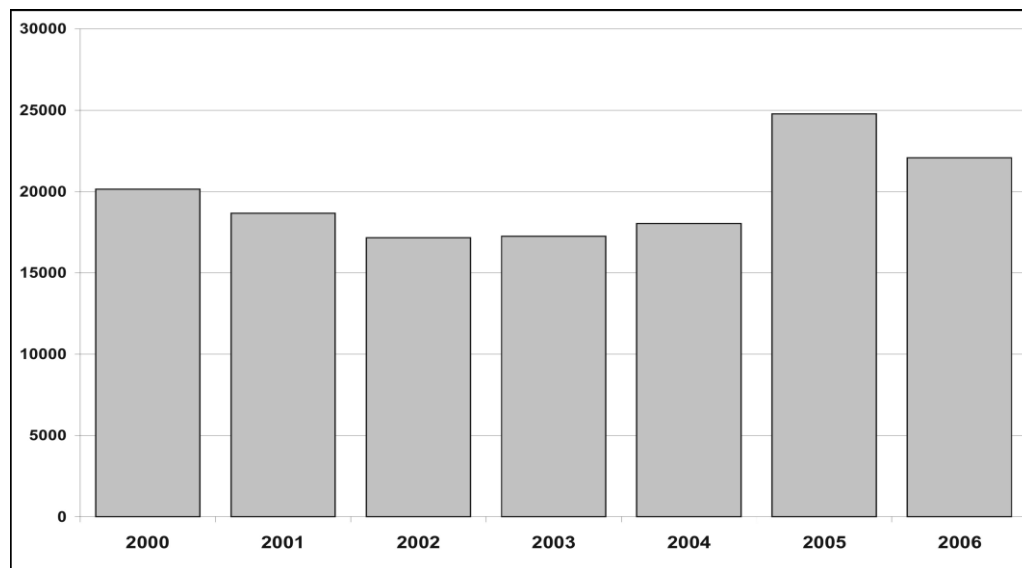
A módszer kettőssége a 1990-től 2009-ig terjedő időszak Békés megyére vonatkozó számszaki adatai és a gazdasági szervezeteknél 2007-ben elvégzett kutatás eredményeinek összevetése. Az első az alapinformációk és a tendenciák bemutatására, míg a második az okok és a kitörési pontok meghatározására szolgált.

A kérdőíves és a személyes megkeresés módszerének előnye, hogy közvetlen kapcsolatot teremt, amely segíti az emberibb hangvételt, őszintébb válaszadást, s ráirányíthatja a figyelmet előzetesen nem érzékelt – a témával kapcsolatos - lényeges tartalmi elemekre is. Hátránya, hogy szubjektív, a válaszadók pillanatnyi benyomásaitól nem mentes, s ez torzíthatja a véleményüket. A kiértékelésnél számolni kell ezzel. A hivatalos adatok elemzése objektív, jól feldolgozható, kellően ellensúlyozza az interjúk információit.

A sokféle módszer, a téma sok szempontú és sokféle metodikájú „körüljárása” lehetővé tette a folyamatok kellően valóságghú feltárását, és releváns következtetések levonását.

8. Az empirikus kutatás eredménye – A gazdaságilag aktív népesség strukturális és területi jellemzői

Békés megyében a munkanélküliek száma egyenlőtlen eloszlású. 2001-ben, amikor a „multik” kezdtek megvetni a lábukat Békésben a munkahelyek száma rohamosan csökkent, (2001 októberében megnyílt a TESCO békéscsabai áruháza, utána az OBI, a Praktiker, és az ázsiai érdekeltségű filléres boltok). Ezek a cégek a konkurenciájukkal több kismunkaadót kényszerítettek tevékenységük abbahagyására. Így megszűntek munkahelyek, melyek helyett nem keletkezett ugyanannyi. Viszonylagos kiegyenlítődéssé 2002 és 2004 között volt tapasztalható, ám az uniós csatlakozás évétől 2005 közepéig meredek emelkedés a jellemző (36. ábra). A gazdálkodók véleménye alapján az áruk szabad mozgása, a liberalizált kereskedelem, valamint a hazai vállalkozókra ráerőltetett uniós követelmények hatósági kikövetelése több céget elriasztott a működéstől.

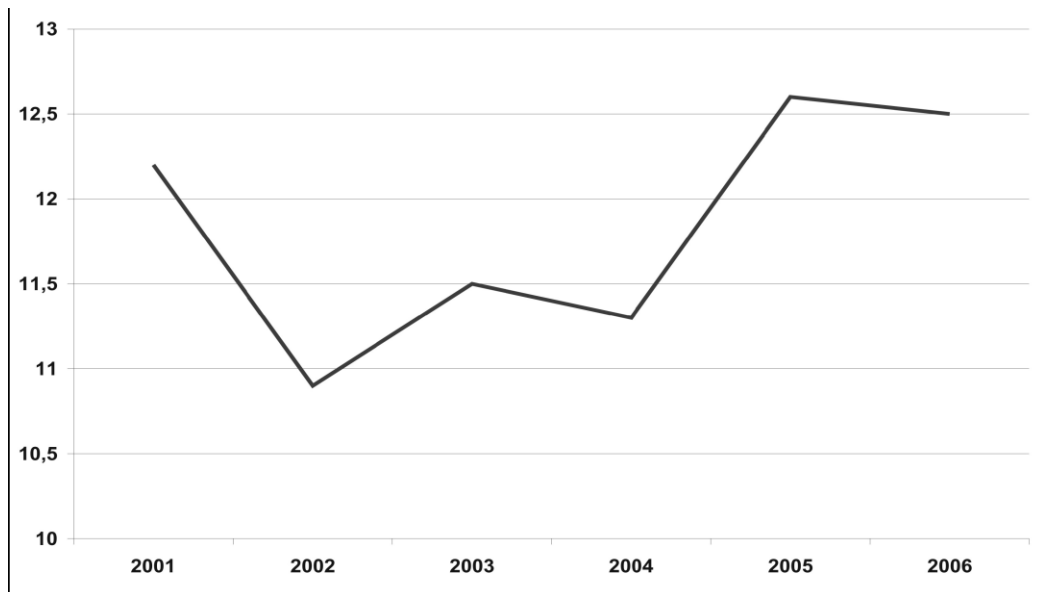
36. ábra. Az álláskeresők száma Békés megye 2000-től 2006-ig

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Bezárt a megyében több pékség (Csorvás, Kardoskút, Orosháza, Gádoros, Nagyszénás, Szeghalom településeken), ezek az úgynevezett HACCP minőségbiztosítási rendszer bevezetését nem tudták vállalni, mert nem volt anyagi fedezetük a telephely korszerűsítésére. Hasonlóan jártak a kisvágóhidak, melyek szintén felhagytak a termeléssel, így a foglalkoztatással is. Egyetlen megyei községben sem működik önkormányzati, un. hatósági

vágóhíd, ami a lakosság ellátásában fontos szerepet játszott, de bezárt több városi vágóhíd is, például Mezőkovácsháza, Szarvas, Kardos, Tótkomlós telephelyeken.

A megyei munkanélküliségi ráta évenkénti változásai jól tükrözik a fentebb vázolt folyamatot (37. ábra).

37. ábra. A megyei munkanélküliségi ráta alakulása évenként, 2001-2006

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

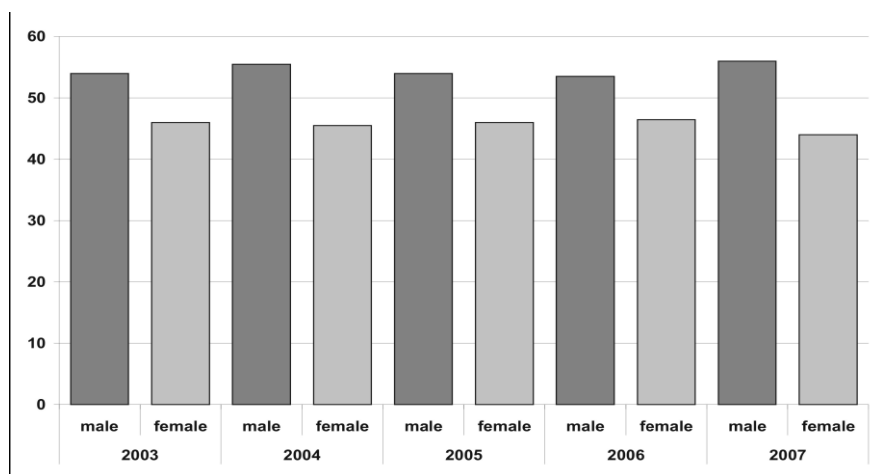
8.1. A munkanélküliség strukturális jellemzői

*Tizenhét éves átlagot vizsgálva megállapítható, hogy Békés megyében a munkanélküli álláskeresők nemek szerinti megoszlása a férfiak magasabb arányú jelenlétét igazolja. Az állítást támasztják alá az utóbbi öt év adatai is (38. ábra). Ehhez hozzájárult a mezőgazdasági nagyüzemek felszámolása, megszűnése. Például a Békéscsabai Állami Gazdaság, a Szarvasi AGRÁR Rt., a Csabatáj MGTSZ, a békéscsabai Béke TSZ. **A városokban az élelmiszerfeldolgozók egy része megszűnt.** Így Békéscsabán a Konzervgyár, a Hűtőház, Mezőhegyesen a cukorgyár. Bezárt a fémforgácsoló a megyeszékhelyen, Sarkadon a cukorgyár, Mezőkovácsházán az ÁFÉSZ tollfeldolgozó és baromfi üzemei, Gyulán a Tejporgyár, Tótkomlóson a Cukrászüzem, Szarvas a húszüzem, Csabacsüdön a pulykafeldolgozó. **Ezek főként férfiakat alkalmazó gazdasági szervezetek voltak.** Ma a férfiak családfenntartó szerepük következtében, ha nincs munkahelyük, akkor alkalmi munkából keresik jövedelmüket, kiskönyves foglalkoztatás keretében, vagy „feketén” dolgoznak. Ez különösen*

a községekben jellemző. A román határral szomszédos települések férfi munkavállalói átjárnak Romániába alkalmi és idegymunkára. ***A női munkavállalók alkalmazásának visszaesése szorosan összefüggött a textilipar hanyatlásával, valamint konzervgyárak bezárásával.*** Nagy múltú üzemek kerültek csődhelyzetbe, s így a foglalkoztatott nők nagy számban maradtak állás nélkül. A női álláskeresők foglalkoztatása területén nem várható javulás a jövőben sem, mert nem létesülnek olyan munkahelyek, amiket női munkaerővel lehetne betölteni. Ők a mezőgazdaságban találnak idegymunkát betakarítás idején néhány hétig (Mezőhegyesen, Csorváson: alma-, meggyeszedés, Békésen, Orosházán: cirokvágás, kukorica címerezés, Mezőkovácsházán, Medgyesegyházán, Csanádapácán: dinnyeszedés).

A regisztrált álláskeresők korösszetétele alapvetően nem módosult az elmúlt a vizsgált időszak alatt. Az egyes korcsoport-kategóriában megfigyelhető változások minimálisak, egyetlen esetben sem érik el az egy százalékpontot, így a munkanélküliek átlagos létszámának változása valamennyi korosztályt megközelítőleg egyenlően érintette. ***Életkoruk szerint az álláskeresők nagy része a 20-30 év közötti korcsoportból kerülnek ki.*** Az álláskeresők közel 20%-a ötven év feletti, ami a megye elöregedését jól reprezentálja. Számuk emelkedő tendenciát mutat.

Békés megyében a regisztrált munkanélküliek között a fizikai állománycsoporton belül a szakmunkások aránya emelkedett, a betanított munkások és a segédmunkások aránya szerény mértékben csökkent. Olyan munkahelyek szűntek meg, melyek speciális szakembereket foglalkoztattak: malomipari szakmunkás, molnár, hentes, pék, dagasztó-vető szakmunkás, asztalos, ács-álványozó, boltvezető, varrónő, szabász. A szellemi foglalkozásúak több mint a fele ügyintéző, a vezetők, az irányítók és az ügyviteli alkalmazottak 1-3%-ot képviselnek.

38. ábra. Álláskeresők nemek szerinti alakulása 2002 és 2007 között (%)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

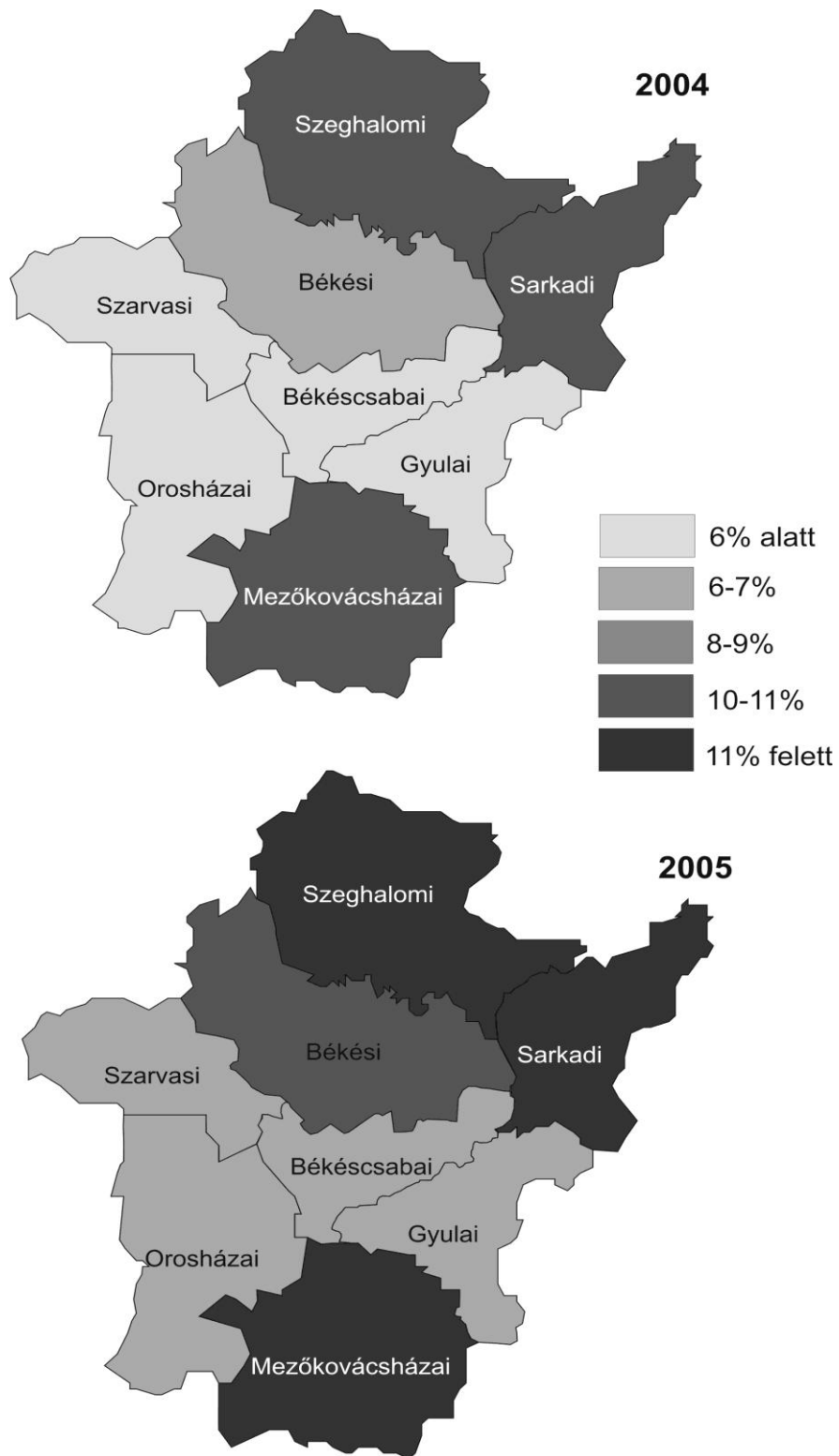
A megyében – az öt éves átlag adatok alapján – ***a regisztrált munkanélküliek közel fele alacsony iskolázottságú, nyolc általános iskolai végzettséggel, vagy ennél kevesebbel rendelkezik.*** A nyilvántartottak egyharmada szakmunkás; 2%-a szakiskolát, 11%-a szakközépiskolát, 3%-a technikumot, 8%-a gimnáziumot végzett. Képesítés nélkül továbbra is nehéz munkát találni, és kevés olyan munkahely létesül, ahol az alacsonyabb iskolázottságúakat keresik. A diplomások aránya 3%, mely jellemzően főiskolai végzettséget takar.

A munkanélküliség időtartamát tekintve tartósan – egy éve, vagy régebb óta -, álláskereső a regisztráltak közel 20%-a, minden évre jellemző arány. A megyében a pályakezdők 10%-os aránya tekinthető átlagosnak.

A nemzetgazdasági ágak munkaerő-igénye 45%-ban az egyéb nem anyagi szolgáltatások ágazatból kerül ki. Jelentős munkaerő-feltevő a feldolgozóipar, az építőipar és kereskedelem is, a felkínált munkahelyek 16, illetve 11-11 százalékát képviselve. A szállítás, raktározás területére irányul a munkaerő-igények 7%-a, s mezőgazdasági állás a 6%-a.

8.2. A munkanélküliség területi jellemzői

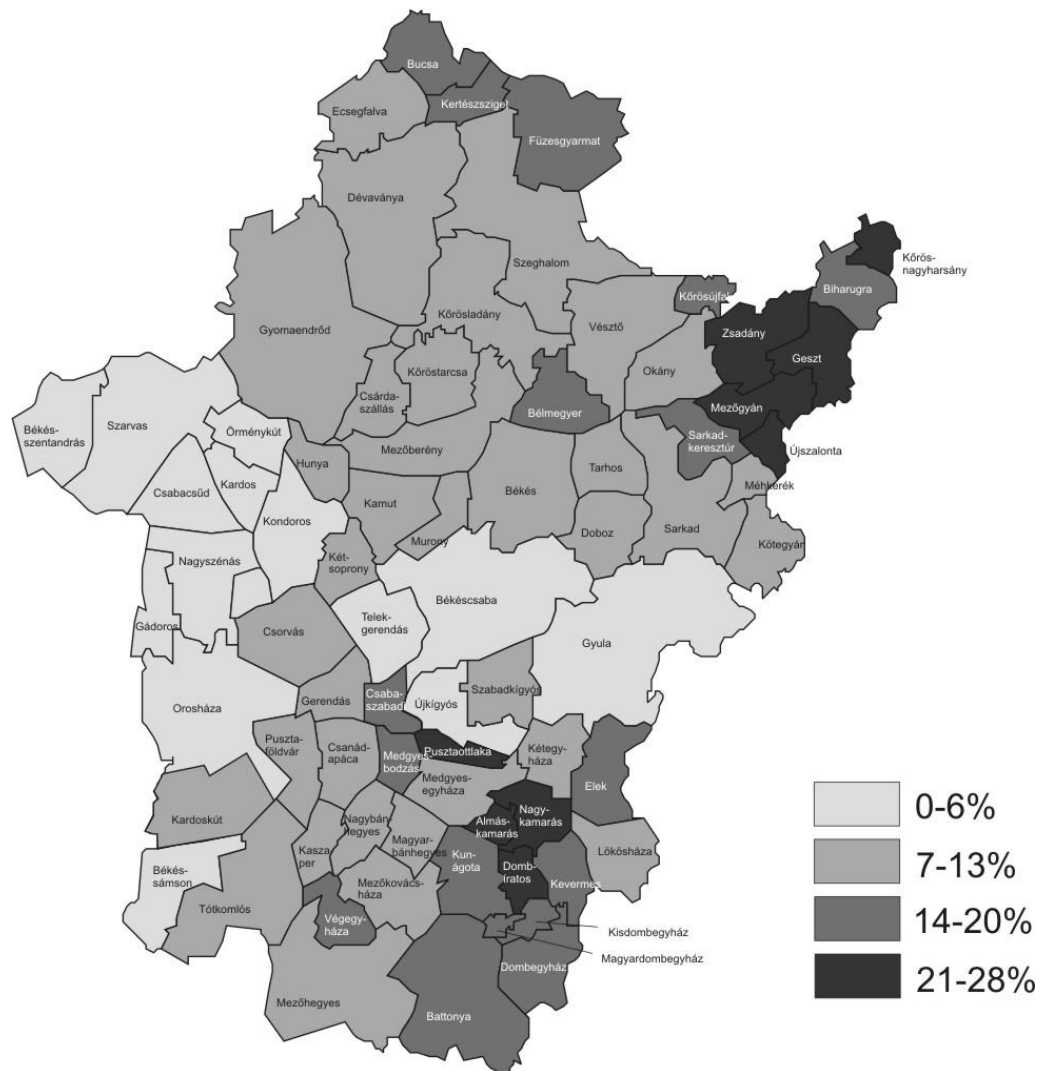
A Békés megyei munkanélküliség ezredfordulót követő alakulása az országos tendenciákat követi, 2002-ig csökkenő, 2003-tól növekvő értékeket mutat. A kistérségek között azonban jelentős területi eltérések figyelhetők meg (39. ábra).

39. ábra. Kistérségi munkanélküliségi ráták Békés megyében

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A Békéscsabai és a Gyulai kistérségek mellett kedvezőbb helyzetben vannak még a megye nyugati területei, Orosháza és Szarvas környéke. A kistérségi központokon kívül a megyeszékhely közelségét is kihasználó Telekgerendás és Újkígyós értékei is hozzájárulnak a kedvező kép kialakulásához. **Köztes helyzetű, azaz országos átlag körüli munkanélküliséggel jellemezhető a Békési kistérség**, ugyanakkor az álláskeresőknél az átlagot messze meghaladó értékével **válság helyzetűnek nevezhetők a Szeghalomi, a Sarkadi és a Mezőkovácsházi kistérségek**. Utóbbi két térségben van néhány olyan település, ahol a ráta többszörösen meghaladja az országos átlagot. Ezek elsősorban a sarkadi térség északkeleti települései: Körösnagyharsány, Zsadány, Geszt, Mezőgyán és Újszalonta, valamint a mezőkovácsházi kistérség keleti térségében Nagykamarás, Almáskamarás, Dombiratos és Pusztatölgység (40. ábra)

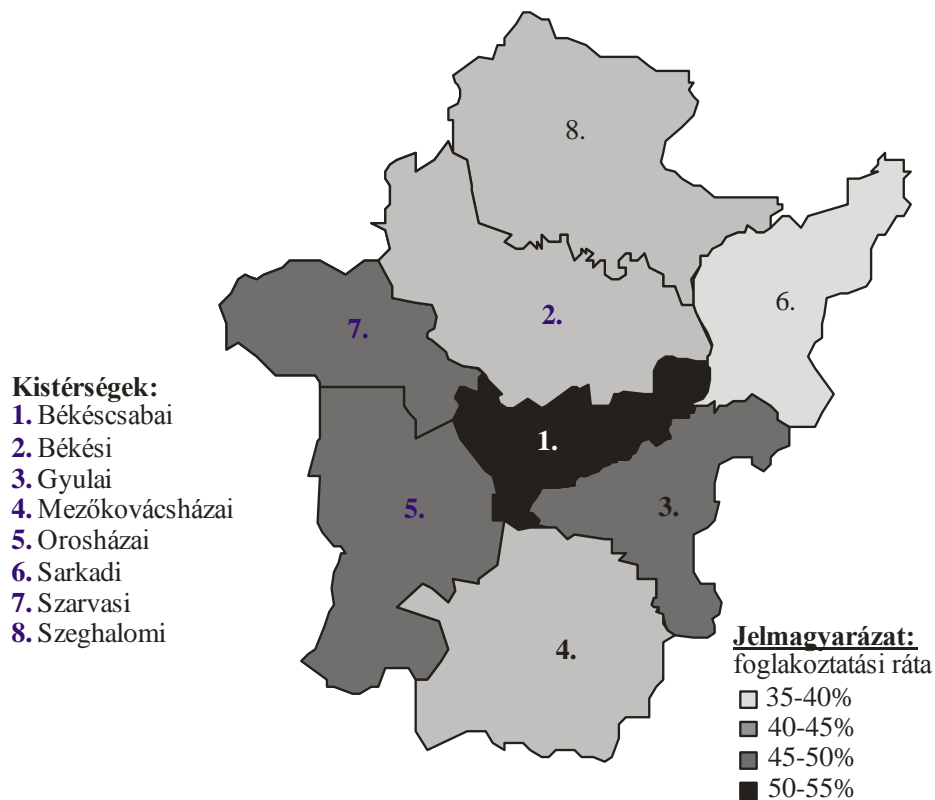

40. ábra. Települési munkanélküliségi ráták Békés megyében, 2006

Forrás: ÁFSZ adatai alapján saját szerkesztés

A 2003 óta tartó kedvezőtlen tendencia egyúttal a területi különbségek növekedését is eredményezte, hiszen éppen az említett két, válsághelyzetüként értékelt kistérségben nőtt csak 3 százalékponton felül az álláskeresők aránya. Ugyanakkor a megye többi térségében ez az érték 1-2 százalék körüli volt.

A kedvezőbb helyzetű térségekben volt ugyan példa jelentősebb foglalkoztatás-bővítésre, de az élelmiszeripar, valamint a textilipar folyamatos leépülése e kistérségeket is érintette. A Gyulai kistérségben a cukor-, a sertés-, a baromfi- és a tejfeldolgozó ágazatban volt megfigyelhető negatív változás, míg a könnyűipar területén, a textilágazat szinte teljes egészében megszűnt. A közigazgatást érintő átalakítás, korszerűsítés jelenleg is folyamatban van, amely szintén létszámcsökkenéssel jár. A térség munkaerőpiacát talán legérzékenyebben a húskombinátnál történt több mint 400 fős leépítés érintette. *Nagyobb beruházás csak a kereskedelem területén volt. Épültek ugyan jelentősebb munkaerőigényt támaztó bevásárlóközpontok, azonban ezzel párhuzamosan megszűntek kisebb üzletek, növelve az álláskeresők számát.* A vizsgált terület infrastruktúrájának fejletlensége (a 44-es főút szűk kapacitása), a bérköltségek és a vállalkozások terheinek emelkedése, az olcsó, külföldi (román, ukrán, bolgár) munkaerő, a beszállítói tevékenység csökkenése, megszűnése alapvetően hozzájárult a negatív munkaerő-piaci tendenciákhoz. *A foglalkoztatási ráta területenkénti változása egyedül a Békéscsabai kistérségben elfogadható, itt meghaladja az 50%-ot, míg az egyik leghátrányosabb Sarkadi kistérségben csak 35, 8%-ot mutat (41. ábra). Oka: a megyeszékhely infrastrukturális fejlettsége, a megfelelőbb szakmai felkészültséggel bíró munkaerő. A periférikus térségek rossz megközelíthetősége, alacsonyabb képzettségű humánerőforrás készlete komoly visszahúzó erő. Ezekbe a térségekbe nem jön munkahelyet teremtő új befektető.* A köztes értékeket realizáló kistérségek (Szarvasi, Gyulai, Orosházai) meglévő ipari hagyományainak köszönhetik pozíciójukat.

41. ábra. Kistérségek foglalkoztatási rátái, 2008

Forrás: ÁFSZ adatai alapján saját szerkesztés

A megyeszékhelyhez tartozó kistérségben az élelmiszeriparban és az alkatrészgyártásban, továbbá a kereskedelemben (OBI, TESCO) és a pénzügyi szolgáltatások terén volt példa évről-évre jelentősebb foglalkoztatás-bővítésre. Ugyanakkor a tej- és a húsfeldolgozók, valamint a textil-, a konfekcióipar továbbá a bútorgyártás voltak a jelentősebb létszámkibocsátók. A munkaerőpiac stagnálásához a kedvezőtlen közlekedésföldrajzi helyzeten túl hozzájárul többek között a szakképzetlen álláskereső magas aránya, illetve az elavult szakképesítéssel rendelkezők jelentős száma.

Az Orosházai kistérségre is jellemző a nagy foglalkoztatók létszámleépítése, illetve az élelmiszeripar kilátástalansága (Merián Rt.). További probléma, hogy a térség a kvalifikált munkakörökben (pl. mérnök) nem tudja megtartani, illetve vonzani a képzett munkaerőt. Az utóbbi években az ipari parkba sem települtek új munkáltatók. Ugyanakkor a kistérségi központban optimizmusra okot adó fejlesztésekre, beruházásokra is sor került. Ilyen Gyopárosfürdő, amely mára egy regionális jelentőségű, komplex kínálatot nyújtó fürdőkomplexum, valamint a turizmushoz kapcsolódó építőipari beruházások (Gyopár Klub Hotel és Konferencia Központ). *A megye egyik legiparosodottabb, legnagyobb termelési és beruházási értékkel bíró városa nemcsak közigazgatásilag, hanem a szerencsés*

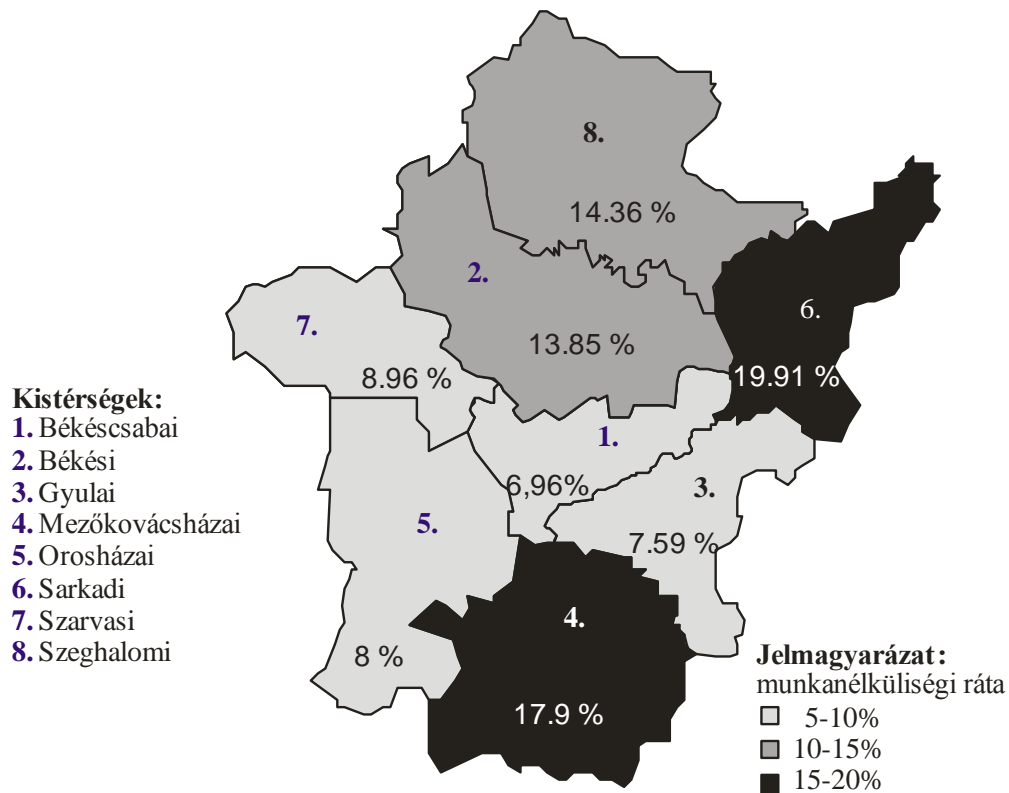
iparszerkezetéből adódóan is térségvezető feladatot lát el és a külföldi befektetések kedvelt célpontja. A kanadai Linamar (volt Mezőgép) a megnövekedett megrendelések teljesítése érdekében új üzemcsarnokot épített fel 2003-ban, míg az amerikai Guardian folyamatos technológiai fejlesztése kedvező hatással lehet a munkaerő-piaci folyamatokra.

A kedvezőtlen helyzetű térségek közé tartozik a Szeghalomi kistérség, ahol a negatív tendenciák legfőbb oka a körzetközpont, valamint Füzesgyarmat textiliparának és fémiparának (Eurotex, Ikarus, stb.) válsága. A magas minőségi követelményeket az elavult gépekkel és szaktudással nem tudják teljesíteni a termelők. A korszerűsítő beruházásokhoz viszont nem rendelkeznek elegendő forgótőkével. Kevés vállalkozás éri el az export színvonalat, kevés a csúcstechnológiát felvonultató gyártás, és csekély a fejlődés mértéke. A határokon túlra dolgozó cégeknél, bér munka esetén elenyésző a haszonkulcs, amely szintén gátja a fejlesztéseknek, a továbblépésnek. ***A térség tőkeszegény,*** és a befektetésekre sem eléggé fogékony.

Ugyanakkor erre a területre is jellemzők az infrastruktúra minőségi hiányosságai. A szilárd burkolatú utak rossz állapota miatt nagyon sok vállalkozás inkább olyan telephelyet választ, ahol a szállítás biztonsága garantálható. A fejlettebb térségek vonzása miatt jelentős az elvándorlás, a maradók között egyre kevesebb a megfelelő, korszerű szakképzettséggel rendelkezők száma. ***A képzett munkavállalói réteg hiánya mellett a szakmai értelemben vett mobilitás hiánya is súlyosbítja a helyzetet.***

A Mezőkovácsházai kistérségben az ország egyik legtermékenyebb termőterületén alakult ki a legmélyebb gazdasági-társadalmi válság. A rendszerváltozást követően a rendkívül gyorsütemű, mélyreható, és a gazdasági élet minden területére kiterjedő változások – a privatizáció és a gazdasági szerkezetváltás – drámaian érintették a vidéket. A földterületek legalább hetven százaléka magántulajdonba került, és az új tulajdonosok nagy része nem tudja, vagy nem akarja finanszírozni a birtokok művelését. ***A privatizációs kínálat mennyisége és összetétele nem vonzott jelentős külföldi tőkét*** a termelő szektorokba, a régióban megjelent külső tőkeforrások igen jelentős hányada az energetikai ágazathoz kötődik. A helyi gazdaság szerkezetében a legutóbbi időkig túlsúlyban voltak a válságágazatok (agrárius, könnyűipar), a túltermeléssel küzdő iparágak (élelmiszeripar), illetve olyan alágazatok, melyek kifejezetten a korlátozott felvevő-képességű helyi piacra termeltek, s nem voltak elégséges mértékben jelen a dinamikus fejlődést indukáló ipari és szolgáltató tevékenységek. ***Hiányoznak továbbá a helyi gazdaságból a gazdasági húzóágazatokban tevékenykedő nagyvállalatok, az olyan multinacionális cégek, melyek***

alvállalkozói láncokon, beszállítóikon keresztül dinamizáló hatást gyakorolhatnának egy szélesebb vállalkozói körre. A mezőgazdaságban is hiányoznak a gazdálkodáshoz szükséges ismeretek és eszközök, amely helyzetet a birtokszerkezet elaprózódása csak súlyosbít. A korábban nagyrészt a föld megmunkálásából, valamint a telepített iparból élők nem tudnak új munkahelyeket találni maguknak, hiszen mára a környék ipari termelése szinte a nullával egyenlő, az ipari foglalkoztatottság részaránya 23%, amely országosan a legalacsonyabbak közé tartozik. Az ezredfordulót követő hat évben kisebb, 5–30 főt foglalkoztató vállalkozások indultak ugyan, de egyikük sem volt képes pozitív irányba befolyásolni a munkaerő-piaci folyamatokat. Bár a jelentősebb létszámleépítések még a rendszerváltozást követően megtörténtek, de kisebb mértékű elbocsátásokra az utóbbi évekből is lehet példát találni. (2007 júliusában a nagybánhegyesi tejfeldolgozó üzem kb. félszáz dolgozójától vált meg, az OTP mintegy negyvenfős létszámleépítést hajtott végre 2008-ban.) A munkanélküliség a kistérségekben nem javul. A korábbi folyamatok felerősödve fejtik ki hatásukat. A központi szerepet betöltők őrzik pozícióikat. A rossz helyzetben lévők rossz vagy még rosszabb helyzetbe kerülnek (42. ábra). Maradnak a szociális segélyek, a munka nélkül maradóknak adható támogatás, az alkalmi foglalkoztatás és a fekete foglalkoztatásba való menekülés (TÉSITS R. – PAPP J. 2007).

42. ábra. Kistérségi munkanélküliségi ráták Békés megyében, 2008

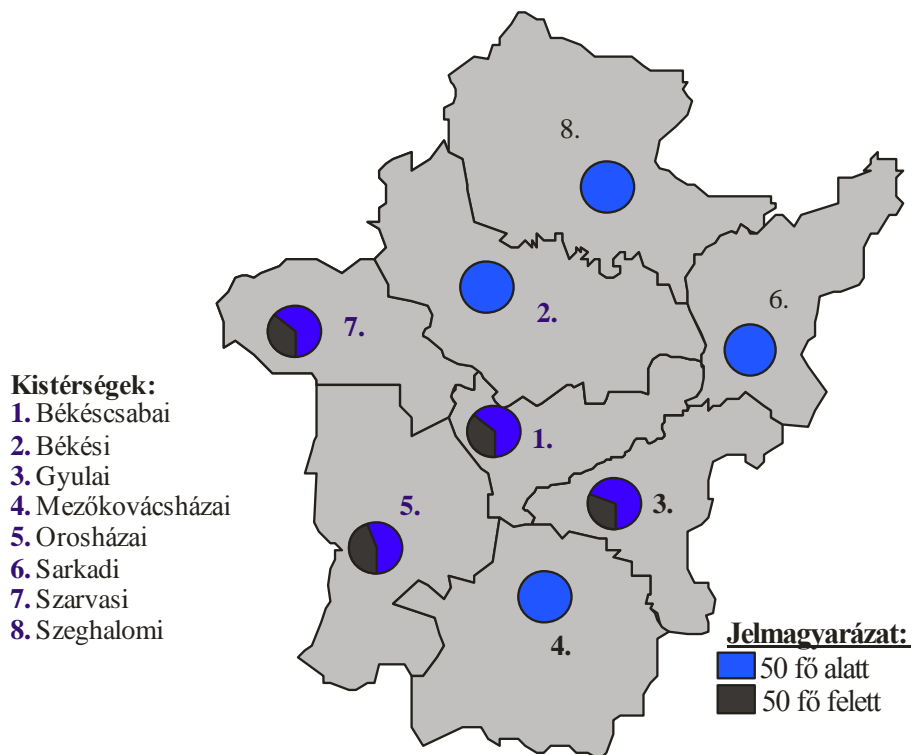
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A megye gazdaságának tehát rendkívül súlyos problémája, hogy a leépült gazdasági egységek helyébe nem tudtak belépni megfelelő fejlettségű és jövedelmezőségű vállalkozások. Éppen azon közepméretű vállalkozások megjelenése maradt el, amelyek a változásokhoz rugalmasan tudnak alkalmazkodni, innovatívak és képesek az exportpiaci rések kihasználására. A befektetőkért folyó versenyben Békés megye mindaddig igen kevés eredményt ért el. *A szűkös helyi források következtében pedig nem képes önerőből megfelelő infrastrukturális feltételeket kínálni a külföldi működő tőke számára. A megye így a közúti infrastruktúra, a tőkebefektetések és a vállalkozási készség szempontjából is jelentősen elmarad az ország dinamikusan fejlődő területeitől.* A helyi ipar diverzifikáltsága alacsony szintű, ami meglehetősen gazdasági instabilitást eredményez. A megye perifériális területein – különösen a kisebb településeken – a gazdaság kizárólagos bázisa az agrárágazat. Az élelmiszergazdasági termelés azonban sem színvonalában, sem szerkezetében nem felel meg a modern piacgazdaság követelményeinek.

Enyedi György (2001) megállapításai Békés megyére is helytállóak; a falvak megrendüléséhez hozzájárult a mezőgazdaság elhúzódó válsága, a földkárptlás és privatizáció módja, a nagyüzemi földtulajdon felszámolása és a falusi gazdaság – beleértve a községekbe települt, az 1980-as évek elején igen jelentős feldolgozóipart – kiszorulása a gazdasági szerkezetváltás folyamatában.

8.3. A jelenleg megfigyelhető tendenciák várható jövőbeni alakulása (trendelemzés)

A felmérésben résztvevők foglalkoztatási ereje változó 75,6%-uk statisztikai létszáma ötven fő alatt van, míg 24,4%-uk ötven főtől többet alkalmaz (43. ábra). A megyeszékhely, Békéscsaba, valamint Gyula, Szarvas és Orosháza ipari múltjukból, az iskolázottabb munkavállalók jelenlétének magasabb arányából adódóan a nagyobb külföldi és hazai munkaadók telephelyeinek színtere. Itt tevékenykednek a jelentősebb üzemek.

43. ábra. A felmérésben résztvevők kistérségenkénti megoszlása a foglalkoztatottak száma szerint

Forrás: saját szerkesztés

A jövőkép megítélése attól is függ, hogy milyen eredményességet várnak a munkaadók az elkövetkezendő években. A vállalkozások eredményességét a vezetőik eltérő módon látják (28. táblázat). A megyeszékhelyen működők között a külföldi konkurencia megjelenésétől, valamint a működési költségek növekedése miatt a felmérés időszakában a pozíciójuk megőrzését prognosztizálják (51,2%). Akik a jövőre nézve pesszimistább képet vizionálnak (41,4%), már bevételeik visszaesésével kalkulálnak. *Eredményesebb év végi zárásra készülnek Szavason, ahol a turizmus fejlődését érzékelik, és az élelmiszer-feldolgozás növekedésével számolnak. Orosháza térségében az üvegfeldolgozók, fémöntők új befektetők városba hozásától várnak nagyobb árbevételt. A leszakadók között a korábbi évek nehézségeit megélő vállalkozások, a Mezőkovácsházai és a Szeghalomi kistérségekben működők. Reménytelenségük okait a vásárlóerő csökkenésében, a munkaerő szakképzetlenségében keresik.* Meglátásuk szerint mindentől távol esnek, így nem tudnak bekapcsolódni a szélesebben vett földrajzi tér gazdasági vérkeringésébe. Messze van Békéscsaba, az autópálya, a román határ kínálta lehetőséget sem lehet kihasználni. A

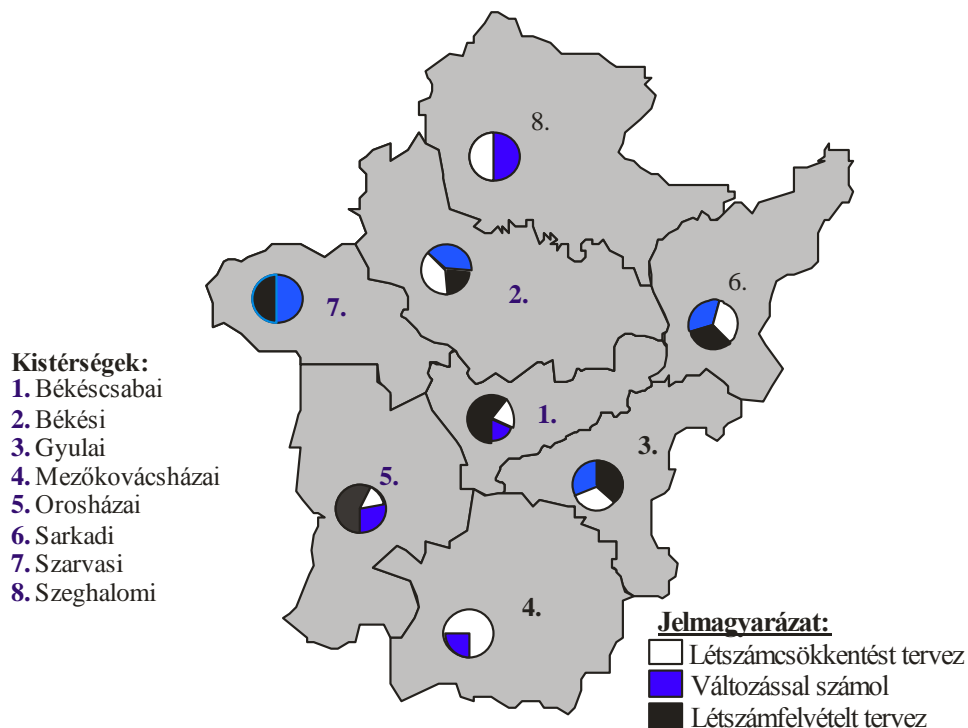
települések lakói nehéz anyagi körülmények között élnek, ezért a vásárlóerő is fokozatosan gyengül.

28. táblázat. Jelenlegi és jövőbeni eredményesség becslések

A vállalkozás eredményessége	2007. IV. n.évben			2008. IV. n.évben		
	csökken	stagnál	nő	csökken	stagnál	nő
Terület	%	%	%	%	%	%
Békéscsabai	22,2	55,5	22,2	22,2	77,7	0
Békési	66,6	33,3	0	100	0	0
Gyulai	14,2	71,4	14,2	28,5	57,1	14,2
Mezőkovácsházi	50,0	50,0	0	50,0	50,0	0
Orosházi	28,5	42,8	28,5	28,5	57,1	14,2
Sarkadi	66,6	33,3	0	100	0	0
Szarvasi	50,0	33,3	16,6	16,6	66,6	16,6
Szeghalmi	50,0	50,0	0	100	0	0
Összesen	36,6	48,7	14,6	41,4	51,2	7,3

Forrás: saját szerkesztés

A jövőbe vetett hit, az eredményesség megítélése egyenes arányosságot mutat a létszámról alkotott véleményekkel (44. ábra). Létszámcsökkentésben gondolkodik a munkaadók 26,8%-a, a jelenlegi állományi létszám bővítését a vállalkozók 41,4%-a tervezi. Egyéb létszámváltozással (nyugdíjazás, munkahely változtatás, gyermekvállalás) 31,7%-uk számol. *Versenyképességük erősödését a Békéscsabai és az Orosházi kistérségben vállalkozói tevékenységet folytatók remélik, így ők a létszámfelvételben gondolkodnak.*

44. ábra. Állományi létszám várható alakulása

Forrás: saját szerkesztés

A kérdőív következő pontja arra kereste a választ, hogy a vállalkozásoknak milyen képzettségű foglalkoztatottra van leginkább szükségük a tevékenységükhöz. Itt szintén több kategóriát is meg lehetett jelölni (29. táblázat).

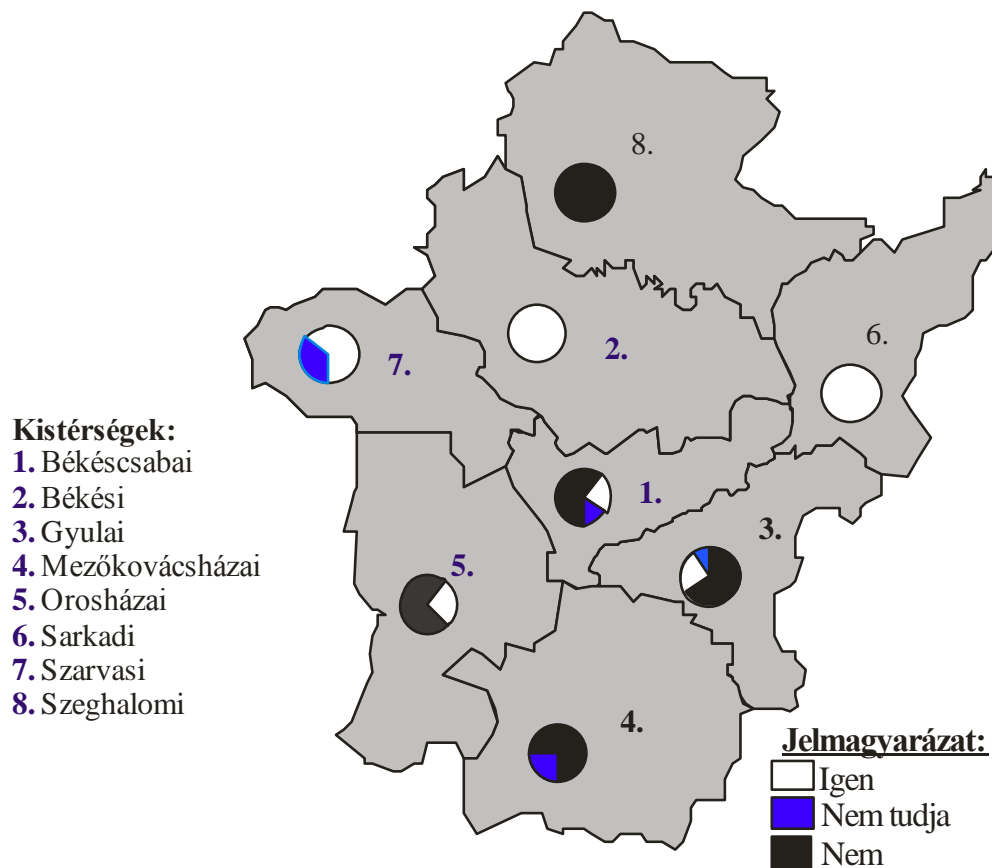
29. táblázat. A munkavállalóktól elvárt képzettségi igények

Szakmai szintek	Hány vállalkozás jelölte meg (%)
Betanított munkás	31,7
Szakmunkás	43,9
Középfokú végzettségű	19,5
Felsőfokú végzettségű	4,9

Forrás: saját szerkesztés

A megkérdezett cégek vezetői főként szakmunkásokat és betanított munkásokat alkalmaznának (lakatos, lángvágó, hegesztő, öntő), ám a középfokú végzettségűekre is fizikai munkát bíznanak (esztergályos, műszerész). Felsőfokú képesítésűeket speciális feladatra keresnek (húsipari üzemmérnök, fémöntés-vezető, környezetgazdálkodási szakember). Ahol jelenleg is alkalmaznak magasabb képesítésű dolgozót, ott a nyelvtudás

miatt teszik (irodai adminisztrátor, vállalkozói ügyintéző, diszpécser), nem a termelés, vagy a gazdasági vezetés kihívásai okán. *Pályakezdőt nem szívesen vennének fel* (45. ábra). Akik erre hajlandók lennének, azokat a pályakezdő foglalkoztatásával járó kedvezmények elnyerése motiválja.

45. ábra. Pályakezdők alkalmazásának esélyei

Forrás: saját szerkesztés

A legtöbb vállalkozás (26) a munkaügyi központon keresztül pótolja a hiányzó munkaerőt, jellemző ezen kívül még az újsághirdetés útján (9), valamint az ajánlással történő (6) munkaerő keresés. Az egyéb kategóriát, az Internetet 3 vállalkozás jelölte be, a munkaerő közvetítő cégek által kínált lehetőséget egyik vállalkozás sem választotta.

A cégeknél lévő fluktuációt tekintve a 41 vállalkozásból 24 esetében volt alacsony, 11 esetében elenyésző és 6 vállalkozás esetében közepes. A munkaerő elvándorlás nem jellemző, ami annak köszönhető, hogy a kistérségekben egyre nehezebb munkahelyet találni. A megfelelő munkaerőt is nehéz fellelni, ezért a cégek is vigyáznak a már „megszerzett” és betanult munkavállalókra. A megtartásuk egyre fontosabb. *A dolgozói munkahelyváltás oka*

leggyakrabban a munkavállalók magasabb fizetés utáni igénye. Mások – a foglalkoztatók megítélése szerint –, a családi okokra hivatkoznak. **Emellett az utazást, a munkába járás nehézségeit, a korai munkakezdést jelölik meg felmondásukkor. Tudatos létszámleépítés a munkaadók oldaláról, a gazdaságtalan tevékenység, a munkaellátottság hiánya miatt történik.** A felmondás a munkahelyi fegyelem megsértése, az italozás, vagy magasabb képzettségű munkavállaló megjelenése esetében következik be.

8.4. Következtetések

Békés megyében a népességcsökkenés nem állt meg, jelenleg is csökkenő tendenciát mutat, amely meghaladja az országos átlagot, és **a dél-alföldi régióban a legrosszabb. A lakosság elöregszik, a fiatal, mobil népesség elhagyja a megyét. Oka: nincs elegendő munkahely. Különösen a falvak helyzete válságos.** A társadalmi szolgáltatások alacsony színvonala miatt a fiatalok elköltöznek, a tőke távol marad, a vállalkozások kényszer jellegűek. A munkavállalók alacsony iskolai végzettségűek, tartósan munkanélküliek.

A vállalkozói aktivitás a régió megyéi közül itt a legalacsonyabb, az országosnak alig 72%-a. Kevesen jutnak kiegészítő forráshoz, saját tőkeerejük kevés. A pályázati rendszer bonyolult, az utólagos finanszírozás pedig kedvezőtlen, s ez bizalmatlanná teszi a gazdaság szereplőit.

A munkanélküliségi ráta a vizsgált időszakban növekvő tendenciájú. A regisztrált munkanélküliek területi megoszlása állandósult, **10% alatti munkanélküliséget mérnek évek óta a Békéscsabai, a Gyulai, az Orosházi, és a Szarvasi kistérségben. Ennek oka a központi városokban fellelhető tradicionális gazdaságszerkezet, az ipar túlsúlya, a szolgáltató szektor erőteljes fejlődése.** Mezőkovácsháza és Szeghalom, újabban Békés városok vonzáskörzetében a 10% feletti munkanélküliség a jellemző. **A hátrányos helyzetű kistérségekben a mezőgazdaság korszerűtlen termelési szerkezete és alacsony jövedelmezőségi szintje a meghatározó.** Kitorési pontot nem látnak a gazdaság szereplői, jelentős hányaduk kényszervállalkozó, aki a megélhetésért küzd.

A munkanélküliek döntő hányadát a 20-30 év közöttiek alkották. A legnagyobb mértékű emelkedés azonban a legidősebb munkavállalók körében következett be, ötven év felett átlagosan tizenhét százalékkal nőtt a számuk. **Az álláskereső többsége alapfokú végzettséggel, szakma nélkül próbál elhelyezkedni,** a legkevesebben a diplomások keresnek

munkát. Csökkent a szakmával, illetve diplomával rendelkező pályakezdő munkanélküliek száma.

A jövőre nézve a békéscsabai, az orosházi, a szarvasi székhelyű vállalkozások vezetői optimisták. Bízna a piaci versenyképességük erősödésében. Létszám megőrzéssel, vagy bővítéssel kalkulálnak. A munkahelyteremtők szakmával rendelkező és középfokú végzettségű munkavállalót alkalmaznának. Pályakezdőket a foglalkoztatási kedvezmények miatt vennének fel. ***A pesszimisták: mezőkovácsházi, szeghalmi gazdasági egységek az infrastruktúra – az úthálózat – elmaradottsága, a vállalkozások kényszerjellege miatt érzik magukat versenyhátrányban. Ők létszámleépítést, esetleg létszámmegtartást prognosztizálnak. Környezetükben a vásárlóerő csökkent, az országhatár közelsége nem generált termékeiknek további felvevő piacot, vásárlóerőt.***

A felmérésben résztvevő gazdasági szervezetnél a fluktuáció alacsony, nincs számottevő évközi létszámvándorlás. A munkaadók és alkalmazottaik kölcsönösen ragaszkodnak egymáshoz, mert a bevált, képzett munkatárs legalább annyira féltett kincs, mint a megbízható munkaadó és biztos munkahely. A foglalkoztató munkahelyi fegyelemsértés miatt, a munkavállaló a magasabb kereset, vagy családi okra hivatkozva változtat.

Új munkatársat a cégvezetők a munkaügyi kirendeltségeken keresztül keresnek, de újsághirdetés, valamint ajánlás útján is pótolják a kieső munkaerőt.

Összességében kimondhatjuk, hogy Békés megye önerőből – kormányzati támogatás nélkül – nem tudja megállítani a kedvezőtlen demográfiai és gazdasági folyamatokat. Versenyképessége hanyatlik, gazdasági ereje gyengül, a gazdaság szereplői tőke hiánnyal küzdenek. Nincs pénzük fejlesztésre, így munkahelyteremtő képességük gyengül. Csak céltudatos fejlesztési politikával lehet a gazdaság versenyhátrányát legyűrni.

Megoldást jelenthet a gazdaság erősítésére az Európai Unió pályázati kínálata, bár ezek bonyolultsága, utólag történő kifizetési gyakorlata elriasztja a vállalkozókat. Helyzetüket nehezíti a sajtóerő előteremtése is.

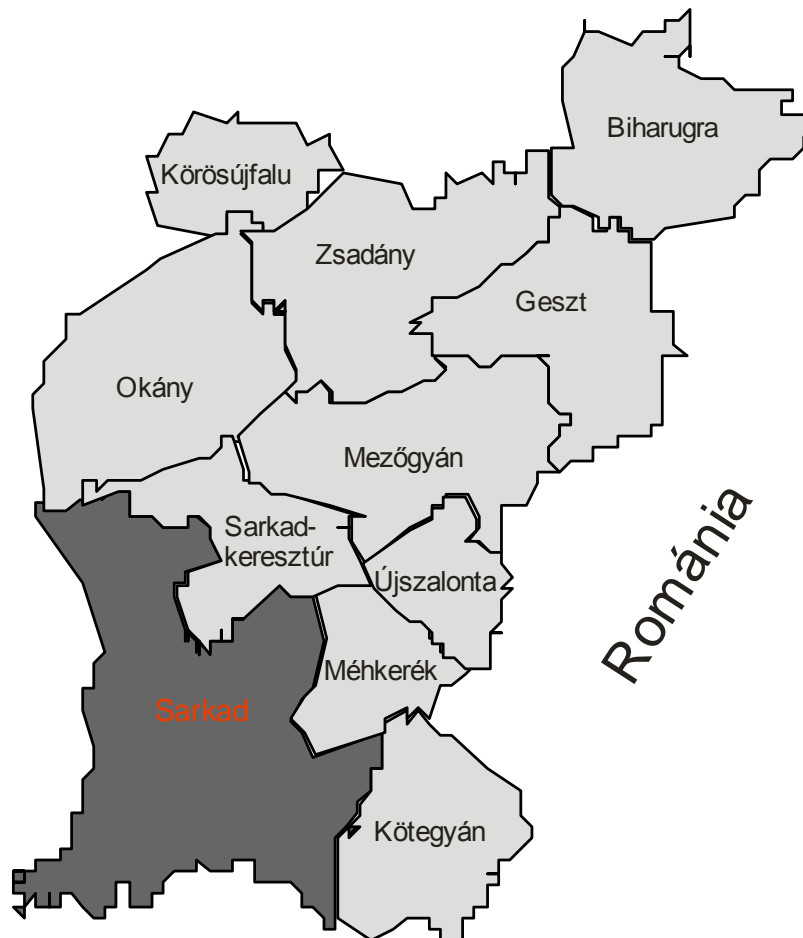
A vidék érték. ***Kitörési pont lehet a termálvízre épülő turizmus, mint jövedelemtermelő szektor Gyula és Orosháza térségében.*** Más helyeken, a falusi turizmusnak nincs reális esélye az életkörülmények javítása vonatkozásában, új munkahelyek létrehozásában.

Békés megyében alacsony a foglalkoztatási arány. ***Kevés a versenyképes szakértői és menedzseri réteg, amely a felsőfokú képésnek kínál újabb megoldandó feladatot.*** Nagyobb igény lenne magasan képzett szakmunkásokra is, a munkaerő-piaci igényeket előre látó vállalkozások bevonásával erre megfelelő képzési terveket lehetne készíteni.

9. Innováció-kitörési pontok Békés megye foglalkoztatási lehetőségei körében

9.1. Biomassza-program

Sarkad, Békés megye észak-keleti részén fekszik. Mezőgazdasági, állattenyésztési és élelmiszer-feldolgozási hagyományokkal rendelkező város (46. ábra).

46. ábra. Sarkadi kistérség települései

Forrás: saját szerkesztés

A kistérség fejlesztési integrációjának háttérét a Dél-alföldi Euró-régió által nyújtott intézményes lehetőségek, fejlesztési irányok és növekvő fejlesztési források is biztosítják. A Kistérségi Fejlesztő Egyesület (amelynek tagja a sarkadi kistérség is) közvetlen romániai

határkapcsolatokkal rendelkezik, (Bihar megye) így a romániai alapanyag piac (mezőgazdasági termeltetés) felé a nyitás megtörtént.

A sarkadi kistérség területének lakossága meghaladja a 32.000 főt, a **munkaképes lakosság** becsült száma 10.000 fő.

Korábban, a térségben cukorgyár, kendergyár és gépgyár működött, amely ipari üzemek a mezőgazdasági termelés mellett igen széles körre terjedő munkakultúrát fejlesztettek ki.

A kistérségben (a leghátrányosabb 45 egyike) nagy a munkanélküliség, az önkormányzat mellett az Ipari Park az egyik legnagyobb foglalkoztató.

Sarkadon egy konkrét energiatermelő beruházás megvalósulása megmutatja, milyen megújuló energiaforrást kívánnak a fejlesztésbe bevonni, hány új munkahelyet teremtenek, s hogyan áll a program jelenleg. A cég – BIO-MA Magyarország Zrt. –, amely elsősorban a bioenergiával foglalkozik, ezen belül pedig, biogáz alapú energiatermeléssel és bioetanol előállításával.

A mezőgazdaság kívánt szerkezetváltását az a körülmény elősegíti, hogy a magas energiataralmú növények (pl. repce, napraforgó) termesztésének aránya a vetésszerkezeten belül növekszik, ami akár egy új országos **agroenergetikai program** kialakulásához is vezethet.

9.2. A BIO-MA részvénytársaság

A BIO-MA Magyarország Zrt. 100%-ban külföldi tulajdonú zárt részvénytársaság (30. táblázat). A cég bioetanol üzem megépítésére vállalkozott a Sarkadi Ipari Park területének egy részén.

30. táblázat. A BIO-MA Zrt. tulajdoni viszonyai

Tulajdonosok	A tőke nagysága (ezer HUF)	Tulajdoni arány (%)
BioMa Energie AG (Ausztria)	282	51
Andreas Beer (Németország)	270	48
Összesen	552	100

Forrás. MOTYOVSZKI I. 2006.

A beruházás anyagi-műszaki és forrásonkénti megoszlása

Az I. ütemben megvalósítani tervezett beruházás költsége eléri a 1,7 milliárd forintot, ami magában foglalja a fejlesztés megvalósításához szükséges telekingatlan értékét és a folyamatos tevékenység forgóeszköz szükségletét is. A beruházó BIO-MA Zrt. arra törekszik, hogy az üzem hazai technológiagyártók (tárolók, szárítóüzem, olajprések) termékeinek megvásárlásával épüljön fel, így a hazai gyártók előnybe helyezése mellett (nem lemondva a magas minőségi követelményekről) a szükséges szervizmunka végzése is hatékonyabb lehet.

A beruházás első ütemében 33 új munkahely jött létre, határidő 2007. június végére a fejlesztés befejeződött.

A tevékenység eredményeként előállított termékek és szolgáltatások köre az alábbi:

- Főtermék: az évi 20.719 tonna, nyersolaj
- Melléktermék: az évi 30.511 tonna, préselési maradvány
- Szolgáltatás: a folyamatos üzemű szárító kapacitás

A tervezhető adatok tanúsága szerint az évenként elérhető nettó árbevétel nagysága 4 milliárd forint körül kalkulálható, amely lefedi a működési költségeket, a kamatokat, a törlesztési kötelezettséget valamint az adókat is.

A II. ütemben kiépül a teljes vertikum, ami az I ütem beruházása mellett, biogáz, bioetanol üzemet és egy kisebb kapacitású (nem több mint 2 MW/év) elektromos erőmű megépítését tartalmazza. A fejlesztés tervezett időben 2008 áprilisában befejeződött.

Az így kialakított bioenergia park tevékenységei egymásra épülnek, és a különböző technológiák során keletkezett melléktermékek (olajpogácsa, szeszgyártási melléktermék, hőenergia) a vertikumon belül kerülnek felhasználásra csökkentve a végtermék előállításának önköltségét.

A II. ütem termékei főbb számokban:

- Bioetanol: 20.000 tonna/év (teljes mennyiség értékesítésre)
- Biogáz: 3,5 millió m³/év (teljes mennyiség belső felhasználásra)
- Elektromos energia: 18 millió KWh/év (teljes mennyiség értékesítésre)

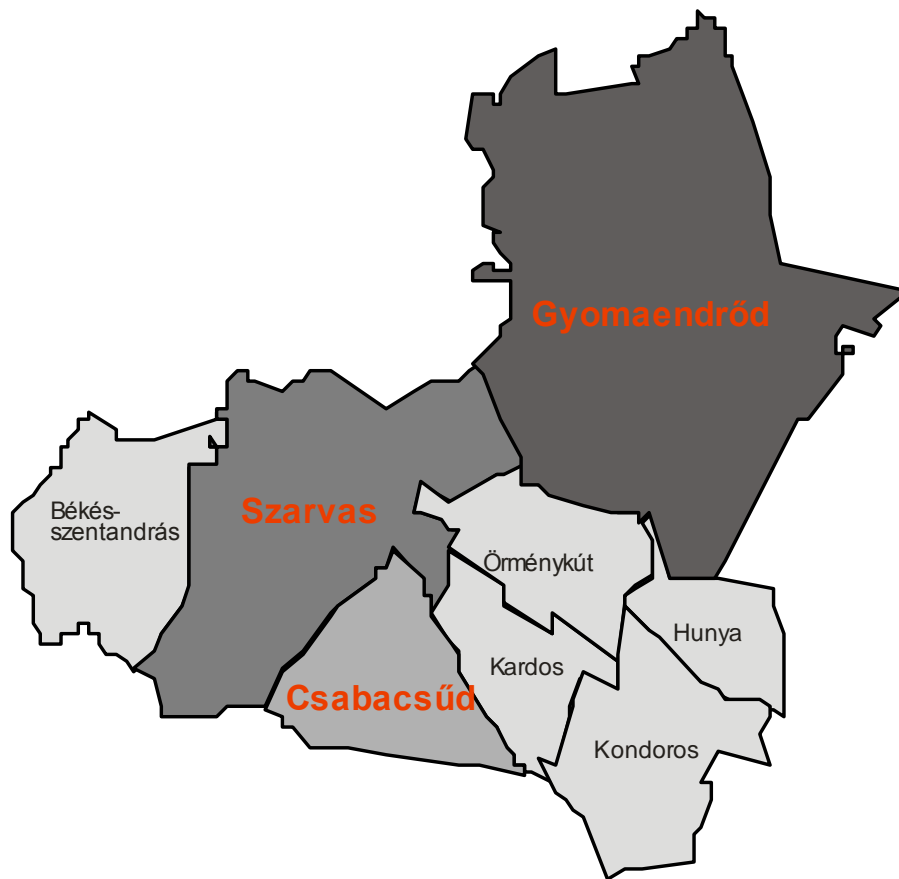
A II. ütem fejlesztési költsége várhatóan 2,5 milliárd forint, amelynek saját erő igényét a BIO-MA Zrt. tulajdonosai biztosítják 30% arányban, a többit bankkölcsön és támogatás fedezi. Fejezése 2008. április volt. Az üzem működik.

Az üzem teljes munkaerő szükséglete: mintegy 70-80 fő dolgozó. Mindez önmagában is jelentős érték és nyereség. Emellett jelentősége az is, hogy az alapanyag előállításához repcét, napraforgót és kukoricát – éves szinten mintegy 35-40 ezer hektáron – kell termelni, figyelem bevéve a vetésforgót is. Így kb. 1.500-2.000 termelőt kell bevonni az üzem környezetében az alapanyag termelésbe. Ez azt jelenti, hogy a teljes Sarkad körüli mezőgazdasági szántóterületek ide termelhetnek, Sarkad kistérsége, fél Békés megye és román területről Nagyszalonta kistérsége (Románia 2007-től EU tag, így az áru és munkaerő szabad áramlása megadja a termény Ipari Parkba való szállítási lehetőségét, akár közúton a határátkelőn át, vagy vasúton).

Jelenleg finanszírozási gondokkal küszködnek, mert a pályázati forráshoz nem jutottak hozzá.

9.3. Az energiatű, mint közvetett munkahelyteremtő

A szarvasi Tessedik Sámuel Főiskola professzorának, Janowszky Jánosnak van egy ígéretes találmánya, a szarvasi I-es energiatű, amely alkalmas lehet nagy mennyiségű energia versenyképes áron való előállítására. Hazánk kiszolgáltatott a szénhidrogén importjának. Az is nyilvánvaló, hogy az olaj és a földgáz drágulni fog, ahogyan az energiaigények növekednek, a szénhidrogénkészletek pedig fogynak. Az Európai Unió is támogatja az alternatív energiaforrások arányának növelését.

47. ábra. Szarvasi kistérségben tervezett munkahelyteremtő beruházások

Forrás: saját szerkesztés

A sarkadi ZÉ-FA Kft. tulajdonosa kidolgozott egy programot, amely a következő fő elemekből áll: ötven kilométeres körzeten belül energiafűvet termelnének a ma piaci gondokkal küzdő gazdák. A térség középpontjában **Szarvason** vagy **Gyomaendrődön** létrehoznának egy 30 megawattos hőerőművet, amely az energiafűre - mint fűtőanyagra - alapozva elektromos áramot termelne. Ebben a folyamatban jelentős hulladék hő keletkezik, amelyet föl lehet használni egy cellulózüzem, illetve egy csomagolóanyag-gyár üzemeltetésére. Az energiafű a cellulózgyártásnak is megfelelő alapanyaga. Ugyancsak a hulladék hőre alapozva lehetne úgynevezett pelletáló üzem létrehozni, amely az intézmények, háztartások fűtésére alkalmassá alakítaná át az energiafű-tüzelőanyagot. Az energiafű-mezőkön évente második kaszálást is lehet végezni - e sarjú állattenyésztési tápértéke hasonló a lucernaszénáéhoz -, így a nyáron szabadon legeltetett állatok téli takarmánya lehetne. A hőerőmű, a cellulóz- és papírgyár, a pelletáló üzem, valamint mindezek logisztikai igénye **legalább 1500 munkahelyet** teremt (47. ábra).

Csabacsúdon 32 milliárd forintos költséggel megépítendő bioetanol üzem, amely a régió kukoricafeleslegét hasznosítaná az üzemanyagként szolgáló bioetanol előállításához. Az üzem **60 munkahelyet** teremtene a községben, s jelentős egyéb beruházásokat is maga után vonna, például szükségessé válik majd egy iparvágány megépítése.

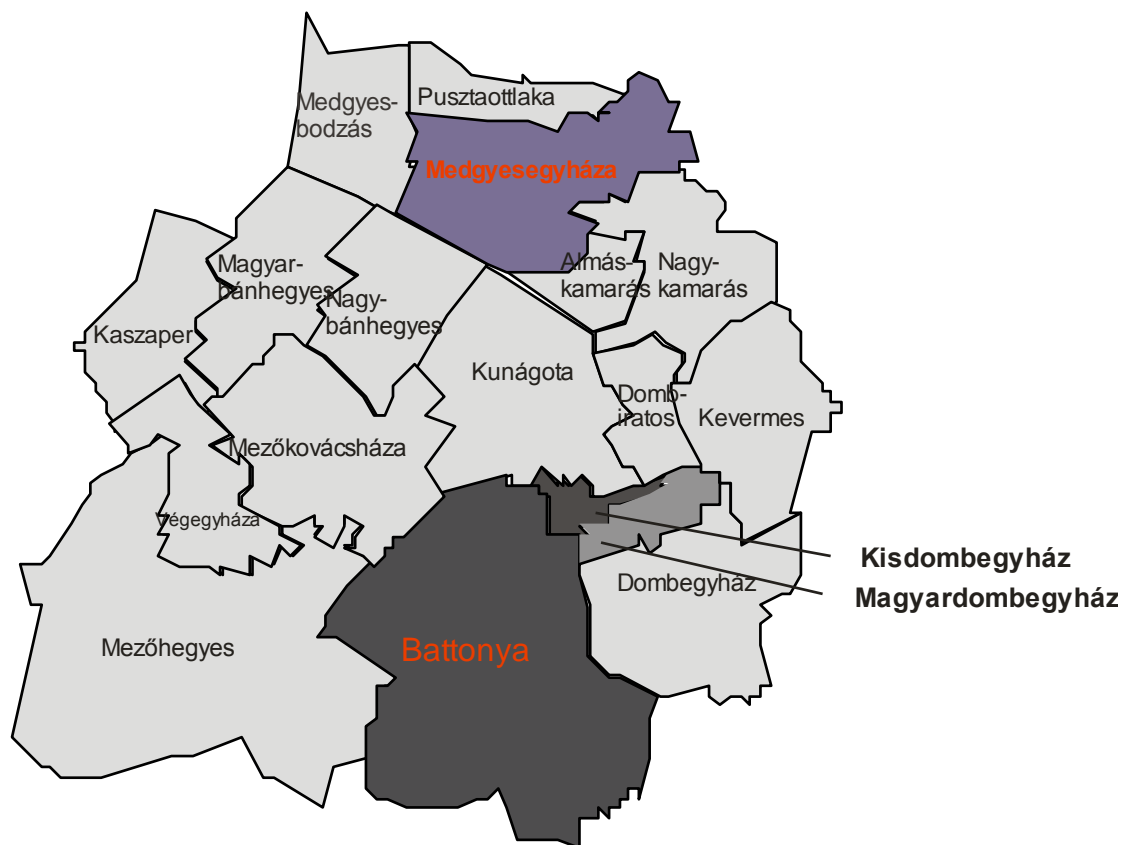
2010 tavaszán kezdi meg, és az év végéig befejezi a 3,9 milliárd forintba kerülő 3,7 megawatt teljesítményű biogázüzem építését az Aufwind Schmack Első Biogáz Kft. **Szarvason**. A német Aufwind Neue Energien GmbH magyarországi leányvállalata évi 27 millió kilowattóra áramot állít majd elő, amit a Magyar Energia Hivatal legfrissebb határozata szerint 2010. október elejétől 13 év és egy hónapon keresztül kötelező átvennie villamosenergia-rendszernek, mint megújuló energiát. Az előállított bruttó 27 millió kilowattóra mintegy 10 százaléka az üzem saját villamosenergia-igényét fedezi. Az biogáztermelés alapanyaga a szarvasi Gallicoop Zrt.-től és termelői integrációjából származó pulyka-, sertéshígtrágya, illetve vágóhídi hulladék, valamint zöldnövényi biomassza, amit máshonnan szereznek be.

A beruházást döntően banki hitelből finanszírozzák, de a projekt 494 millió forint támogatást is kapott az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében.

Közvetlen és közvetett munkahelyteremtés várható a megépülő üzemtől, számszaki adatok azonban nem nyilvánosak, így konkrét tényeket még nem ismerhetünk.

9.4. Szalmaerőmű- 133 új munkahely

A magyar mezőgazdaság közel egy millió hektáron termel olyan terméket (búza, kukorica), amely értékesítése nehézségekbe ütközik és a termelés csak a kormány által biztosított intervenciós keret kihasználásával tartható fenn. Ezen területek jelentős részét az energetikai növények előállítására lehetne felhasználni, véli a Nemzeti Agrárenergetikai Szövetség (NAESZ). E szervezet alapító tagja Medgyesegyházán biomassza erőmű létrehozását határozta el (2006. június 27.). A 7,5 hektárra tervezett beruházás (a Medgyesi Hőerőmű Kft tulajdona) két szalmatüzelésű 49,9 MW teljesítményű gőzkazánal villamos energiát termelne, amit 120KV-os légvezetéken vagy földkábelben keresztül a medgyesegyházi alállomáson át jutna az országos villamosenergia rendszerbe. Egy ilyen kazán mintegy 250t/év mennyiségű szalmát használna fel. Tervezett munkaerőigény: 133 fő. (Forrás: Energetikai Tervező és Vállalkozó ZRt.)

48. ábra. A tervezett szalmatüzelésű erőmű lehetséges megvalósítási helyszínei

Forrás: saját szerkesztés

Medgyesegyháza szavazópolgárainak többsége 2008. február 3-i népszavazáson elvetette az erőmű létesítését. A lakosság úgy látta, nem tenne jót a dinnyeföldeknek, ha a közelben épülne egy szalmát, kukoricaszárat, cukorcirkot és energiafüvet elégető hőerőmű. A népszavazás eredményét látva Dr. Karsai József Battonya polgármestere (Békés Megye 5-ös számú választókerületének egyéni országgyűlés-képviselője) a közelben **Kisdombegyház és Magyardombegyháza** határában valósítaná meg a 38 milliárdos nagyberuházást. A 133 álláshely és a lehetséges iparüzésadó-bevétel komoly érv amelle, hogy ezekbe a magas munkanélküliséggel sújtott terekbe invitálják az eddig Medgyesegyházán befektetni szándékozó csoportot. A tervek készen vannak, a beruházás folyamatban (48. ábra).

Battonyán viszont egy évente mintegy 50 ezer tonna kapacitású, a fához hasonló fűtőértékű pelletet gyártó üzem kezdte meg a működését (2007. augusztus 24-én) - közölte Karsai József a város polgármestere, aki vonzáskörzetben tevékenykedő 200 ezer gazda évenként ismétlődő értékesítési gondjait véli orvosolni az alternatív kazánnal. A vállalkozás az önkormányzattól bérlő, az egykori dohánybevéltő megközelítőleg 5 hektáros területét és a

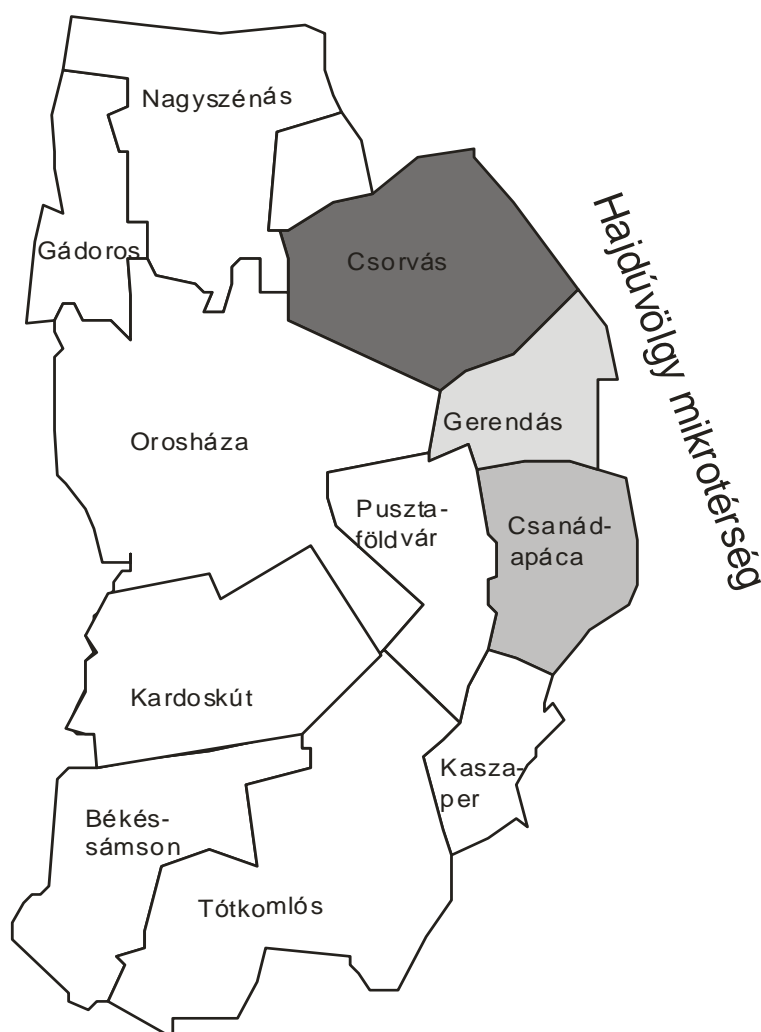
gyártás érdekében több százmillió forintot ruházott be. A tüzelőanyagot, a pelletet 75-80 százalékban szalmából és különböző, például az árokpartokon található növényi eredetű hulladékból, valamint 20-25 százalékban kukoricából, illetve búzából állítják elő. Az utóbbi alapanyag keményítőtartalma tartja össze a korábban felaprított nyersanyagot. Az új üzemben, ha áttérnek a három műszakos termelésre, várhatóan mintegy **negyven fő talál magának munkát.**

Olyan korszerű technológiát sikerült Battonyára telepíteni, hogy a 2-2,5 centiméter átmérőjű pelletrúd előállításának tonnánkénti költsége nem haladja meg a 14 ezer forintot. A kész terméket akár tonnánként 18 ezer forintért is el lehet adni. Várhatóan a közeljövőben a román határ túloldalán, a szomszédos Pécskán is létesül hasonló üzem.

Magyarországon évente millió tonnákra rúg a nehéz külpiazi körülmények között eladhatatlan gabona. Ezért megoldás lehetne, ha a nagyobb fogyasztók, de a lakosság is áttérne a kukoricával fűthető kazánra. Karsai állítása szerint ugyanis egy 80 négyzetméteres lakást tonnánként 35 ezer forintos kukoricaár mellett is fele annyiért lehetne befűteni, mint az import eredetű gázzal.

Gőgös Zoltán, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium államtitkára a projekt-találkozón valós problémának nevezte az évente keletkező, több millió tonna gabona felesleg kivezetését a piacról. A kormány által támogatott bioetanol, biodízel, biogáz, biomassa és egyéb alternatív programok megvalósulása végén várhatóan 1, illetve 1.5 millió tonna gabona felesleg kerülhet ilyen célú feldolgozásra. A bemutatott új fűtési megoldás szerinte is lehet az egyik útja az évenként keletkező gabonafelesleg levezetésének.

9.5. Egészségturizmus, rendezvényturizmus

49. ábra. Az Oroszházai kistérségek és a Hajdúvölgy mikrotérség

Forrás: saját szerkesztés

A Hajdúvölgy LEADER+ helyi akciócsoporthoz három település tartozik: Csorvás, Csanádapáca és Gerendás (49. ábra), melyek földrajzilag összefüggő 202 km²-es területen helyezkednek el. A három település egymással határos, amelyeknek gazdasági központja a történelem folyamán Csorvás, mint legnagyobb település volt. Ennek oka, hogy Csorvás rendelkezik 1867 óta vasútállomással, a Nagyvárad-Fiume vasútvonal megépítése óta, amely az érintett települések személy- és teherforgalmát bonyolította. A térség legnagyobb lélekszámú és területű települése Csorvás (5706 fő), amely 2005. július 1-jén városi rangot kapott. Csanádapácán 2892-en, míg Gerendáson 1526-an laknak.

A Hajdúvölgy Akciócsoport 2005 júliusában azzal a céllal alakult, hogy a mikrotérség fejlődését segítse. Tagjai a települések önkormányzatai, civil szervezeti és vállalkozói.

Az Akciócsoport Helyi Vidékfejlesztési Terve a falusi turizmus és az idegenforgalom fejlesztését célozza meg. A tervezet a három településen az önkormányzatok által támogatott önálló projektelemeket kíván megvalósítani, bevonva ezekbe a vállalkozói elképzeléseket és tőkét, valamint a civil szervezetek szellemi kapacitását.

A mikrotérségben működő civil szerveződések átfogják a települések társadalmi, gazdasági életét (31. táblázat). Némelyik száz éves múltra tekint vissza. Legnagyobb aktivitása a kulturális és a szociális, valamint a környezetvédelemmel, sporttal foglalkozó civil szerveződéseknek van.

31. táblázat: Civil szervezet száma települések szerint

Település	Egyesületek	Alapítványok	Egyéb
Csorvás	22	7	4
Gerendás	2	2	1
Csanádapáca	5	1	3
Összes	29	10	8

Forrás: Helyi vidékfejlesztési terv

A térségben 450 vállalkozás működik (32. táblázat), amelyből mintegy 200 kereskedelmi, vendéglátó, illetve szolgáltatást végző vállalkozás. Vendéglátásban illetve kiskereskedelemben átfedések vannak, mert van olyan vállalkozó, amelyik több településen is tart fenn üzletet, vállalkozást. A gazdaság szerkezetében döntően mikro- és kisvállalkozások vesznek részt, az 50 fő felett foglalkoztató vállalkozások száma 3.

32. táblázat: Vállalkozások területi megoszlása és száma

Település	Vállalkozások száma (db)	Egyéni vállalkozások (db)
Csorvás	254	209
Csanádapáca	123	94
Gerendás	73	52
Összes	450	355

Forrás: Helyi vidékfejlesztési terv

A Hajdúvölgy Akciócsoport húsz tagból áll, összetétele megvalósítja a közszféra, a vállalkozói és a civil szféra arányos képviselését. A tagok között szerepel a három település önkormányzata, a helyi gazdaságot öt szereplő képviseli (egyéni vállalkozók és társas

vállalkozások egyaránt). Csorvásról és Csanádapácáról 7-7, a legkisebb településről, Gerendásról 6 tag alkotja a munkacsoportot. Az akciócsoport vezető szervezete a Mozgáskorlátozottak Csorvási Egyesülete. Gesztor szervezet Csorvás Város Önkormányzata, amely személyi és tárgyi feltételeket biztosít a program lebonyolításához

Az akciócsoport gazdasági célja, a turizmus helyi, települési fejlesztése új szabadidő eltöltésére alkalmas létesítmények megépítésével. A gazdaság, s ez által a foglalkoztatási képesség erősítése a kisvállalkozások (vendéglátás, falusi turisztikai vállalkozások), fűrdőturizmus fejlesztésén keresztül.

Egyedi célok:

Csorváson:

Szálláshelyek létrehozása és a sérült fiatalok üdültetésének a megszervezése.

A város területén új szabadidő központ kialakítása, a horgászási lehetőségek bővítése, a meglévő Forrás tó környékének a rehabilitációjával, valamint a lovassport és a sétakocsizás fejlesztése.

Vadfeldolgozó, vad- és halbolt létesítése.

Gerendáson:

A helyi gyógyfürdő megmentése, a fürdő vízforgatóval történő felszerelése, amely lehetővé teszi a strand fennmaradását, bővítését; távlatokban, más erőforrások bevonásával a fedett tétele is elképzelhető. A strand idegenforgalmára építve fejleszteni lehet a helyi vendéglátóegységeket, a kereskedelmi hálózatot, ezáltal a gerendási vállalkozások erősödhetnek. Mindezek új munkahelyeket, bevételt, népességmegtartó erőt jelenthetnek a településen.

Csanádapácán:

A község jelentős vadállománnyal rendelkezik, ennek fejlesztése folyamatosan, tervszerűen halad a településen. A vadászati turizmus viszont csak a vadásztársaságot erősíti, a községet nem, mert nincsenek a vadászok elhelyezésére alkalmas szálláslehetőségek. Fő cél: a helyben elszállásolás lehetőségének a megteremtése. Ezekből adódóan fejleszteni kell az ellátó kereskedelmi, éttermi kapacitást, hogy az idelátogató turista itt költsön, itt vásároljon, fogyasszon.

A fejlesztés befejeződött 2007 – 2008 között. A kínálat alapját a meglévő, de fejlesztésre szoruló gyógyfürdő képezi (vízforgató berendezés, szolgáltatások). Ehhez kapcsolhatók az aktív turizmus elemei, mint például a horgászat, a lovaglás, a gyógyászati célú lovaglás (autista és mozgáskorlátozott fiatalok részére), vadászat, kerékpározás, kiránduló- és ökoturizmus (védett természeti értékek megismertetése), mindezek mellett a rendezvényturizmus, gasztronómia.

Az egészségturizmus infrastrukturális feltételeinek javítása nélkül a vendéglétszám és a vendégéjszakák számának növekedése nem várható. Ezért fontos a szálláshelyek kialakítása (szálláshely sérült fiatalok fogadására, kempingtábor kiépítése), valamint a kereskedelem és a vendéglátás fejlesztése. Egész évben az egészségturizmus termékei nem képesek megfelelő kínálatot nyújtani, ezért tartják lényegesnek a kapcsolódó turisztikai termékek kialakítását (konferenciák, bemutatók).

A stratégia arra irányul, hogy az abban foglaltak fokozatos megvalósításával kialakuljon a három település által alkotott mikrotérség komplex egészségturisztikai arculata. A természeti értékekre építhető aktív programok, az agráriumhoz köthető programok (tanyasi turizmus, gasztronómiai szolgáltatások) hozzájárulnak a helyi értékek megőrzéséhez, továbbfejlesztéséhez. A fejlesztések révén bővült a foglalkoztatás, összesen **42 új munkahely** jött létre, ezen keresztül pedig a népességmegtartás erősödhet.

9.6. Nagyrendezvények

Békés megye legnagyobb kulturális attrakcióját a Közép-Európában egyetlenként épen megmaradt gótikus stílusú síkvidéki téglavárban, a Gyulai várban évről-évre megrendezésre kerülő **Várszínház** jelenti. A társulat pazar látványt nyújtó nívós tószínpadi előadásait 1964-óta minden év nyarán több tízezer néző tekinti meg. A szabadtéri előadások előtt Erkel Ferenc Bánk bánjának dallamai csendülnek fel, hívogatva a nyáresti előadásokra gyülekező vendégeket. Megyénkben állandó kőszínház is működik, ez nem más, mint a színes repertoárral rendelkező Békéscsabai Jókai Színház.

Békés megyében évenként több gasztronómiai-turisztikai fesztivál kerül megrendezésre. A *Csabai Kolbászfesztivál* 1997-től kezdődően a megye legrangosabb és látogatottabb eseménye, 2009-ben 100 ezren tekintették meg a színvonalas eseményt. Békéscsaba a kolbászgyúrás *így tette európai hírűvé, ahol* a mintegy 420 kolbász-készítő csapat verseng az

első helyért. A rendezvény gazdaságélénkítő szerepe tetten érhető. Az elmúlt években megszorodtak a kolbászkészítő kisüzemek, emellett több kistermelő is legálisan gyárt, árusít házikolbászt. A békéscsabai úgynevezett kalandparkban kolbászfalut is kiépítettek, ahol egész évben lehet majd kolbász vásárolni. A hazai kiállítók mellett több külföldi cég is részt vett a kiállítás és vásáron. Egyre több romániai, szlovákiai kiállításra várják a csabai kolbászt gyártó üzemeket. Új gazdasági kapcsolatok alakulnak. A kolbászfesztivál keretében számos országos hírű pincészet és borászat mutatkozott be. Az idén is építettek pálinkafaházakat, hiszen a kolbászhoz a pálinka tökéletesen párosul. A csarnokban és sátrokban több vendéglő kínálta a legfinomabb csabai disznótoros ételeket. Egész nap borversenyek, kóstolók, valamint mulatós zene szórakoztatta a látogatókat. Az érdeklődők élelmiszeripari bemutatókat is megtekinthettek.

Békéscsabán kevés a szálláshely, ezért a rendezvény a megye minden szállás lehetőségét megtölti ebben az időpontban. A legtöbb külföldi vendég Szlovákiából (40 %) és Romániából (29 %) érkezik, őket követi Szlovénia 17 %, Ausztria 5 %, Németország 5 %, Hollandia 2 %, Kanada 2 %.

Hasonló, több tízezer érdeklődőt vonz a térségbe az évről évre visszatérő *Gyulai Pálinka és Kisüsti Fesztivál*, ahol a Pálinka Lovagrendet alapította Lovász Sándor főszervező.

Medgyesegyháza augusztusi *Dinnyefesztivál* megrendezésével, színes mulattságok megtartásával hívogatja a látogatókat. A kiállító környékbéli dinnyések termékversenye mellett színes műsorok láthatók. Gazdaságra gyakorolt hatása vendéglátás területén érzékelhető. Serkenti a falusi turizmust, a szállásadók száma ilyenkor növekszik.

Szarvas a szeptemberi *Szilvanapokra várja a vendégeket*, ahol a szilvágombócban és a helyszínen készülő fortyogó igazi szilvalekvárban, valamint a ciberében a nagy- és dédnagymamáink receptjei elevenednek meg.

A *Gyomaendrődi Sajt és Túró fesztivál*, valamint a szintén itt megrendezésre kerülő *Halfőző Verseny*.

Békési Tarhonya Fesztivál, rendezvényei szintén a térség régmúlt időkből való hagyományait, egyedi értékeit igyekeznek feleleveníteni és megőrizni az utókor számára.

A turisztikai rendezvényeink érdekes színfoltját jelentik a tél végén, februárban Gyulán évente megtartott *Reneszánsz Fesztivál*, az augusztusi *Kondorosi Betyárnapok*, vagy a szintén augusztusi gyomaendrődi *Nemzetközi Bogártalálkozó* (Volkswagen), valamint a *Békési Madzagfalvi Napok*. Csorváson a *Csorvási Lakodalmás Napok* két napos eseménysorozata is 2010-ben lesz éppen tíz éves.

A felsoroltak munkahelyteremtő képessége nehezen mérhető, bár e nagyobb fesztiválok „szervező stábjai”, helyenként két-három fő állandó jövedelemhez jutnak. A rendezvények előkészítése és lebonyolítása azonban több iparág képviselőinek (ácsok, árumozgatók, fuvarozók, vendéglátósok, egyéb vasipari szerelők, biztonsági őrök, stb.) ad időszakos munkát. Közvetett hatása ezen rendezvényeknek, hogy megmozgatják a szűkebb és tágabb környezet kiskereskedőit, iparművészeit, kiskereskedőit, vendéglátósokat, egyéb árusokat. Ezzel járulnak hozzá a szervezők a vállalkozások eredményességéhez. Ugyancsak fontos hatás, hogy a térség lakossága kikapcsolódik a mindennapok tennivalóiból, pihen, szórakozik, fogyaszt, miközben jobban megismeri települése értékeit, hagyományait. Megjelennek a térségbe látogatók a szállodákban, magán szállásadóknál, és itt elköltött pénzeikkel élénkítik a helyi gazdaságot, jövedelemhez juttatják a szolgáltató szektorban tevékenykedőket.

10. A kutatás összefoglalása

Békés megye társadalmi-gazdasági változásai követték az országos folyamatokat, ám súlyosabb módosulások történtek a lakosság életviszonyaiban. *A népességfogyás meghaladta az országos átlagot; a foglalkoztatottak száma nem érte, míg a munkanélküliség mértéke meghaladta azt. A megye gazdaság-fejlettségi mutatói elmaradnak az országos és a regionális értékektől is. Infrastrukturális elmaradottsága nem vonzza a befektetőket. Nem keletkezik elegendő új munkahely.*

A megye *természeti adottságait egyelőre nem képes kiaknázni.* A kiváló adottságú termőföldek, az itt lévő felszíni és felszín alatti vízkincs, *a határmentiség ma még nem jelentenek számára érvényesíthető versenylőnyt.*

A nemzetgazdasági ágak teljesítménye visszaesett. *A foglalkoztatottak száma az agrárgazdaságban és az iparban csökkent, a szolgáltató szektorban emelkedett.*

Békés megye demográfiai helyzetét egyrészt az országos tendenciák, másrészt pedig az adott települések népességmegtartó, illetve –eltartó képessége befolyásolja. Az itt levő települések *népességére is jellemző* – az országoshoz hasonlóan – az alacsony termékenység, *a viszonylag magas halandóság miatti népességfogyás*, amit még a települések jelentős részét érintő vándormozgalom is negatív irányban befolyásol. A megye népességfogyása az 1990-es években kezdődött, s a következő évtizedben is tartósan bizonyult, üteme a népesedési folyamatok kedvezőtlen alakulása folytán kissé felgyorsult. A megye

lakónépessége a rendszerváltáskor, 1990-ben 411 887 fő, a csatlakozás évében, 2004. január 1-jén 392 190 fő, 2008 januárjában 376 657 fő. A népességfogyás monoton csökkenése kimutatható.

Békés megyében a **rendszerváltástól** az ezredfordulóig tartó időszakban mind *a foglalkoztatás mind a munkanélküliség tekintetében negatív változások következtek be. A gazdaságilag aktívak körében a foglalkoztatottak száma közel 30%-kal csökkent, a munkanélküliek száma* 1990-hez viszonyítva 2001-re *négyszeresére nőtt*. Az inaktívak aránya mintegy 30%-kal emelkedett, mert nőtt a nyugdíjasok száma, az eltartotta aránya csökkent, mert a gyermekkorúak lélekszáma is csökkent. A foglalkoztatottak között több a nő, mint a férfi. A rendszerváltástól kezdve azonban mindkét csoporthoz tartozó munkavállalók száma csökkent, a férfiaké jobban, mert a szolgáltatásban a nők alkalmazása megtartotta korábbi privilégiumát, viszont az ipar visszaszorulása a férfiak nagyobb arányú elbocsátásával járt.

A foglalkoztatottak nemzetgazdasági ágankénti megoszlása a mezőgazdaság nagyarányú visszaesését eredményezte, ugyanakkor a szolgáltatásban munkát találók száma ugyanannyival növekedett (16-17%), az ipari foglalkoztatás ettől valamivel kisebb arányban maradt el. A visszaesés mellett nőtt az iskolázottság; a foglalkoztatottak közel kétharmada középiskolai végzettségű, 10%-a pedig diplomás volt.

Az **ezredforduló-kori megyei népességvesztés** a gazdaságilag kedvezőbb helyzetű Orosházai kistérséget is sújtotta, amely *a lakosság elöregedéséből* (magas halálozásszám) *és a negatív vándorlási különbözetből következik*. Szintén az elvándorlás okozott népességcsökkenést a Békési és a Szarvasi térségekben. A periférikus (Mezőkovácsházai és Sarkadi) kistérségek lakosság száma ebben az időszakban is fogyott. Okai között a természetes fogyás, az elvándorlás, az idősek magasabb, a fiatalok alacsonyabb jelenléte a meghatározó.

Az ezredfordulókor a megye népességének összetétele a korábbi arányokat mutatja. Az időskorúak aránya magasabb (az országos átlagtól is), a fiataloké kisebb, s elmarad a régió és az országos átlagoktól. Az elöregedés következménye az inaktívok emelkedő aránya. Ötven év felett nöbblet tapasztalható. A mezőgazdasági foglalkoztatás visszaesése, a kényszervállalkozások életképtelensége miatt többen éltek az előnyugdíjazás lehetőségével.

A munkanélküliség ebben az időszakban is a férfiak nagyobb, a nők kisebb arányát mutatja.

A mezőgazdasági tulajdonviszonyok átalakulása nem mindenütt kedvezett sem a teljesítőképeseknek, sem a foglalkoztatásnak. Sok helyen apró, elszigetelt kisbirtokokon korszerűtlen termékszerkezettel, elavult tudással, piaci koordináció nélkül, szervezetlenül folyik a termelés. *Kevés az agrár-munkavállalók száma, leginkább idénymunka idején emelkedik a foglalkoztatás. Kitörési pontok keresése tetten érhető (energetikai beruházások, energia növények termesztése, falusi turizmus), ám a korábbi hozzáadott értéket növelő élelmiszer-feldolgozó üzemek foglalkoztatási volumenét nem éri el. A kívánt manufakturális kisüzemek, amik számos betanított munkaerőt felszívnanak, nem jönnek létre. Nem egyszer az állami szervek merevsége, túlfűtött szankcionálási vágya a gátja a fejlődésnek.*

Az ipar teljesítménye is visszaesett, különösen a feldolgozóipar szenvedte meg a privatizációt, így ebből a szférából került ki a munkanélküliek jelentős része. Speciális szaktudásukat a munkaerőpiacon ma nem tudják értékesíteni. Az építőipar válsága számos szakképesítés nélkül is betölthető munkakört szüntetett meg. Az ipar korábbi település bázisai, az ipartelepek ipari parkokká alakultak. Számos előnyt kínálva a befektetőknek, ám térszervező erejük korlátozottan érvényesül, nem váltak az innovációs fejlődés indikátoráivá.

A terciér szektor fejlődött, ahol nőtt a foglalkoztatás; különösen a női munkaerő találta meg itt a helyét. A megye egyes térségeiben a turizmus előretörése adott munkát az aktív korú népességnek. Vannak ma is jó példák a foglalkoztatás bővítésére például a Hajdúvölgy mikrotérség három településének közös összefogással létesített új munkahelyei (PAPP J. 2008B). Nagyszénáson pedig a falusi turizmus teremtett több új állást (PAPP J. 2006B). Ezek jelentős lépések a vidéki lét megerősítésében, ám ennek ellenére mindenütt ettől az ágazattól sem lehet csodát várni.

Az uniós csatlakozástól számítva a mai napig a népességszám a megyében tovább csökkent. *Alacsony születésszám és magas halandóság jellemzi ezt az időszakot. A kistérségek közül a Mezőkovácsházai és a Sarkadi tovább veszített a népességéből.* Mezőkovácsháza térségében a halálozások szám kétszerese az élveszületések számának. A természetes fogyás mindegyik kistérségre igazolható, ami a fiatal, termékeny népesség alacsony arányára és az időskorúak magas jelenlétére vezethető vissza. *A két fejlettebb (Békéscsabai és Gyulai) kistérség a vándorlási nyereség miatt növelhette népességét.* Néhány kistérségben az etnikai kisebbség körében általánosnak tartott családonkénti 5-7 gyermek pozitív természetes szaporodást eredményezett egy-két településen (például

Újszalontán). A vándorlási egyenleg szintén a roma népesség házvásárlásai miatt javított néhány község vándorlási egyenlegén (például Geszten).

A gazdaságilag aktív népesség száma emelkedett, amit a munkanélküliek magasabb száma eredményezett. Az uniós csatlakozás sem javított a gazdasági aktivitás és a foglalkoztatás helyzetén. Mindkettő tovább csökkent, miközben a munkanélküliség nőtt. A nemzetgazdasági ágak közül a terciér szektor tudta csak foglalkoztatási szintjét emelni. Ebben az ágazatban a közigazgatás, az oktatás, az egészségügy és a pénzügyi alágazatok adják a legtöbb munkahelyet, és itt a legmagasabbak a bérek is, ám a havi bruttó fizetések így sem érik el sem a régió, sem pedig az országos átlagot.

A **mezőgazdaság** részaránya mind a foglalkoztatás mind a bruttó hazai össztermék tekintetében 2004 után is veszített részesedéséből, de még mindig meghatározó a megye gazdasági szerkezetében. Az ágazat GDP aránya 8,7%, ami az ipari részarány fele az építőiparinak kétszerese, az országos átlag duplája.

A mezőgazdasági termelés természeti adottságai kivételesen jók Békés megyében. Ugyanakkor napjainkban is *a régi termékszerkezet uralja az agráriumot, a hagyományos szántóföldi növények (búza, kukorica, árpa) dominanciájával. Ehhez van hagyomány, örökölt termelési ismeret és szaktudás.* A kívánt termékszerkezet-váltás még csak elméletben, esetleg egy-egy elszigetelt területen valósul meg. Nehezíti az agrárium szereplőinek helyzetét a termelési és a piaci (különösen az exportpiaci) információktól való elzártság. *Nem működnek a termékpályák sem, itt nincs más csak alapanyag előállítás* (ez az állattenyésztésre is vonatkozik), *elmarad a hozzáadott értéket növelő feldolgozás.*

A birtokviszonyokban eluralkodott kisméretű birtokegység ma is nehezíti a versenyképes földművelést és a piacra jutást. E helyeken elmaradnak a korábbi nagyüzemi termelési módszerek, technológiák (például az öntözéses földművelés), *nincsenek meg a már ismert termelési- és értékesítési rendszerek sem.* A szövetkezés rendszerváltás utáni formái nem honosodtak meg, és nem is életképesek (RASKÓ GY. 2009, RÓNA P. 2009).

A fentiek mellett fontos azt is látni, hogy lezajlott egy ésszerű üzemi (földhasználati) és részben birtokkoncentráció, de tulajdoni koncentráció alig. Az üzemi koncentrációt segíti a kiterjedt földbérleti rendszer. *Az üzemi földhasználat messze ésszerűbb, mint a tulajdoni struktúra.* Megfigyelhető azonban egy-egy tulajdoni koncentráció is, amit az élet kényszerít ki. A kisparcellás földtulajdonos belátja versenyhátrányát vagy nem képes már erőtlensége (sokszor saját fizikai erejéről van szó) miatt földet művelni, és eladja a nagyobb gazdának tulajdonát.

Az ipar részaránya és szerkezete megtartotta korábbi sajátosságait az uniós csatlakozás után is. Az ipari foglalkoztatás tovább csökkent. *Az ipar ma szakmunkásokat keres, a megyében főleg fémipari és forgácsoló szakmunkásból kellene több.*

Negatívumként érdemes megemlíteni az integrációnak tulajdonított hatósági szabályozás vállalkozókra gyakorolt nyomását, ami ma is valós akadálya a kisebb feldolgozó (házi) ipar térnyerésének. *Egyszerűen nem éri meg hozzákezdeni egy családi kisüzem létrehozásának.* Pedig az EU-ban számos jó példa mutatja a kisüzemek munkahelyteremtő képességét (Olaszország, Hollandia, Franciaország sajtüzemei, húszüzemei, zöldségszárítói, sütődéi, házi kifőzdéi, családi vendéglői, stb.).

Egyre kevesebb összeget fordít a megye K+F-re. Ez is versenyhátrány, ami alól néhány ipari parkban lévő vállalkozás kivétel csak (NIKODÉMUS A. 2005).

A tercier szektorból a turizmus, a vendéglátás *fejlődését figyelhetjük meg a megyében.* Nőtt a szálláshelyek száma. A turisztikai szakemberek a termálvízre épített gyógyüdülés térnyerését prognosztizálják (KOVÁCS P. 2004, KOCZISZKY GY. 2007).

Megállapítások:

- 1. A szakirodalom tanulmányozása, valamint a kutatás során megállapítható, hogy:**
 - Békés megye népességmegtartó ereje hanyatlik. A városoké kevésbé, a községeké erőteljesebben. **A népességcsökkenés folyamatos** – 1970 és 2007 között közel 60 ezer fővel élnek kevesebben a megyében –, amiben még ma pozitív változás nem prognosztizálható. Oka: az alacsony termékenység, magas halandóság. **A népesség szerkezet kedvezőtlen**, magas az időskorúak aránya, kevés a fiatal. Száz gyerekkorúra 134 öregkorú jut.
 - **Békés megye a társadalmi-gazdasági mutatók vonatkozásában a sereghajtók közé tartozik**, lemaradása az ország „fejlettebb” megyéitől nagy, egyes esetekben egyenesen szakadékszerű (különösen a Mezőkovácsházai- és a Sarkadi kistérségekben).
 - **A diszparitások** nemcsak országos viszonylatban, hanem **a megye kistérségei között is óriásiak**, amíg néhány mutatóban a megyeszékhely és a Gyulai és a Szarvasi kistérség pozíciói elfogadhatóak, addig egyes kistérségek (Sarkadi, Mezőkovácsházai) az ország kistérségei közül a legrosszabbak közé tartoznak.
 - **Békés megye önerőből nem tudja megállítani a kedvezőtlen demográfiai és gazdasági folyamatokat.** Ezekhez kormányzati támogatás szükséges.

2. Társadalmi-gazdasági jellemzők:

- A Békés megyei kistérségek különböző sajátosságokkal bírnak a társadalmi-gazdasági jellemzőiket tekintve. **A centrumban lévő kistérségek központjai** (Békéscsabai, Gyulai) több **gazdasági előnyt nyújtanak a vállalkozásoknak** (infrastruktúrában, képzett munkaerőben, innovációban, szakképzésben), így ezeken a helyeken több a hazai és a külföldi befektető, **ami magasabb foglalkoztatási szintet, alacsonyabb munkanélküliséget eredményez.** A magasabb életminőséggel, jobb és több munkalehetőséggel kecsegtető városokba a vonzáskörzet népességéből többen vállalnak munkát.
- Békés megye gazdasági szempontból – jövedelem, foglalkoztatás, munkaerő felkészültsége – meglehetősen heterogén összetételű. **A képzett munkaerő inkább a nagyobb városok és vonzáskörzetében van jelen,** de a centrumtól – Békéscsaba, Gyula, Békés – távolabb lévő településeken már kevésbé.
- A vállalkozások elhelyezkedésében a megyeszékhely, Békéscsaba dominanciája érvényesül. **A jelentősebb foglalkoztató cégek közel 70%-a Békéscsabán működik** és a megye 8 kistérségéből 4 esetében nincs igazán nagyvállalkozó.
- A megyében 35 ezer regisztrált vállalkozás volt 2005-ben, ami az országosnak 3 %-a. Ezek közül a regisztrált vállalkozások közül **a társas vállalkozások aránya nem éri el a 30%-ot.**
- Nemzetgazdasági áganként tekintve megállapítható, hogy **a legtöbb vállalkozás a kereskedelemben van,** az összes vállalkozás 18 %-a, a mezőgazdaságban 10 %, az iparban és ezen belül is a feldolgozóiparban 6,6 % tevékenykedik. A vállalkozássűrűség jóval elmarad az országos és régiós értéktől.

3. A gazdaságfejlesztés irányai és területei:

- **A megye mezőgazdasági jellege miatt iparilag kevésbé fejlődött,** inkább az élelmiszertermeléshez köthető iparágak települtek meg, amiknek nagy része a privatizáció áldozatául esett. A még működő üzemek a mezőgazdaság instabil helyzete miatt **bizonytalan jövő előtt állnak,** foglalkoztatási erejük gyenge.
- **A gazdasági lemaradást tovább erősít az infrastruktúra elmaradottsága is,** amely alatt elsősorban a **gyenge úthálózatokat** kell érteni. Rossz a megye külső megközelíthetősége, és rossz minőségű a belső megyei úthálózat is. Ez utóbbi tovább

nehezíti a kistelepüléseken élők helyzetét, csökkenti a munkaerő mobilitását mivel az útállapotok és a ritka járatsűrűség miatt hosszú az ingázási idő.

- A gazdaságfejlesztés kiemelt területei ott vannak, ahol a képzett munkaerő nagy számban megtalálható. Ez Békés megye tőkevonzó képességének az egyik lehetősége. A másik Szarvas, Orosháza városok, valamint Békéscsaba–Gyula–Békés, Mezőkovácsháza–Mezőhegyes, Gyomaendrőd–Dévaványa–Szeghalom településcsoportok, melyek viszonylag jól megközelíthetők, így lehetnek a megye belső növekedési pólusai, ahol megtelepedhet a befektető, különösen, ha a megye gyorsforgalmi úton történő megközelítése kiépítésre kerül.

4. A foglalkoztatás növelésének lehetőségei:

- **A megye gazdaságfejlesztési céljai** között megkülönböztetett jelentőséggel bírnak azok a **tőkevonzó programok**, melyek a versenyképesség javítását szolgálják, és azok is, **melyek a gazdaság szerkezetváltását segítik elő**. A versenyszférában működő agráriumnak és a hozzá kapcsolódó **élelmiszer-feldolgozásnak komparatív előnyei** vannak, amennyiben a szükséges szemléleti és szerkezetváltás megvalósulóban van.
- Több városban a gépipar, az építőipar, üveg és kerámiaipar, a vegyipar, stb. **egyres tevékenységi** területei megtalálhatók. Ezek a **területek** is további fejlődési potenciállal bírnak. A szerkezetváltás során a **logisztikai szolgáltatások** (pl. Békéscsabán, Szeghalmon) és a **turisztikához kötött egészségipar** (pl. Gyulán, Orosházán, Füzesgyarmaton), a **falusi turizmus** (pl. Nagyszénás, Csorvás, Csanádapáca, Kardoskút) és a **megújuló energiatermelési eljárások iparszerű terjedése** (pl. Sarkadon, Szarvason) kerül előtérbe.
- Ezen célkitűzések megvalósítására azokban a központokban van esély, ahol megfelelően képzett és kellő tömeggel bíró munkaerő áll rendelkezésre, illetve korszerű telephelyi infrastruktúra és az üzleti környezet kialakítható.
- A munkahelyteremtés mellett **lényeges a gazdaságvezetői körökben a magas szintű üzleti tudás** megjelenése is. A tapasztalat az, hogy a helyi gazdasági vezetők körében szűkös a felkészült, versenyképes kapcsolatokkal és tapasztalatokkal rendelkező vezetőréteg.

10.1. Javaslatok a foglalkoztatás növelésére:

kormányzati, megyei és helyi erőforrások

1. Kormányzati eszközökkel, **a vállalkozók terheinek csökkentésével**, helyi kedvezményekkel elő lehetne segíteni a kis- és közepes vállalkozások talpon maradását.
2. Területfejlesztési eszközökkel, **kedvezményekkel** szükséges **támogatni az új befektetők, foglalkoztatók letelepedést** Békés megye településein.
3. **Támogatni** célszerű **minden munkahelyteremtő beruházást**, megkönnyítve a foglalkoztatást lehetőségét.
4. **Támogatásra** érdemes az alapanyag-termelés és feldolgozás egymásra épülő egysége, ami segítené **az élelmiszerfeldolgozó-ipar talpra állítását**.
5. **Érdemes újra éleszteni a** már ismert, hagyományokkal bíró, de időközben háttérbe szorult **falusi** manufakturális **élelmiszertermeléshez kötődő kisüzemeket**.
6. Törekedni lehetne tisztességes és **kiszámítható versenyfeltételek kialakítására** a külföldi és a hazai, a nagy- és a kisvállalkozások között.
7. A vállalkozások **foglalkoztatási** szerepének erősítésében legfontosabb eszköz a **kedvező szabályozási feltételek** biztosítása, ami elejét veszi a fekete foglalkoztatásnak.
8. Javításra szorul a vállalkozók felkészültsége az Európai Unió pályázatokon való részvétel során, **a pályázat feltételeit ajánlatos könnyíteni**, mert a jelenlegi gyakorlat bonyolult és nehézkes.
9. **Elengedhetetlen az adott településre szabott egyedi, helyi foglalkoztatási stratégia kidolgozása**. Ehhez meg lehet nyerni a kormányzati és a területi igazgatás illetékes szerveit, valamint a helyi munkaadókat és munkavállalókat. Csak így lehet Békés megye lakosságának életminőségét javítani, településeinek népességmegtartó erejét növelni.

10.2. A kutatás perspektívái

A kutatás feltárta a foglalkoztatásban végbement változásokat a rendszerváltástól napjainkig. Az országos gazdasági- és társadalmi folyamatokból kiindulva, annak összefüggéseit felvázolva megérthetők a regionális és a megyei tendenciák. A demográfiai események, a gazdaságilag aktív népesség számában és összetételében bekövetkezett változások kihatnak a foglalkoztatás mindenkori állapotára. E folyamatok kölcsönhatásai meghatározzák egy-egy megye, kistérség, település lakosságának életminőségét.

A korábbi kutatások eredményei rávilágítottak Békés megye állandósult népességcsökkenésére, kedvezőtlen népesség szerkezetére, aminek megoldása túlmutat a megye lehetőségein, a pozitív változások állami közreműködést igényelnek. A társadalmi-gazdasági paraméterek tekintetében kiemelt területfejlesztési eszközökkel lehet a megye jelenlegi helyzetén javítani.

Jelen sorok írója Békés megye gazdasági teljesítőképességének, valamint a foglalkoztatás és a munkanélküliség területi és strukturális sajátosságainak bemutatásakor nem kizárólag a jelenlegi helyzet bemutatására törekedett, hanem a tendenciákat figyelembe véve olyan javaslatokat is megfogalmazott, melyekkel sikerülhet a megye, a kistérség, sőt a település szintjén is egy új foglalkoztatási stratégia kimunkálása. Ehhez nagy segítséget jelentettek a korábbi hazai kutatások eredményei és a munkáltatók körében elvégzett empirikus kutatás tapasztalatai. Egyértelműen kijelenthető, hogy mind a témával foglalkozó szakemberek, mind pedig a munkaerő-piac szereplői több olyan megvalósítható alternatívát ismernek, amik növelhetik a munkaerő-piaci aktív részvételt. Egyik ilyen javaslat, hogy érdemes kihasználni Békés megye természeti adottságait: a kiváló termőföld potenciált, a diverzifikált termék-szerkezetváltás adta lehetőségeket; az élelmiszer-feldolgozóiparban már megtanult termelési kultúrát; az energia növények elterjedésének meglévő pozitív tapasztalatait. Elengedhetetlen újra éleszteni a vidéki kisfeldolgozókat, családi kisüzemeket. Van a megyében több olyan térség, település, ahol a foglalkoztatás növelése közös összefogással, jó példával szolgál; e tanulmányban, Hajdúvölgy mikrotérség, Szarvas vonzáskörzete, a Sarkadi kistérségben az energianövények termesztése, vagy alternatív energiahordozókra épülő új üzemek, Battonyán, Gyomaendrődön. Nagyobb terek esetében a termálvíz adta gyógy-turizmus és a hozzákapcsolódó kiszolgáló szektor teremtett új munkalehetőséget: Gyulán, Orosházán.

Jelen kutatás a már létező jó példák mellett a munkahelymegőrzés és –megtartás fontos eszközének tekinti a kis- és középvállalkozói réteg állami, valamint önkormányzati

támogatását. A munkaadók körében elvégzett vizsgálat tapasztalatai ráirányítják a döntéshozók figyelmét arra, hogy másodrangú állampolgárnak tekinti a hatalom a magyar vállalkozói réteget. Túlzott hatósági szankcionálás, kizárólag büntetés orientált ellenőrzési gyakorlat, nem egy esetben ésszerűtlen követelménytámasztás visszaveti a vállalkozói kedvet, vele együtt pedig a munkahelyteremtés szándéka is alábbhagy.

A kistérségek foglalkoztatás szempontú vizsgálata segíthet a területfejlesztés szakembereinek abban, hogy milyen fejlesztéseket érdemes egy-egy területen megvalósítani ahhoz, hogy települési szinten is élhetőbb, a befektetőkre is kedvező benyomást keltő környezet formálódjon, hogy érdemes legyen a megye rurális tereiben is munkahelyteremtő beruházásokat megvalósítani. Mindenekelőtt a megye közúti elérhetősége, a periférikus helyzetű kistelepülések megközelíthetősége kíván állami (EU-s) megoldást. A pályázati források jobb kihasználása, miként e kutatás is példával alátámasztja, közvetve és közvetlenül segíthet a megye foglalkoztatási helyzetének javításában. Ilyenek a direkt munkahelyteremtő beruházások megvalósult pályázati – például Hajdúvölgy településeinek esetében –, vagy a centrumban lévő kistérségek központjaiban működő gazdasági társaságok, befektetők munkaerő felszívó ereje: Békéscsabán, Gyulán, Orosházán, Szarvason. Társul ehhez mindjárt a munkaerő képzettsége, a felvevő munkaerő-piac munkavállalóval szembeni igénye, ami nem mindig esik egybe. Ez a kutatás rávilágít arra, hogy a megyében milyen képzettségű, képesítésű munkaerőt foglalkoztatnának a munkaadók. Talán ez a kutatási információ segíthet az oktatási intézményeknek, az oktatási szakembereknek abban, hogy milyen képzéseket szervezzenek azért, hogy a munkavállaló munkaerő-piaci értéke nőjön, azaz számára is megfelelő bérért el tudjon helyezkedni, s ezzel családjának és önmagának a kívánt életminőségét biztosíthassa. A kutatás kitért a gazdaságfejlesztés irányai mellett a gazdasági vezetők magas szintű, versenyképes üzleti tudásának fontosságára, ami ma sokszor gátjai a külföldi tőke ide településének.

Hátrányát érzékeli a térség, hogy szellemi életünk regionális központjai között nem szerepel Békés megyei város. Regionális központként funkcionál Szeged, Debrecen, Arad vagy Kolozsvár, ezek követendő példák lehetnek (Tóth J. 1990). Békés megye számára egyik lehetséges kitörési pont lehet a történelmi Magyarországgal való kapcsolódási lehetőségek kiaknázása (TÓTH J. 1996). A megye eddig nem tudott élni a határmenti elhelyezkedésével, pedig az Európai Unió jelentős forrásokkal támogatja az országhatárokon átnyúló együttműködéseket.

A leszakadó kistérségek népességszerkezeti problémái, az elöregedő falvak jelensége kilátástalan helyzet elé állítják az érintett települési önkormányzatokat. Helyben nincs elegendő munkahely, a képzettebb fiatalok elhagyják a térséget. Megszűnik az óvoda, később az iskola, bezárnak az üzletek, nincs vásárlóerő. E tények előre vetítik az önkormányzati rendszer átgondolását, valamint a közigazgatás átszervezésének lehetőségeit. Talán ezeken a területeken is adott e tanulmány értékelhető részinformációkat a döntéseket előkészítőknél.

Az egyes településeken a helyben maradó fiatalabb népesség – különösen ott, ahol jelentős a cigány kisebbséghez tartozók aránya – általában alacsony iskolázottságú, szakmanélküli, így foglalkoztatásuk nehézkes, ez a réteg különböző típusú segélyekből él. Gyakran többet kapnak a „postástól”, mint amennyit munkaviszonyban keresnének, így nem áll érdekükben legális munkát vállalni. Erre utal a kutatás a Sarkadi és a Szeghalomi kistérségek elemzésekor. A hagyományokra és területi sajátosságokra alapuló – a települések által működtetett – saját vállalkozásokat lehetne működtetni, melyekben a rendszeres szociális segélyen évek óta élőket foglalkoztatják.

Békés megye jelenlegi társadalmi-gazdasági elmaradottságán képes felülemelkedni. Ehhez összefogás szükséges. Ha a célok egyértelműek, akkor a települések képesek közös érdekeiket megtalálni és egymással, valamint a gazdaság szereplőivel összefogni, hogy a foglalkoztatás bővítésében, új munkahelyek létrehozásában, a régiek megtartásában előbbre jussanak. Ha ez így lesz, akkor Békés megye lakossága olyan életminőségben élhet, mint az Európai Unió fejlettebb régióinak népessége.

11. A kutatás további irányai

Jelen kutatás bemutatta Békés megye gazdaságilag aktív népességének – a foglalkoztatottak és a munkanélküliek – strukturális és területi jellemzőit. Az elemzés során felszínre jöttek a munkaadók munkavállalókkal szembeni igényei, választ adva arra a kérdésre, milyen képzettséggel lehet versenyképesnek lenni a munkaerő-piacon.

Mind ezek mellett a kutatás kérdései is megválaszolásra kerültek. Válaszra várnak azonban a kutatás közben feltárt olyan lényeges részkérdések, amelyek megalapozhatnak néhány, a témával kapcsolatos jövőbeli tényfeltárást, elemzést. Ezek a következők:

1. Érdeemes lenne megvizsgálni, hogy Békés megyében milyen máig tartó hatásai vannak a mezőgazdasági kárpótlás után bekövetkezett föld-tulajdonszerkezeti változásnak. A mezőgazdasági nagyüzemek feldarabol(ód)ása hogyan befolyásolta az agrárium versenyképességét, foglalkoztatási potenciálját? Ilyen jellegű tanulmány (ismereteim szerint) nem készült még Magyarországon.
2. Kutatni lehetne a jelentős számú – politikai okok miatt nem tudni mekkora – cigány kisebbség munkaerő-piaci megjelenésének magyarországi, és természetesen Békés megyei lehetőségeit. Ide lehetne venni, még ha nem csak ezt a réteget érinti, akkor is a szociális ellátó rendszer segélyezési gyakorlatának foglalkoztatásra vonatkozó hatáselemzését is.
3. Fel lehetne tární azt is, milyen előnyei vagy hátrányai vannak Magyarországon, persze Békésben is, a „multik” hazai kormányzati/önkormányzati támogatási gyakorlatának. Meg lehetne tudni, hogy mennyi új munkahelyet létesítettek, és mennyit szüntettek meg közvetve vagy közvetlen módon.
4. Tanulságos lenne egy olyan kutatás is, amelyben az állami szervek, hatóságok hazai és külföldi tulajdonú vállalkozások köreiban elvégzett ellenőrzéseit elemeznék. Össze lehetne hasonlítani az EU más országai hasonló szerveinek ottani és magyarországi eljárás módját.

12. Köszönetnyilvánítás

Lelkesedéssel és kellő elszántsággal kezdtem évekkkel ezelőtt kutatni, hogyan lehetne becsületes munkával emberibb életfeltételeket teremteni Békés megyében. Sokan segítettek ebben a munkában. Közülük nem tudok mindenkit kiemelni, súlyoznom kell, így két személyt szeretnék megemlíteni. Két olyan kiváló kutatót, akiktől sokat tanultam.

Nekik szeretnék köszönetet mondani:

CSc. Dr. Gurzó Imre a földrajztudományok kandidátusának a Szent István Egyetem Gazdasági Kar – Békéscsaba, Gazdaságtudományi Intézet főiskolai tanárának, aki (korábbi tanáromként) támogatta a Földtudományok Doktori iskolába történő jelentkezésemet. Segített a képzés közben is tanácsaival, útmutatásaival. Hálás vagyok érte! Köszönöm!

Prof. Dr. Tóth József DSc. Rector emeritusnak a PTE Földtudományok Doktori Iskola vezetőjének, aki nem csak felvett „műhelyébe inasnak”, hanem a kutatási témám vezetőjeként is felvállalt. Sokat tanultam az irányítása alatt. Életre szóló élménnyel lettem gazdagabb. Mindig jó szívvel emlékszem vissza ezekre az évekre! Köszönöm!

13. Irodalomjegyzék

1. ABAYNÉ HAMAR E. – MARSELEK S. 2002: *A magyar mezőgazdaság helyzete és jövőképe*. III. Alföldi Tudományos Tájgazdálkodási Napok, Mezőtúr. pp. 2-9.
2. ABONYINÉ PALOTÁS J. 1999: *Gondolatok az Alföld felzárkózásáról*. In: Baukó T. (szerk.) *Az Alföld a XXI. Század küszöbén*. Békéscsaba. Nagyalföld Alapítvány, pp. 83-85.
3. ANTAL L. 2004: *Fenntartható-e a fenntartható növekedés? Az átmeneti gazdaságok tapasztalatai*. Budapest, Közgazdasági Szemle Alapítvány. 435 p.
4. APRÓ A. Z. 2002: *Szegregáció - Munkaerőpia – Foglalkoztatási esélyegyenlőség*. PTE, Bölcsésztudományi Kar, Nyelvtudományi Tanszék, Romológia Szeminárium, Pécs, 117 p.
5. ARADSZKI J. 1986: *Békés megye elmaradott területei*. Településfejlesztés, 1986/4. VÁTI, pp. 36-42.
6. AUBERT A. 1995: *Turizmustervezés, turizmus marketing*. JPTE, Pécs, 307 p.
7. Aubert A. 2001: *A turizmus és a területfejlesztés stratégiai kapcsolata Magyarországon*. Turizmus Bulletin 5.1. pp. 44-49.
8. *Az ipari parkok közép- és hosszú távú fejlesztési stratégiája, különös tekintettel a regionális fejlesztési programokra és az azokhoz kapcsolódó várható EU támogatásokra*. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium megbízásából készítette az Ipari Parkok Egyesülete, 2003. november 25. Budapest.
9. BAJMÓCZI Z. – BAJMÓCZI P. – MAJOR Á. 2006: *Az üzleti inkubáció gazdaságfejlesztési hatásai*. Területi Statisztika. 2006/5 sz. Budapest, pp. 494-509.
10. BAKSI B. 2003: *Munkanélküliség elemzése a rendszerváltás idején*, Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Nyíregyháza, 20 p.
11. BALOGHNÉ SÁNDOR H. 2004: *A foglalkoztatottak létszámának növelése Magyarországon*, gazdasági és Társadalomtudományi kar, Nyíregyháza. 22 p.
12. BÁNFALVY Cs. 1997A: *A munkanélküliség*. Magvető Kiadó, Budapest, pp. 140-204.
13. BÁNFALVY Cs. 1997B: *Életmód. A reálisan várható folyamatok és a választható alternatívák*. Előrettekintés 2020-ig (TEP tanulm.), Budapest, Magvető kiadó 35 p.
14. BÁNLAKY P. – BOKOR B. – TÓTH J. 1999: *A terület-és településfejlesztés társadalmi összefüggésrendszere*. Janus Pannonius Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézete, Pécs, 306 p.

15. BARÓTFI I. 1994: *Energia felhasználói Kézikönyv*. Környezettechnika Szolg. Kft., Budapest, 1003 p.
16. BARTA B. – HOÓS J. 1990: *Népesedés a XXI. században*. Statisztikai Szemle, 4-5. sz. pp. 315-324.
17. BARTA GY. (szerk.) 2002: *Tudományos parkok: intézményesült tudásközösségek a térségfejlesztésben*. In: Buzás N. pp. 110., pp. 113-114.
18. BARTA GY. 2003: *A külföldi működő tőke beáramlásának tendenciái és szerkezeti (ágazati, területi) elmozdulásának esélyei Magyarországon, különös tekintettel az Alföldre*. In: Nagy E.-Nagy G. (szerk.) 2005: *Az Európai Unió bővítésének kihívásai-régiók a keleti periférián*, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet, Békéscsaba, pp. 239-250.
19. BARTKE I. 1995: *Településfejlesztés*, ELTE TTK, Budapest, pp. 9-27
20. BARKE I. – CZIRA T. – VIDÉKI I. – VOLTERR E. 2004: *Egyensúlyi modellezés kistérségek fejlesztésének megalapozásához*, Eötvös Lóránd tudományegyetem Természettudományi Kar, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp. 15- 40.
21. BARTUS T. 2003: *Ingázás*. In: Fazekas K. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2003*. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest, pp. 88–101.
22. BECSEI J. – TÓTH J. 1981: *Az alföldi agrárvárosok fejlődése*, In: *Szociológia*, 3-4. szám, pp. 342-344.
23. BECSEI J. 1999: *Érdemes-e alföldi városnak lenni?* In: Baukó T. (szerk.) *Az Alföld a XXI. Század küszöbén*. Békéscsaba. Nagyalföld Alapítvány, pp. 229-241.
24. BECSEI J. 2003: *Fejezetek az általános társadalmi földrajz tanulmányozásához I.* (3. kiadás) Ipszilon Kiadó és Pedagógiai Szolgáltató Kft, Békéscsaba, 136 p.
25. BECSEI J. 2004A: *Fejezetek az általános társadalmi földrajz tanulmányozásához II* (2. kiadás) Ipszilon Kiadó és Pedagógiai Szolgáltató Kft, Békéscsaba, 191 p.
26. BECSEI J. 2004B: *Népességföldrajz*. Ipszilon Kiadó Kft, Békéscsaba, 360 p.
27. *Békés Megye Európai Uniós Fejlesztési Konceptiója és Keretprogramja* (az Európai Unió, mint lehetséges kitörési pont kínálta lehetőségről). Munkaközi anyag, 1998. február 13. Bp.: Európai Intézet, 1998.
28. Békés megye gazdasága. TSF Gazdasági Főiskolai Kara, Békéscsaba, 2008
29. Békés Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal, 2009 féléves beszámoló, In.: Békés Megyei Hírlap, 2009. máj. 12. 3. old.

30. Békés megye területi jellemzői az Európai Unió csatlakozáskor, Készült a Békés Megyei Területfejlesztési Tanács megbízásából, Felelős kiadó: Varga Zoltán, Nyomda: Duó-Printers Bt, Békéscsaba, 2004, 96 p.
31. Békés Megyei Hírlap, 2009: *Őszi kalászosok termésátlaga, 2006-2009 (t/ha)*, 2009. máj. 12. pp. 1-3.
32. BÉKÉSI J. 1985: *Cigányok a Körösök mentén*. Békés Megyei Tanács V. B. Koordinációs Szakbizottsága.
33. BELUSZKY P. 1999: *Magyarország településföldrajza*. Általános rész, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 584 p.
34. BELUSZKY P. 2001: *A Nagyalföld történeti földrajza*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 255 p.
35. BERTA GYÖRGYNÉ, 1998: *Ipari parkok háza táján*. Területi Statisztika. 1. 4. pp. 356-364.
36. BOBOK E. – TÓTH A. 2004: *MEGÚJULÓ ENERGIÁK*. Egyetemi Tankönyvkézirat, Miskolci Egyetem Műszaki Földtudományi Kar Kőolaj és Földgáz Intézet, Miskolc, pp. 23-56.
37. BÓDI F. – OBÁDOVICS Cs. 2000: *Munkanélküliség a vidéki Magyarországon*. Területi Statisztika. 2000/január. pp. 55–68.
38. BORZÁN A. 2004: *Interregionalizmus a Dél-Alföldi Magyar-román határ mentén*. Tessedik Sámuel Főiskola Gazdaság Főiskolai Kar, Békéscsaba, 125 p.
39. BOZSIKNÉ VAJDA A. – SZÜCS A. – TAKÁCS B-NÉ. 2007: *A nehezen élők helyzetének vizsgálata Dél-Alföldön*. Területi Statisztika. 10. (47.) évfolyam 5. szám, pp. 443-459.
40. BUZÁS N – LENGYEL I. (szerk.) et al. 2002: *Ipari parkok fejlődési lehetőségei*. Alcím: Regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. SZTE GTK, JATEPReSS, Szeged, pp. 7-124.
41. CSATÁRI B. 2001: *Az európai vidékiség és az Alföld*. Alföldi Tanulmányok 2000/2001, Békéscsaba, pp. 44-63.
42. CSATÁRI B. 2004: *A magyarországi vidékiségről, annak kritériumairól és krízisjelenségeiről*. In: Területi Statisztika, 7. (44.) évfolyam 6. szám, pp. 532-543.
43. CSERTI CSAPÓ T. 2000: *A nemzetközi és hazai kisebbségvédelemről*. PTE, Bölcsész tudományi Kar, Nyelvtudományi Tanszék, Romológia Szeminárium, Pécs, 59 p.

44. CSISZKA Zs. (szakdolgozat) 2000: *A Győri Nemzetközi Ipari Park hatása Győrre és közvetlen környezetére*. SZTE Egyetemi Könyvtár, Természeti Földrajzi Tanszék, pp. 5- 41.
45. CSOBA J. 2000: „*Esély vagy utópia?*” A lokális munkaerőpiaci politika lehetőségei. *Esély* 2000/3. pp. 45-66.
46. DEÁK SZ. 2002: *A hazai ipari parkok és a betelepült vállalkozások jellemzői. Empirikus felmérés*. In: Búzás N. – Lengyel I. (szerk.) *Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek*. JATEPress, Szeged, pp. 175-200.
47. DEMKÓ E. 2003: *Magyarország foglalkoztatása*, Közgazdasági szemle 2000. Október 38 p.
48. DIÓSI Á. 2002: *Szemtől szembe a magyarországi cigánysággal*, Pont Kiadó, Budapest, pp. 10-45.
49. DÖVÉNYI Z. 1974: *Adalékok Békés megye munkaerőmozgásához*, In: *Békési Élet*, 3. szám, pp. 500-511.
50. DÖVÉNYI Z. – TOLNAI GY. 1991: *A falusi munkanélküliség néhány kérdése Magyarországon*, In: Kovács T. (szerk.): *Válság és kiút - Falukonferencia*, MTA RKK, Pécs, pp. 102-108.
51. ENYEDI GY. 1996: *Regionális folyamatok Magyarországon*. Hirscher Rezső, Szociálpolitikai Egyesület Budapest p. 47.
52. ENYEDI GY. 2001: *Településformáló folyamatok*. EDUCACIO 2001/4, pp. 663-669.
53. ENYEDI GY. 2004: *Regionális folyamatok a poszt szocialista Magyarországon*. In: *Magyar Tudomány*, 2004/9 p. 935.
54. FALUVÉGI A. 2004: *Kistérségeink helyzete az EU küszöbén*. *Területi Statisztika* 2004/5. sz. Budapest, pp. 434-458.
55. FALUVÉGI A. – TIPOLD F. 2007: *A területfejlesztés kedvezményezett térségeinek 2007. évi besorolása*, *Területi Statisztika* 10. (47. évf.), 6. szám, pp. 523-540.
56. FANCSALI J. 2005: *Nyugat-Dunántúl ipara – ipari parkok*. Központi Statisztikai Hivatal, Győri Igazgatósága, Győr, 59 p.
57. FAZEKAS K. 1998: *A munkanélküliség regionális sajátosságai*, In: *Ezredforduló, Stratégiai Kutatások A Magyar Tudományos Akadémián*, 1998/4. szám, pp. 8-11.

58. FODOR I. (szerk.) 2000: *Társadalom és környezet*. In: Fodor I. 2000: Regionális fejlesztések környezetvédelmi vonatkozásai. DIALÓG CAMPUS, Budapest-Pécs, pp. 225-233.
59. FORRAY R. K. – KOZMA T. 1992: *Társadalmi tér és oktatási rendszer*. Akadémiai Kiadó, Budapest
60. FORRAY R. K. 1995: *Önkormányzatok és kisiskolák*, Educatio, 2. évf, 2. szám, pp. 173-397.
61. FORRAY R. K. – HEGEDŰS T. A. 2003: *Iskola, cigányok, oktatáspolitiká*, Új Mandátum, Oktatáskutató Intézet, Budapest, 294 p.
62. FÓTI J. – LAKATOS M. 2004: *Foglalkoztatottság és munkanélküliség: A munkaerőpiac múltja, jelene*, Országos Foglalkoztatási Alapítvány, Budapest, 114 p.
63. FREY M. 1999: *Munkahelyteremtés a munkaerőpiac fő áramlatán kívül*, Munkaügyi Szemle, 1999. 5., pp. 25-28.
64. Frey M. - Simkó J. 1993: *Az aktív munkaerő-piaci programok értékelésének módszerei*. Statisztikai Szemle 1993 / 11. pp. 903-917., 1993/12. pp. 977-988.
65. Gál J. 1999: *Az alföldi régió néhány környezetvédelmi, társadalmi-gazdasági összefüggése*, *Az Alföld a XXI. század küszöbén*, 1998.november 12-13, Békéscsaba Szerk.: Baukó Tamás, MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba, pp. 375-377.
66. GROSZ A. 2001: *Az ipari parkokban működő vállalkozások innovációs tevékenysége*. Évkönyv, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kara Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, pp. 213-232.
67. GURZÓ I. 2002: *Néhány gondolat a vidékfejlesztés tartalmáról a Dél-Alföldön*, In: Micheller M. (szerk.) 2002: KÖRÖS Tanulmányok, Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar, Békéscsaba, pp. 7-31.
68. GURZÓ I. – HORVÁTH E. – SZTANKÓ J. 2007: *Néhány gondolat az ipari parkok gazdaságfejlesztő hatásáról (a békéscsabai Almáskerti Ipari Park példáján)*, In: Micheller M. (szerk.) 2007: KÖRÖS Tanulmányok, Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar, Békéscsaba, pp. 23-38.
69. GURZÓ I. – SIMON I. 2005: *Régióink gazdasági fejlettségének néhány vonatkozása Európában (Dél-alföld, Békés megye)*, In: Micheller M. (szerk.) 2005: KÖRÖS Tanulmányok, Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar, Békéscsaba, pp. 7-21.

70. GURZÓ I. – VANTRA GY. 2005: *Békés megye közúti közlekedési helyzetének néhány jellemvonása és a további fejlesztés főbb feladatai*, In: Micheller M. (szerk.) 2005: KÖRÖS Tanulmányok, Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar, Békéscsaba, pp. 42-51.
71. HAÁN L. 1968: *Békéscsaba története*. Békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium, Békéscsaba, p. 33.
72. HABLICSEK L. – MONIGLI. 1987: *A magyarországi népességfejlődés 2000 után* Statisztikai Szemle, 8. sz., pp. 737-749.
73. HABLICSEK L. – PÁKOZDI I. 2004: *Az elöregedő társadalom szociális kihívásai*, Esély, 2004/3, pp. 87-119.
74. HAJDÚ SZ. - SZABÓ GY. 2004: *Az ipari parkok napjainkban Magyarországon*. G-Mentor Kft, Budapest, 225 p.
75. Hajdúvölgy LEADER+ Helyi Akciócsoport Vidékfejlesztési terve (2005–2008)
76. HALMOS Cs. 1999: *Rendszerváltás munkaügyben*, Janus Pannonius Tudományegyetem, Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet, Pécs, 202 p.
77. HALMOS Cs. 2003: *Harmónia vagy diszharmónia?* In: Janus Pannonius Tudományegyetem, Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet periodikája, Pécs, Tudásmenedzsment, II. évfolyam. 1. szám, pp. 12–22.
78. HÁRS Á. – PALÓCZ É. 2001: *A foglalkoztatás, bérszínvonal és migrációs előrejelzések az EU-csatlakozás tükrében*, MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet, http://www.gvi.hu/data/economic_data_group/ght_t_0102.pdf, letöltve: 2008. december 7.
79. HORVÁTH Cs. 2007: *A Békéscsabai kistérség demográfiai jellemzőinek alakulása*. Területi Statisztika 10. (47.) évfolyam 5. sz., Budapest, pp. 460-477.
80. HORVÁTH GY. – ILLÉS I. 1997: *Regionális fejlődés és politika*. A gazdasági és a szociális kohézió erősítésének feladatai Magyarországon az Európai Unióhoz való csatlakozás időszakában. Bp.: Integrációs Stratégiai Munkacsoport, 137 p.
81. HORVÁTH GY. (SZERK.) 2006: *Régiók és települések versenyképessége*, MTA RKK, Pécs, 480 p.
82. HUNYADY GYÖRGYNÉ – KERESZTY Zs. (szerk.) 2002: *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. In: Kemény István: *A magyarországi roma (cigány) népességről*, IFA – OM – ELTE, Budapest, pp. 159-175.

83. ILLÉS I. 1994: *“A falupolitika kérdőjelei”*, In: Társadalmi Szemle. 1994. 1. sz. pp.26-34.
84. INOTAI E. 2000: *A spanyol fekete bárány és a foglalkoztatási csoda*, Népszabadság, 2000. január 18. 13 p.
85. *IPARI parkok Magyarországon*. Területi statisztika. 5. 2002. 3. pp. 210-227.
86. *Ipari parkok szerepe a magyar gazdaságban*. GKM Innovációs Főosztály, 2005.
87. *Javaslat az ipari parkok fejlesztési programjára*. Tanulmány, készítette az Ipari Parkok Egyesület az OTK megbízásából, 1997.
88. KAPOSY L. – LAKATOS M. 2005: *Az egyéni agrárgazdaságok termelése és társadalmi-foglalkozási összetétele*. Területi Statisztika 2005/4. sz. Budapest, pp. 354-371.
89. KÁSA K. 2006: *A gazdasági versenyképesség területi különbségei Magyarországon*. Területi Statisztika 2006/4. sz. Budapest, pp. 428-435.
90. KASZA JÓZSEFNÉ – LAKATOS M. 2006: *Az agrártársadalom rétegződése*. Területi Statisztika 2006/6. sz. Budapest, pp. 578-594.
91. KEMÉNY I. (szerk.) 1976: *Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó, 1971-ben végzett kutatásról*. MTA Szociológiai Intézetének Kiadványai, Budapest. 291 p.
92. KERTESI G. – KÖLLŐ J. 2004: *A 2001. évi minimálbér-emelés foglalkoztatási következményei*. Közgazdasági Szemle 2004/4. sz., Budapest, pp. 293-324.
93. KIS K. 2008: *Vidék, vidékgazdaság, vidékfejlesztés*. Delfin Computer Informatikai Zrt., Hódmezővásárhely, 76 p.
94. KISS É. 2008: *A magyar ipar térbeli szerkezetének átrendeződése 1989 után, II.*, Területi Statisztika 2008/5. sz. Budapest, pp. 544-554.
95. KLEINHEINCZ F. 1999: *Tudományos parkok az Egyesült Királyságban*. Ipari Szemle, 6, pp. 11-13.
96. KLINGER A. 1991: *Magyarország demográfiai helyzete Európában*. Demográfia, 1-2. sz. pp. 19-60.
97. KLINGER A.(főszerkesztő) 1996A: Demográfia. KSH, Budapest. 582 o. KLINGER A. (1991): *Magyarország demográfiai helyzete Európában*. Demográfia, 1-2. sz. pp. 19-60.
98. KLINGER A.(főszerkesztő) 1996B: Demográfia. KSH, Budapest. 582 p.
99. KOCZISZKY GY. (témavezető) 2007: *Békés megye területfejlesztési terve (2007-2013)*. Békéscsaba-Miskolc, 133 p.

100. KOCSIS K. 1998: *Etnikai földrajz*. In: Általános társadalomföldrajz I. (szerk. Tóth J. - Vuics T.) Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 279-301.
101. KOCSIS K. – KOVÁCS Z. 1988: *A cigány népesség társadalomföldrajza*, In: Ezredforduló, Stratégiai Kutatások A Magyar Tudományos Akadémián, 1998/3. szám, pp. 17-20.
102. KOLTAI Z. 2002A: *A versenyképesség regionális dimenziói*, Tudásmenedzsment 2. pp. 21-27.
103. KOLTAI Z. 2002B: *A magyar lakosság és vállalati szféra lakó-, illetve telephelyválasztásának szempontjai*. Területi Statisztika 2006/3. sz. Budapest, pp. 240-255.
104. KÓLYÁNÉ SZIRÁKI Á. – VÉGH LAJOSNÉ 2007: *A gazdasági fejlődés regionális különbségei Magyarországon II*. Területi Statisztika 2007/1. sz. Budapest, pp. 46-63.
105. KOMÁDI M. 2003: *A Békés-Bihar kistérség centrum-periféria viszonyai és belső kohéziója*. In: Nagy E.- Nagy G. (szerk.) 2005: Az Európai Unió bővítésének kihívásai-régiók a keleti periférián, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet, Békéscsaba, pp. 316-323.
106. KONCZ G. 2003: *Az alföldi városok lakosságának foglalkoztatási viszonyaiban 1990 és 2001 között bekövetkezett változások*. In: Nagy E.-Nagy G. (szerk.) 2005: Az Európai Unió bővítésének kihívásai-régiók a keleti periférián, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet, Békéscsaba, pp. 178-182.
107. KAPOSY L. – LAKATOS M. 2005: *A mezőgazdasági foglalkoztatás alakulása Dél-Alföldön*. Területi Statisztika 10. (47.) évf. 3. szám, pp. 237-251.
108. KOVÁCS P. 2004: *Turizmusmarketing elméletben és gyakorlatban*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 255 p.
109. KOVÁCS A. – KRUCSAI E. – PÁLFALFI ZS-NÉ 2007: *A mezőgazdasági foglalkoztatottság alakulása Dél-Alföldön*. Területi Statisztika 10. (48.) évfolyam 3. sz., Budapest, pp. 237-252.
110. KOVÁCS Z. 2002: *Népesség- és településföldrajz*. Egyetemi jegyzet. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 239 p.
111. KOVALOVSZKI J. 1965: *Orosháza története a középkorban*. Orosháza.
112. KÖHLER J. 2007: *A Dél-alföldi régió népessége, népesedési folyamatai*, Budapest

113. KÖTELES L. 2004: *Válaszúton a magyar felsőoktatás*. In: Rozsnyai K.-Krasznahorkai G. (szerk.) 2005: *Térségfejlesztés és Innováció*, Tiszteletkötet Dr. Köteles Lajos 60. születésnapjára, Tessedik Sámuel Főiskola Egészségügyi Intézet, Gyula, 121 p.
114. KÖVÁRY E. P. 1999: *Békés megye kézikönyve*, Oktinfó-Szeged Bt. – Ceba Kiadó, Szeged, pp. 19-74.
115. KSH Területi Statisztikai Évkönyv, 2005.
116. KULMANN Á. 2000: *A magyarországi ipari parkok fejlődési pályái*. Tér és társadalom. 14. 2-3. pp. 63-72.
117. LAKY T. 1996A: *A munka Európája*. In: Európai Tükör. 1996. dec. pp. 34-47.
118. LAKY T. 1996B: *Változó fogalmak a munka változó világában*, Közgazdasági Szemle, 1998. 45/2. sz.
119. LAMPERT R. 2002: *A Ganz-park*. Műemlékvédelem. 46. 5. pp. 270-278.
120. LÁSZLÓ E. 1998: *Harmadik évezred*. Veszélyek és esélyek. A Budapest Klub első jelentése, Budapest Klub Alapítvány, Új paradigma Kiadó, Budapest, 228 p.
121. LÁSZLÓ E. 2006: *KÁOSZPONT. Válaszút előtt a világ*. Kossuth Kiadó, Budapest Klub Alapítvány, Budapest, 170 p.
122. LENGYEL I. 1996: *Határtalan lehetőségek?* Békés megye gazdasága és határ menti kapcsolatai, Körösi Csoma Sándor Főiskola, Közgazdasági Intézet, Regionális és Település-gazdaságtani Tanszék, Békéscsaba-Gyula, p. 57.
123. LENGYEL I. 2000: *A regionális versenyképességről*. Közgazdasági Szemle 12. szám, pp. 962-987.
124. LENGYEL I. 2001: *Megjegyzések az alföldi régiók versenyképességének megítéléséhez*, In.: Timár J. – Rakonczai J. (szerk.): *Alföldi tanulmányok*, EU és az Alföld, pp. 64-90.
125. LENGYEL I. 2003: *Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon*, JATEPress, Szeged, 297 p.
126. LENGYEL M. 1994. *A turizmus általános elmélete*. KIT 1994, Budapest, pp. 11-22.
127. LŐCSI H. – SZALKAI G. 2008: *Helyzeti és fejlettségi centrum – periféria relációk a hazai kistérségekben*. Területi Statisztika II. (48.) évfolyam 3. sz., Budapest, pp. 305-315.
128. LUKÁCS É. 1999: *A munkavállalók szabad mozgása* In: Gyulavári Tamás (szerk.) *Az Európai Unió szociális dimenziója Kézikönyv OFA*, pp. 45-76.
129. Magyar Régiók Zsebkönyve 2005. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2006.
130. Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2005. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2006.

131. MÁNDRIK I. 2003: *Human capital (emberi tőke)*, Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Nyíregyháza, 16 p.
132. MAROSVÖLGYI B.–PECZNIK P.–KÖRMENDI P. 2001: *A biomassza termesztése és energetikai hasznosítása*. XLIII. Georgikon Napok, Keszthely, 2001, Vol. 2, pp. 1117–1123..
133. MARSELEK S.–VAJSZ T. – PUMMER L. 2006: *Magyarország régióinak összehasonlítása, A különbségeket okozó tényezők vizsgálat*, X. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok – Gyöngyös, 2006.
134. MÁTYÁS K. 2002: *Rendszerváltó országok munkanélküliségi és foglalkoztatottsági szintjei*, Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Nyíregyháza, 27 p.
135. MENDÖL T. 1963: *Általános településföldrajz*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 567. p.
136. MENDÖL T. 2000: *Város a Kárpát-medencében*. Nagyszénás, Önkormányzat. 2000. 123 p. (Fejezetek a község történetéből). A Földrajzi Közlemények 71. 1944. 1-2. számában megjelent különnyomat új kiadása.
137. MICHALKÓ G. 2004: *A turizmuselmélet alapjai*. Turizmus Akadémia I., Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 218 p.
138. MICHALKÓ G. – RÁTZ T. – TÓTH G. – KINCSES Á. 2009: *A gyógyfürdővel rendelkező magyarországi települések életminőségének vizsgálata*. Területi Statisztika 12. (49.) évfolyam 2. sz., Budapest, pp. 170-185.
139. MICHELLER M. 2005: *Munkából a felsőoktatásba*. In: Micheller M. (szerk.) 2003: KÖRÖS Tanulmányok, Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar, Békéscsaba, pp. 97-103.
140. Mikrocenzus 2005. 3. A foglalkoztatottak helyzete, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2006.
141. MOTYOVSZKI I. 2006: *A BIO-MA Zrt. vezérigazgatója ex verb*
142. *Munkaidő-csökkentés Nyugat-Európában*. Harc a 35 óráért. HVG, 2000. május 20. pp. 57-61.
143. NAGY I. 2003: *Versenyképesség alakulása a rendszerváltás után*, Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Főiskolai Kar Gazdálkodási Szak, Nyíregyháza, 20 p.
144. NEMES NAGY J. – RUTTKAY É. 1992: *Gazdasági társaságok az Alföldön*. Alföldi társadalom, MTA RKK ATI, Békéscsabai Osztály, Békéscsaba, pp. 56-72.

145. NEMES NAGY J. 1995: *A GDP regionális számbavétele*. In: *Pro Geographia Humana*. ELTE Eötvös Kiadó., Budapest, pp. 99-118.
146. NEMES NAGY J. 1997: *Régiók, regionalizmus*. Education 1997. 3 szám. pp. 407-423.
147. NEMES NAGY J. 1998: *Tér a társadalomkutatásban*, Bevezetés a regionális tudományba, Dialóg Campus, Budapest, 253 p.
148. NEMES NAGY J. 2005: *Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai*. In: Dövényi Z. – Schweizer F. 2005: *A földrajz dimenziói*. MTA Földrajztudományi Intézet, Budapest, pp. 141- 158.
149. NÉMETH N. – KISS J. P. 2007: *Megyéink és kistérségeink belső jövedelmi tagoltsága*. Területi Statisztika 10. (47.) évfolyam 1. sz., Budapest, pp. 21-46.
150. NIKODÉMUS A. 2002: *A regionális politika és gazdaságfejlesztés nemzetközi és hazai szemmel*. Területi Statisztika, 2, pp. 111-130.
151. NIKODÉMUS A. - SCHULZ M. 2002A: *Nemzetközi áttekintés az ipari parkokról*. Comitatus. 12. 1-2. pp. 88-93.
152. NIKODÉMUS A. – SCHULZ M. 2002B *A magyarországi ipari parkok múltja és jövője*. Comitatus. 12. 9. pp. 13-17.
153. NIKODÉMUS A. 2005: *Az ipari parkok szerepe a regionális gazdaságfejlesztésben, és a KKV- szektor innovációs képességeinek növelésében*. Makó, pp. 1-7.
154. PAPP J. 2006A: *Csorvás település történetének fontosabb mozzanatai a tatárjárástól napjainkig*. In.: Kalmár Imre (szerk.) V. Alföldi Tudományos Tájgazdálkodási Napok, Szolnoki főiskola Műszaki és Mezőgazdasági Fakultás, Mezőtúr, 62.
155. PAPP J. 2006B: *Komó Major – falusi turizmus és foglalkoztatás*. Szekció előadás, II. Országos turisztikai konferencia 2006. október 12–13. Pécs.
156. PAPP J. 2006C: *A gyulai ipari park szerepe a munkahelyteremtésben*, In.: Kalmár Imre (szerk.) V. Alföldi Tudományos Tájgazdálkodási Napok, Szolnoki főiskola Műszaki és Mezőgazdasági Fakultás Mezőtúr, 2006. CD-kiadvány; (nemzetközi konferencia; magyar nyelvű előadás; 2006. 10. 26-27. Mezőtúr)
157. PAPP J. 2007A: *A foglalkoztatásban bekövetkezett változások az uniós csatlakozás óta napjainkig Békés megyében*, I. terület és vidékfejlesztési konferencia, Kaposvár.
158. PAPP J. 2007B: *Új munkahelyek Sarkadon - biomassza üzem épül*. In.: Kopári László – Tóth József – Dr. Tóth József (szerk.): *Földrajzi Tudományok a Pécsi Doktoriskolából VI.*, PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 116 – 124.

159. PAPP J. 2007C: *A foglalkoztatást befolyásoló változások a Dél-Alföldön az ezredfordulótól napjainkig Békés megyei települések példáján*, In.: Tésits Róbert – Tóth József – Papp János (szerk.) : Innováció a térben – A munkavállalástól a rekreációig. Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskolája, Pécs, pp. 9 – 39.
160. PAPP J. 2007D: *A biomassza hasznosítási lehetőségei Sarkadon*, Agrár-és Vidékfejlesztési szemle 2007/1., Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar, Hódmezővásárhely, pp. 69 – 77.
161. PAPP J. 2008A: *Az ipari parkok területi sajátosságai (Békés megye példája)*, Fejlesztés és finanszírozás 2008/4. pp. 64-73.
162. PAPP J. 2008B: *A foglalkoztatási viszonyok területi jellemzői a Hajdúvölgy mikrotérségben*, Territorial Features of Emoloyment in the mikro-region Hajdúvölgy, Agrár és Vidékfejlesztési Szemle, SZTE MGK Tudományos Folyóirata 3. évf. 2008/1 szám, 56. p.
163. PATAKI A. 2003: *Munkanélküliség és a munkaerő-piaci döntések, -programok kapcsolata*, Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Nyíregyháza, 24 p.
164. PERCZEL GY. (szerk.) 2005: *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza*, ELTE Eötvös kiadó Budapest, 640 p.
165. Puczkó L. – Rácz T. 1999: *A turizmus hatásai*. Aula-KJF. Budapest, pp. 35-70.
166. PUSKÁS H. (szakdolgozat) 2002: *Ipari parkok és lakóparkok, mint modern települési elemek megjelenése Kecskeméten*. SZTE Egyetemi Könyvtár, Természeti Földrajzi Tanszék, pp.10-35.
167. RAKONCZAI J. 1997: *A fenntartható fejlődés és az Alföld*. Alföldi Tanulmányok, Békéscsaba, pp. 7-15.
168. RAKUSZ L. 1998: *Iparpolitika - regionális fejlesztés - ipari parkok*. Ipari Parkok Egyesület, kutatási jelentés, Budapest, pp. 1-21.
169. RAKUSZ L. 2000: *Ipari Parkok 1994-2000*. Ipari Parkok Egyesülete, Budapest, 167 + 10 p.
170. RAKUSZ L. 2004: *Ipari parkok – Új stratégia. Új partnerség – EU, EU Konferencia* Budapest, Kongresszusi Központ, 45 p.
171. RASKÓ GY. ex verb. 2009: *A mezőgazdaság versenyképessége*. ATV, 2009. május 18.

172. RECHNITZER J. – DÖRY T. – CSIZMADIA Z. 2002: *Az ipari parkok innovációs szolgáltatásait segítő intézmény és informatika rendszerek jellemzői*. Területi Statisztika, 4, pp. 342-359.
173. RECHNITZER J. 1993A: *Szétszakadás vagy felzárkózás*. MTA RKK, Győr, 208 p.
174. RECHNITZER J. 1993B: *Innovációs pontok és zónák, választási irányok a térszerkezetben*. In: Enyedi Gy. (szerk.) 1993: *Társadalmi- területi egyenlőtlenségek Magyarországon*. MTA RKK, Pécs, pp. 75-101.
175. RITTER K. 2008: *A helyi fejlesztés esélyei – agrárfoglalkoztatási válság és területi egyenlőtlenségek Magyarországon*. Statisztika II. (48.) évfolyam 5. sz., Budapest, pp. 554-573.
176. RODÁK M. 1999: *A közös munka folytatódik, avagy az európai munkaerő-piaci szervezetek szándéknyilatkozata a csatlakozás megkönnyítésére*, Munkaügyi Szemle 1999. 10., pp. 32-34.
177. RUDL J. 2007: *A demográfia alapjai*, PTE TTK és a Pécsi Tudományegyetem Alapítvány kiadásában, Pécs, 121 p.
178. RÓNA P. ex verb. 2009: *A mezőgazdaság versenyképessége*. ATV, 2009. május 18.
179. SÁGI ZS. 2000: *A külföldi tőke szerepe a budapesti agglomerációs övezet feldolgozóipari térszerkezetének kialakításában.*, Földrajzi Értesítő 49. Budapest, 1-2.
180. SAMUNÉ MIHALIK A. 2006: *Csorvás város erőforrásai, gazdasági szerkezete és környezetvédelme*. Tessedik Sámuel Főiskola Mezőgazdasági Víz- és Környezetgazdálkodási Főiskolai Kar, Szarvas, 75 p.
181. SÁRFALVI B. 1991A: *Magyarország népességföldrajza*. Tankönyvkiadó, Budapest, 116 p.
182. SÁRFALVI B. 1991B: *A világgazdaság növekedési pólusai*. Földrajzi Közlemények, 3-4. sz. pp. 89-98.
183. SIMON I. 2004: *A malomipar a rendszerváltás után*. In: Micheller M. (szerk.) 2003: *KÖRÖS Tanulmányok*, Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar, Békéscsaba, pp. 87-96.
184. SIMON I. (szerk.) 2008: *A differenciált vállalkozásösztönzés megalapozása Békés megyében*. Kutatási jelentés, TSF Gazdasági Főiskolai Kara, Békéscsaba, 120 p.
185. SIMON I. (szerk.) 2009: *A vállalkozások versenyképességi helyzetének, innovációs és tőkevonzó képességének térségi különbségei Békés megyében*, Kutatási jelentés, Készült

- a Békés Megyei Területfejlesztési Tanács és SZIE Gazdasági Karának együttműködése keretében, Békéscsaba, 124 p.
186. SIMON S. 2001: *A mezőgazdaság periferizálódásának elméleti háttere*. In: Nagy E.-Nagy G. (szerk.) 2005: Az Európai Unió bővítésének kihívásai-régiók a keleti periférián, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet, Békéscsaba, pp. 70-75.
187. SZAKÁCS A. 2003: *A regionális versenyképességről*. In: Micheller M. (szerk.) 2003: KÖRÖS Tanulmányok, Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar, Békéscsaba, pp. 7-35.
188. SZTANKÓ J 2003: *Múlt, jelen, jövő-menő lehetőségek: Békés, a magára maradt/hagyott megye*. In: Nagy E.-Nagy G. (szerk.) 2005: Az Európai Unió bővítésének kihívásai-régiók a keleti periférián, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet, Békéscsaba, pp. 246-250.
189. *Tájékoztató Békés Megye Foglalkoztatási helyzetéről 2004. január – 2005. március*, Békés Megyei Munkaügyi Központ, Békéscsaba, 2005.
190. TÁNCZOS-SZABÓ L. 1981: *Mezőberény és Sarkad kereskedelmi tevékenységének általános jellemzése*. In: TÓTH J. (szerk.): A közép-békési centrumok koordinált fejlesztését megalapozó kutatások (1978-1980) részletes eredményei, V. kötet A közép-békési településeggyüttes nem városi jogállású települései, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet Alföldi Osztály, Békéscsaba, pp. 240-252.
191. TATAI Z. 1980: *A termelőerők fejlődésének hatása a területek gazdasági szerkezetére, az ipar és a településhálózat fejlesztésnek összehangolása*. In: Tóth J. (szerk.) 1980: Alföldi tanulmányok 1980 IV: kötet, Békéscsaba, pp. 41-63.
192. TATAI Z. 1992: *“A válságtérsegek és kezelésük”*, In: Pénzügyi Szemle. 1992. 1. sz. pp. 20-30.
193. TÉSITS R.-WILHELM Z. 1996: *A vállalati átalakulás és az ipari térszerkezet változása a Dél-Dunántúlon* In: Miletics P. (szerk.) 1997: Műhelytanulmányok a geográfus doktoriskolából Becsei József professzor hatvanadik születésnapjára JPTE TTK Pécs, pp. 18-40.
194. TÉSITS R. 1999A: *Dél-Dunántúl foglalkoztatási helyzete és fejlesztésének hosszú távú irányelvei*. Közlemények a Földrajzi Intézetből, JPTE TTK ÁTUT, Pécs, 1999/1., pp. 1-30.

195. TÉSITS R. 1999B: *Zala megye foglalkoztatási helyzete és fejlesztésének stratégiai céljai*. Közlemények a Földrajzi Intézetből, JPTE TTK ÁTUT Pécs, 1999/2, pp. 1-26.
196. TÉSITS R. 2000: *A gazdasági átalakulás társadalmi következményei: humán erőforrás vizsgálatok a Dél-Dunántúlon* In: Godó N-Tóth J. (szerk.) 2000: Dolgozatok a pécsi doktoriskolából II., Egyetemi Kiadó Pécs.
197. TÉSITS R. 2001: *A foglalkoztatási helyzet távlati fejlesztésének lehetőségei a sellyei munkaerőpiaci körzetben*. Közlemények a Földrajzi Intézetből. Pécsi Tudományegyetem, Földrajzi Intézet, Pécs, 2001/1, pp. 1-19.
198. TÉSITS R. 2002: *A válságtól az ipari szerkezetátalakításig - a komlói térség településeinek foglalkoztatási helyzete* In: Kovarszki A.-László M- Tóth J. (szerk.): *Múlt, jelen, jövő - a településügy térben és időben* Tiszteletkötet Kőszegfalvi György professzor úr 70. születésnapjára, Pécs, 2002. pp. 293-304.
199. TÉSITS R. - APRÓ A. Z. 2003: *A humán erőforrás-fejlesztés lehetőségei a Dél-Dunántúl vidéki térségeiben*. In: Kovács T. (szerk.) 2003: *A vidéki Magyarország az EU-csatlakozás előtt*, pp. 357-365.
200. TÉSITS R. 2007: *Regional employment characteristics of the most underdeveloped Hungarian microregions*. *Modern Geográfia* 2007/2. Pécs, pp. 1-27. 28.
201. TÉSITS R. – PAPP J. 2007: *Changes in Workplace Establishment Ability of County Békés from the Turn of Millennium up to These Days*. *Modern Geográfia*, 2007 Issue 2, http://www.moderngeografia.hu/tanulmanyok/munkaeropiac/tesits_papp_bekes.pdf
202. TIMÁR J. 1995: *Körösvölgy Területfejlesztési Program*. Kistérségi vizsgálatok. KTM.
203. TIMÁR J. 1996 (témavezető): *Békés megye térszerkezete*, Kutatási zárójelentés, Békés Megye Önkormányzata – MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete Békéscsabai Osztálya
204. TIMÁR J. 1997: *A munkaerő-piac változásai 1997 és 2002 között*; *Közgazdasági Szemle*, XLIV. évf., 1997. november
205. TÓTH J. 1980A: *A területfejlesztés eredményei és feladatai az Alföldön*. In: Tóth J. (szerk.) 1980: *Alföldi tanulmányok 1980 IV: kötet*, Békéscsaba, pp. 147-165.
206. TÓTH J. (szerk.) 1980B: *Mezőberény, a helyét kereső kisváros*. Békés Megyei Tanács V. B. Tudományos Koordinációs Szakbizottsága és Mezőberény Nagyközségi Tanács Kiadványa, Békéscsaba, 65.
207. TÓTH J. 1981A: *A közép-békési centrumok koordinált fejlesztését megalapozó kutatások (1978-1980) részletes eredményei: A közép-békési településegüttes*, 1-5. kötet

208. TÓTH J. 1981B: *A településhálózat és a környezet kölcsönhatásának néhány elméleti és gyakorlati kérdése*. Földrajzi Értesítő, 1981. 2/3. sz. pp. 267-291.
209. TÓTH J. 1982: *Békés megye népesedésének fő vonásai az utóbbi három évtizedben*, In: Békési Élet, 1. szám, pp. 3-17.
210. TÓTH J. 1984: *Az Alföld népessége*. In: TÓTH J.: Az Alföld gazdaságföldrajzi kutatásának eredményei és további feladatai, I. plenáris ülés előadásai, Tudományos konferencia, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet Alföldi Csoportja, Békéscsaba, p. 93.
211. TÓTH J. 1985: *Az urbanizáció sajátosságai és problémái az Alföldön*. Doktori értekezés tézisei: 33. Pécs.
212. TÓTH J. 1988: *Urbanizáció az Alföldön*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
213. TÓTH J. 1990: *A tudományos minősítéssel rendelkezők születési, lakó- és munkahelyinek területi sajátosságai*, Tér-Idő-Társadalom, MTA RKK, Pécs, pp. 225-267.
214. TÓTH J. 1995: *A földrajztudomány néhány alapkérdéséről*. In: Golobics P. – Tóth J. szerk.: Válogatott fejezetek a társadalomföldrajz köréből, JPTE, Pécs, 307 p.
215. TÓTH J. 1996: *Határon innen – határon túl*, In: Nemzetközi Földrajzi Tudományos Konferencia kiadványa, Szeged, pp. 27-44.
216. TÓTH J. 1977: *Az urbanizáció népességföldrajzi vonatkozásai a Dél-Alföldön*. Földrajzi Tanulmányok 14. Akadémiai Kiadó Bp. 142 p.
217. TÓTH J. 1997: *A Dél-Dunántúl történelmi és mai társadalmi-gazdasági problémái*. 1997. In: Fata, M. (ed.): Schweabische Türkei. (Historische und atuelle sozioökonomische Bestimmungsfaktoren der südtransdanubien Region.) Sigmaringen, pp. 93-114.
218. TÓTH J. – TRÓCSÁNYI A. 1997: *A magyarság kulturális földrajza*. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 226. p.
219. TÓTH J. – VUICS T. 1998: *Általános társadalomföldrajz I*. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 448 p.
220. TÓTH J. 1999/a: *A földrajztudomány néhány alapkérdéséről*. In: Bánlaky P. – Bokor B. – Tóth J. (szerk.) 1999: A terület- és településfejlesztés társadalmi összefüggésrendszere. Janus Pannonius Tudományegyetem felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézete. Pécs, pp. 271-281.

221. TÓTH J. 1999/b: *A magyar településrendszer néhány kérdése*, in.: Bánlaky Pál – Bokor Béla – Tóth József: A terület – és településfejlesztés társadalmi összefüggés-rendszere, JPTE FEEFI, Pécs 1999, pp. 7-27.
222. TÓTH J. 1999/c: *A magyar településrendszer mai struktúrája és fejlődési trendjei*. In: BÁNLAKY P. – BOKOR B. – TÓTH J. (szerk.) 1999: A terület- és településfejlesztés társadalmi összefüggés-rendszere Janus Pannonius Tudományegyetem felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézete. Pécs, pp. 27-55
223. TÓTH J. (szerk.) 2002/a: *Általános társadalomföldrajz II*. In: Aubert A. 2002: A turizmus földrajza, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 143-160.
224. TÓTH J. (szerk.) 2002/b: *Általános társadalomföldrajz II*. In: Fodor I. 2002: Környezetföldrajz. DIALÓG CAMPUS, Budapest-Pécs, pp. 268-287.
225. TÓTH J. (szerk.) 2002c: *Általános társadalomföldrajz*. In: TÓTH J. (2002): *A társadalomföldrajz alapjai*. Dialóg Campus kiadó, Budapest – Pécs, pp. 15-23.
226. TÓTH J. 2004: *Tér és határ, ország és állam*. In: Hegedűs Vilmos (szerk.) Regionalitás és lokalitás a kultúraközvetítésben, Főiskolai tankönyv, Zsigmond Király Főiskola, Budapest, p. 11.
227. TÓTH J. ex verb. 2005: PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola Nyitóelőadás, Pécs.
228. TÓTH. P. P. – HABLICSEK L. 2002: *Népesedési helyzetünk*. KSH NKI, Kutatási jelentések 72.
229. TRÓCSÁNYI A. – TÓTH J. 2002: *A magyarság kulturális földrajza II*. Pro Pannonia kiadó, Pécs, pp. 7-27.
230. VAJDA I. (szerk.) 1997: *Periférián. Roma szociológiai tanulmányok*. Ariadne Kulturális Alapítvány, Budapest, 518 p.
231. VAJDA GY. 2001: *Energiapolitika*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, pp. 20-94.
232. VAJDA GY. 2004: *Energiaellátás ma és holnap*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 385 p.
233. *Vállalkozói övezetek, ipari parkok*. Időszaki tájékoztató, Budapest, KSH, 1999.
234. VÁRNAGY E. 1999: *Romológia Adrogogica*, Szöveggyűjtemény, JPTE FEEFI, Pécs, 595 p.
235. VÁRNAGY E. 2002: *Ami összeköt bennünket a romákkal*. Confessio. 26. 2002. 4. pp. 50-52.

236. VÉGH Z. (SZERK.) 2004: *Békés megye területi jellemzői az európai uniós csatlakozáskor*. Központi Statisztikai Hivatal Békés Megyei Igazgatósága, Békéscsaba, pp. 1-96.
237. ZALAI GY. 2000: *Nagyközség a viharsarokból*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 137 p.

Internetes források:

1. DATASTAR adatbázisai
2. http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_afsz_stat_merop_2006
3. http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_afsz_stat_merop_2005
4. http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_afsz_stat_merop_2004
5. http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_bekes_merop_inf_2006
6. http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_bekes_merop_inf_2005
7. http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_bekes_merop_inf_2004
8. http://www.bekestt.hu/dokumentumok/dir3/420_5_B_k_s_Megye_ter_leti_jellemz_i.pdf
9. <http://www.csongrad-megye.hu/onkorm/kozgyul/20070628/k02.pdf>
10. <http://portal.ksh.hu/pls/portal/docs/PAGE/SZEGED/KIADVANYOK/ELEMZESEK/TERMESZETES-NEPMOZG.PDF>
11. [http://portal.ksh.hu/pls/portal/Békés Megye 2005.évi évkönyvének sajtóanyag](http://portal.ksh.hu/pls/portal/Békés_Megye_2005.évi_évkönyvének_sajtóanyag)
12. [http://portal.ksh.hu/pls/portal/A mikrocenzus eredményei Békés Megyében](http://portal.ksh.hu/pls/portal/A_mikrocenzus_eredményei_Békés_Megyében)
13. [http://portal.ksh.hu/pls/portal/Békés Megye élelmiszeriparának átalakulása,](http://portal.ksh.hu/pls/portal/Békés_Megye_élelmiszeriparának_átalakulása)
14. munkaerőigényének változása, leépülése
15. [http://portal.ksh.hu/pls/portal/Negyedéves jelentések](http://portal.ksh.hu/pls/portal/Negyedéves_jelentések)
16. <http://portal.ksh.hu/pls/portal/docs/>
17. www.afsz.hu
18. www.del-alfold.hu
19. www.ipe.hu
20. www.gkm.gov.hu
21. www.kardoskut.hu
22. <http://lazarus.elte.hu/hun/hunkarta/varme/bek/bek.gif>
23. [www. Magyarország.hu](http://www.Magyarország.hu)
24. www.nagyszenas.hu
25. www.oroshaza.hu

14. Függelék

14.1. Táblázatok jegyzéke

1. táblázat. Népszámszám a régióban, 2001
2. táblázat. A természetes szaporodás/fogyás megyei és régiós mutatói
3. táblázat. A népszámláláskori népesség megyei adatai
4. táblázat. Régiós foglalkoztatási adatok, 2007
5. táblázat. A megye népessége 1970 és 2007 között
6. táblázat. A népesség gazdasági aktivitása, 1990, 2001
7. táblázat. A foglalkoztatottak száma és nemek szerinti megoszlása 1990, 2001
8. táblázat. A foglalkoztatottak aránya iskolai végzettség szerint, 2001
9. táblázat. A gazdaságilag nem aktív népesség összetétele, 1990, 2001
10. táblázat. Békés megyei kistérségek főbb foglalkoztatottsági mutatói, 1980–2001
11. táblázat. Kistérségek besorolása a támogatás szempontjából
12. táblázat. Regisztrált vállalkozások száma (év végén, db.)
13. táblázat. Elterjedt gazdálkodási formák Békés megyében 2005 és 2006 első félévében
14. táblázat. A GDP megoszlása a gazdasági ágak főbb csoportjai szerint, 1996-2005
15. táblázat. Regisztrált társas vállalkozások TEÁOR 98' bontásban
16. táblázat. Néhány fontosabb növény termésátlaga kg/hektár
17. táblázat. Szarvasmarha- és sertésállomány ezer db
18. táblázat. Kereskedelmi szállásférőhelyek, 2005
19. táblázat. Szállodai kereskedelmi férőhelyek száma (2005)
20. táblázat. Békés megye kistérségei kereskedelmi szálláshely ellátottsága 2005-ben
21. táblázat. Békés megye kistérségeinek magán szállás ellátottsága (2005)
22. táblázat. A bruttó hazai termék (GDP) alakulása, 2001-2004
23. táblázat. Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) alakulása, 2001-2004
24. táblázat. Az ország népességének gazdasági aktivitása, 1900-2001
25. táblázat. Az 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása, 2000-2009. I. negyedév
26. táblázat. Gazdasági aktivitás, foglalkoztatottság, 1980-2005
27. táblázat. A felmérésben résztvevők száma
28. táblázat. Jelenlegi és jövőbeni eredményesség becslések
29. táblázat. A munkavállalóktól elvárt képzettségi igények

30. táblázat. A BIO-MA Zrt. tulajdoni viszonyai
31. táblázat. Civil szervezet száma települések szerint
32. táblázat. Vállalkozások területi megoszlása és száma

14.2. Ábrák jegyzéke

1. ábra. A földrajzi környezet kialakulásának folyamata
2. ábra. A tér felosztása
3. ábra. A tudományok nomenklatúra rendszere
4. ábra. A munkaképes népesség gazdasági aktivitás szerint
5. ábra. Dél-Alföld régió
6. ábra. Születés és halálozás 1875-2003 között
7. ábra. A régió népessége, 1870-2001
8. ábra. A régió megyéinek népessége, 1990, 2001
9. ábra. Az élveszületések aránya a régió kistérségeiben, 2005
10. ábra. A halálozások aránya a régió kistérségeiben, 2005
11. ábra. Békés megye
12. ábra. A népesség nem- és kor szerinti összetétele (fő), 2000. január 1.
13. ábra. A megye kistérségeinek népességváltozása 1970, 1980
14. ábra. A megye kistérségeinek népességváltozása 1990, 2001
15. ábra. A kistérségek természetes szaporodása/fogyása, 2004-2006 között
16. ábra. Békés megye kistérségei 2003-tól
17. ábra. Kedvezményezett kistérségek, 2007. szeptember
18. ábra. Békés megye kistérségeinek besorolása, 2008
19. ábra. A külföldi érdekeltségű vállalkozások főbb adatai
20. ábra. A bruttó hozzáadott érték alakulása gazdasági ágak szerint, 1996-2005
21. ábra. Regisztrált társas vállalkozások száma kistérségenként, 2006
22. ábra. A domináns növények vetésterülete 2009-ben
23. ábra. Őszi kalászosok termésátlaga, 2006-2009 (t/ha)
24. ábra. A művelési ágak használat szerinti változása,
gazdálkodási formánként (1996-2004)
25. ábra. A megyék iparfejlettségi pozíciójának változása, 1980, 1994, 2005
26. ábra. Dél-Alföld kutatás-fejlesztési ráfordításainak megoszlása
a megyék között (2005)
27. ábra. Ipari foglalkoztatottak ezer lakosra jutó aránya, 1990, 2005 (fő)
28. ábra. Békés megye Ipari Parkjai
29. ábra. Munkaügyi kirendeltségek Békés megyében

30. ábra. A bruttó hozzáadott érték nagysága és változása Békés megye kistérségeiben 2000-2007 (ezer Ft.)
31. ábra. A felsőfokú képzésben résztvevők száma kistérségenként Békés megyében (2007)
32. ábra. A 100 lakosra jutó 60 évesnél idősebb népesség száma Békés megye kistérségeiben (2007)
33. ábra. A létszámváltozás 2007-ben és 2008-ban
34. ábra. Munkanélküliségi és foglalkoztatási ráták 2004, 2007
35. ábra. Egy főre eső SZJA összege kistérségenként, 2005
36. ábra. Az álláskeresők száma Békés megye 2000-tól 2006-ig
37. ábra. A megyei munkanélküliségi ráta alakulása évenként, 2001-2006
38. ábra. Álláskeresők nemek szerinti alakulása 2002 és 2007 között (%)
39. ábra. Kistérségi munkanélküliségi ráták Békés megyében
40. ábra. Települési munkanélküliségi ráták Békés megyében, 2006
41. ábra. Kistérségek foglalkoztatási rátái, 2007
42. ábra. Kistérségi munkanélküliségi ráták Békés megyében, 2008
43. ábra. A felmérésben résztvevők kistérségenkénti megoszlása a foglalkoztatottak száma szerint
44. ábra. Állományi létszám várható alakulása
45. ábra. Pályakezdők alkalmazásának esélyei
46. ábra. Sarkadi kistérség települései
47. ábra. Szarvasi kistérségben tervezett munkahelyteremtő beruházások
48. ábra. A tervezett szalmazérelésű erőmű lehetséges megvalósítási helyszínei
49. ábra. Az Orosházai kistérségek és a Hajdúvölgy mikrotérség

14.3. Munkaadói kérdőív

Tisztelt cégvezető!

A Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet Doktor iskolájának hallgatója vagyok. Jelenleg a **Békés megyei munkahelyteremtő képességének elemzése** a feladatomban.

A munkám sikeres elvégzéséhez kérem az Ön segítségét. A kérdőív a vállalkozására vonatkozó kérdéseket tartalmaz. Megválaszolásuk egyszerű, a felkínált feleletek valamelyikét kell **X**-el megjelölni. Van, ahol több válasz is megjelölhető.

A kérdőív végén saját véleményét, a témával kapcsolatos észrevételét fogalmazhatja meg.

A válaszokat csak névtelenül használom fel, s az azokból készített összesítés általános összefüggéseket, tendenciákat fogalmaz meg!

Az információ hitelessége miatt néhány vállalkozására vonatkozó adatokat is kérek.

Vállalkozásának megnevezése:

.....
.....

A társasági forma, amelyben vezető, vagy tulajdonos:.....

A cég székhelye:.....

Fő tevékenysége:.....

Foglalkoztatottak száma:.....

Működési ideje:.....

Kérdőív

1. Részesült munkahelyteremtő beruházásra kiírt pályázati forrásból?

Igen	
nem	

2. Ha kapott pályázati pénzt, hány fő foglalkoztatására?

10 főnél kevesebb	10 és 20 fő között	20 és 30 fő között	30 és 50 fő között	50 fő felett

3. Milyen képzettségű foglalkoztatottra van szüksége leginkább a tevékenységéhez?

Betanított munkásra	Szakmunkásra	Középfokú végzettségűre	Felsőfokú végzettségűre

4. Megtalálja az adott városban a megfelelő képzettségű munkavállalót?

Igen	
nem	

5. Hogyan pótolja a hiányzó munkaerőt?

Ajánlás alapján	Munkaügyi központon keresztül	Újsághirdetésből	Munkaerő közvetítő által	Egyéb

6. Mekkora a cégénél a fluktuáció?

magas	Közepes	alacsony	elenyésző

7. Tervez a jövőben létszámbővítést?

Igen	
nem	

8. Minden bizonnal sok gondolata támadt a kérdőív kitöltésekor.
Kérem írja le véleményét a témával kapcsolatban!

.....
.....
.....
.....

Köszönöm segítőkészségét!

14.5. Interjú kérdései

1. Milyen a foglalkoztatási szerkezet a cégnél?

.....
.....
.....

2. Hogyan alakult az állományi létszám 2000-től 2006-ig?

.....
.....
.....

3. Hány munkahelyet létesítettek az elmúlt hat évben?

.....
.....
.....

4. Mekkora a fluktuáció 2000 és 2006 között?

.....
.....
.....

5. Milyen okokkal magyarázható az elvándorlás?

.....
.....
.....

6. Milyen okokra vezethetők vissza a jelentősebb felvételek, illetve elbocsátások?

.....
.....
.....